

" มีเกษตรกรหลายคนที่ทำอาชีพนี้เล่าให้ฟังถึงความสำเร็จของตัวเอง อย่างเช่น ท่านแรก ป้าทองสุข ไยบัว เกษตรกร อำเภออุทัย จังหวัดอยุธยา เล่าให้ฟังว่าตัวเองมีพื้นที่ประมาณ 1 ไร่ 2 งาน เป็นที่ปลูกบ้านและก็มีพื้นที่เหลือรอบๆบ้าน ก็เลยใช้พื้นที่ที่เหลือปลูกมะเขือ ปลูกผักพื้นบ้าน หลายชนิด ทุกเช้าก็จะเก็บมะเขือ วันหนึ่งๆ ก็ได้ประมาณ 40 - 50 กิโล เอาไปขายที่ตลาดได้กิโลละ 10 บาท บางวันก็เก็บเอาผักพื้นบ้านที่ปลูกรอบๆ ไปขาย เอามาแบ่งเป็นกำๆได้ประมาณ 100 กำ ถ้าขายเองก็กำละ 5 บาทแต่ถ้าขายส่งก็กำละ 4 บาท ไปขายที่ตลาดตั้งแต่เช้า พอราวๆแปดโมงเช้า ก็ขายหมด ทำอย่างนี้ทุกวันเก็บพืชผักที่ปลูกหมุนเวียนกัน รายได้วันหนึ่งๆ ก็ตกประมาณวันละ 400 - 500 บาท หรือเกษตรกรรายที่ 2 ป้าก้อม หงษ์วิเศษ เกษตรกร อำเภอเมือง จังหวัดตราด ก็เล่าให้ฟังว่าตัวเองใช้พื้นที่รอบๆ บ้านเหมือนกันประมาณ 2 ไร่ ปลูกผักพื้นบ้านขาย ทำเป็นอาชีพหลักเลยก็ว่าได้ มีทั้ง ปลูกแค ขมิ้นขาว พริกชี้หนู บวบ ผักบุ้ง ปลูกผักพื้นบ้านเหล่านี้หมุนเวียนกันไปตามฤดูกาล ช่วงไหนดอกแคออกก็เก็บไปขาย วันหนึ่งๆ ก็จะได้ 20 - 30 กิโล ขายได้กิโลละ 15 - 20 บาท ส่วนขมิ้นขาว ช่วงที่ขายได้ก็จะขุดขายวันละประมาณ 10 กิโล ขายกิโลละ 30 บาท ถ้าขายส่งก็กิโลละ 20 บาทวันหนึ่งๆ ก็จะมีรายได้ 300 - 400 บาท ส่วนอีกรายหนึ่ง ก็ ลุงยม แสนคำ เกษตรกรอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ก็บอกว่าใช้พื้นที่รอบๆบ้านปลูกผักพื้นบ้าน เช่น พริก มะเขือ ผักบุ้ง พักทอง เก็บไปขายที่ตลาดหมุนเวียนกันไป วันหนึ่งๆ ก็จะได้ 200-300บาท ก็สามารถอยู่ได้ มีเงินเหลือเก็บ (บันลือ นະสิทธิ , 2543 : 37 - 38)

พี่น้องเกษตรกรจะเห็นว่าถ้าหากเรารู้จักทำมาหากิน ขยันและใช้จ่ายแต่สิ่งที่จำเป็น เราก็จะมีความเป็นอยู่ที่สบายและมีความสุขได้ทั้งนี้เพราะการปลูกผักพื้นบ้านปลอดสารพิษจะคงทำรายได้ให้กับผู้ปลูกไปอีกนาน เพราะความต้องการรับประทานผักปลอดสารพิษเพื่อสุขภาพนับวันจะได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากปัจจุบันคนทั่วไปเริ่มตระหนักถึงสุขภาพและสิ่งแวดล้อมกันมาก ผักพื้นบ้านนอกจากจะเป็นอาหารที่มีประโยชน์และปราศจากพิษแล้ว พืชผักพื้นบ้านยังมีคุณค่าเป็นสมุนไพรอีกด้วย ซึ่งผลที่ได้กับพี่น้องเกษตรกรในฐานะผู้ปลูก ก็คือ การปลูกผักปลอดสารพิษทำให้ตัวเรามีสุขภาพดีขึ้น เพราะไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยวกับสารเคมี ที่ต้องมาฉีดพ่นพืชผัก ซึ่งก็จะทำให้เราไม่เป็นโรค มีร่างกายแข็งแรง สำหรับที่ดินทำกินนั้นการไม่ใช้สารเคมีก็จะทำให้สภาพดินและสภาพแวดล้อมของแปลงปลูกผักหรือรอบๆบ้านดีขึ้น ลักษณะดินมีความสมบูรณ์ เนื่องจากการบำรุงดินด้วยปุ๋ยธรรมชาติ ไม่ได้ใช้สารเคมี นอกจากนี้ยังทำให้สภาพความเป็นอยู่ของเราดีขึ้น เพราะเราปลูกผัก ผักพื้นบ้าน ก็สามารถนำมาทำเป็นอาหารรับประทานได้ เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหาร ฟังตนเองได้มากขึ้น มีเวลาให้กับครอบครัวมากขึ้น ครอบครัวไหนที่มีลูกโตพอจะช่วยงานได้ก็ให้ช่วยงาน เช่น การปลูกผัก การเก็บผลผลิต ทำให้มีเวลาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากัน และทำกิจกรรมร่วมกันในแปลงปลูกผักได้"

ซึ่งจากข้อความที่นำเสนอในบทความของวารสารนี้เป็นตัวอย่างของการนำเสนอให้เห็นตัวแบบของเกษตรกรที่ปลูกผักปลอดสารพิษแล้วได้รับผลตอบแทนที่ดี ทั้งในแง่ของรายได้ สุขภาพกายที่ดีและยังเป็นแนวทางที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันอบอุ่นในครอบครัวอีกด้วย ซึ่งข้อความดังกล่าวนี้อาจมีผลกระทบต่อนักเกษตรกรท่านอื่นเกิดความสนใจที่จะทำตามก็ได้

ขั้น C การรู้คิด-คิดเป็น (Cognition) เป็นขั้นที่ทำให้เกษตรกรเกิดความรู้ความเข้าใจหลักของการพัฒนา ด้วยการแสวงหาคำตอบหรือหาทางออกในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น คิดเป็นแก้ปัญหาเป็น ตลอดจนรู้จักคิดวิเคราะห์ มีกระบวนการคิด รู้จักวางแผน ในการทำการเกษตร ดังเช่น ข้อความในบทความ ดังนี้ “ นายสมชาย สะอาดมานะธรรม เจ้าของฟาร์มชัยโรจน์ จังหวัดปทุมธานี ให้แนวคิดที่ว่า การจะเลี้ยงปลานั้นควรทำด้วยใจรัก ชอบที่จะเลี้ยง และต้องสนใจที่จะศึกษาหาความรู้ ถ้าหากเรารู้น้อย ก็ต้องคิดว่าจะต้องทำอะไรจึงจะรู้มาก รู้ลึก เพื่อให้อาชีพที่ทำอยู่สามารถก้าวเดินได้ และมีปัญหาน้อยที่สุด ซึ่งสังเกตได้จากการที่คุณสมชายทำ โดยเริ่มจากการไปพบปะพูดคุยกับผู้รู้ ผู้ที่มีความชำนาญในอาชีพการเพาะเลี้ยง ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรหรือนักวิชาการ ทั้งจากกรมประมง มหาวิทยาลัย หลายสิ่งหลายอย่างจากการที่พูดคุยและไปดู ไปเห็น ก็นำมาประยุกต์ใช้ประกอบกับอาชีพของตน ตลอดจนเมื่อเลี้ยงแล้ว ก็ต้องทุ่มเท ขยันหมั่นเพียรและเอาใจใส่ในงานของเราตลอดเวลา จึงจะประสบความสำเร็จได้” (ธนสิทธิ์ เหล่าประเสริฐ . 2542 : 71 – 72) ซึ่งข้อความดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นตัวแบบของวิธีการแสวงหาความรู้ว่าสามารถทำได้อย่างไรบ้าง

นอกจากนี้ อาจมีการนำเสนอข้อความในลักษณะที่เป็นตัวแบบของการสะท้อนให้เห็นถึงการรู้จักคิดวางแผนในการประกอบอาชีพ ดังนี้

“ เอละทีนี้เราจะคุยกันว่าแล้วเราจะเริ่มต้นทำอาชีพนี้ยังไงดี ก่อนอื่นถ้าเราต้องการจะให้มียาไรได้ตลอดทั้งปีละก็ ก็ต้องรู้จักวางแผนว่าเราจะใช้พื้นที่ในการปลูกผัก หรือผักพื้นบ้านอย่างไรบ้าง ต้องวางแผนโดยคิดถึงเรื่องตลาดและความต้องการของคนกินด้วย เราอาจจะไปสังเกตดูว่าพืชผักชนิดไหนที่มีคนสนใจซื้อและยังมีขายไม่มากนัก ไม่พอขาย เราก็เก็บเป็นข้อมูลไว้ เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจว่าเราจะปลูกอะไรแค่ไหน มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้แล้วเราก็ต้องคิดว่าถ้าจะให้มียาไรได้ตลอดทั้งปี ก็ต้องวางแผนการปลูกผักตามสภาพและความเหมาะสมของดินฟ้าอากาศด้วย อย่างเช่น ระหว่างเดือน มกราคม ถึง มีนาคม และกันยายน ถึง ธันวาคม ก็น่าจะปลูกดอกกะหล่ำ กะหล่ำปลี คะน้า ผักกาดขาว ผักกาดขาวปลี ผักกาดฮ่องเต้ ผักบร็อกโคลี่ เป็นต้น จะปลูกอย่างเดียวหรือหลายๆอย่างก็ได้ ระหว่างเดือน เมษายน ถึง ตุลาคม อาจจะปลูก แตงกวา บวบเหลี่ยม พริก มะเขือทุกชนิด ผักบุ้ง ผักกวางตุ้ง ถั่วพู ก็ได้ สำหรับพืชผักและผักพื้นบ้านที่สามารถปลูกได้ตลอดปีก็ได้แก่ พริก แตงกวา มะเขือยาว กระเจี๊ยบเขียว ถั่วฝักยาว เป็นต้น ซึ่ง

การจะปลูกอะไรให้ได้ผลนั้น เราอาจจะต้องไปหาความรู้ อ่านหนังสือ หรือไปคุยไปตามผู้รู้หรืออาศัย การสังเกตจากประสบการณ์ที่ผ่านมาของเราก็ได้ " (อารีรัตน์ กิตติศิริ.2542 :38 – 40)

ซึ่งขั้นของการรู้คิด – คิดเป็นนี้จะป็นขั้นที่นำไปสู่การปลูกฝังให้เกษตรกรเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะ ของความสนใจใฝ่รู้ การมีความคิดที่ก้าวหน้ากว้างไกล ตลอดจนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ มี การตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆอย่างมีวิจารณญาณ อันเป็นคุณลักษณะและทักษะที่สำคัญของการ ประกอบอาชีพเกษตรกรให้ประสบความสำเร็จ

ขั้น A การปฏิบัติจริง (Action) เป็นขั้นนำเสนอกระบวนการทำการเกษตรว่าจะทำอะไร ทำอย่างไร โดยการบอกวิธีการทำ ซึ่งขั้นนี้เป็นขั้นที่สื่อมวลชนดำเนินการกันเป็นประจำอยู่แล้ว เช่น บอกขั้นตอนการปลูกพืช ขั้นตอนการแปรรูปผลไม้หรือขั้นตอนการเลี้ยงปลา การทำบ่อปลา เป็นต้น ซึ่งในฐานะของสื่อมวลชนจะทำได้แค่การจัดทำให้เกษตรกรได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ทางอ้อมที่ ผ่านการสังเกตตัวแบบ ดังเช่น

" การทำมะนาวผง มีส่วนประกอบดังนี้ มะนาว 10 ผล น้ำตาลทราย 1 กก.
เกลือ 1 ช้อนโต๊ะ

วิธีทำ

ขั้นตอนแรก ล้างมะนาวให้สะอาด ผ่าครึ่งผล เอาเมล็ดออก ปีบน้ำ
ขั้นที่สอง นำน้ำมะนาวมาตุ๋นในน้ำเดือดจนกระทั่งแห้ง ปล่อยให้เย็น
ขั้นที่สาม ผสมน้ำตาลทราย เกลือ คลุกเคล้ากับน้ำมะนาวที่ตุ๋นไว้ นำไปผึ่งแดดให้แห้ง นำ มาบดให้ละเอียด

ขั้นที่สี่ พรมน้ำลงบนน้ำตาลที่บดพอชื้น ๆ แล้วนำไปกดบนตะแกรง เบอร์ 8 จะได้เกล็ด มะนาว นำไปตากแดดให้แห้งอีกครั้ง บรรจุในภาชนะที่สะอาด แห้งและปิดสนิทใช้ชงกับน้ำร้อนเป็น เครื่องดื่ม"(สุกัญญา พัวพันธ์.2542 : 105)

ซึ่งขั้นตอนนี้จะก่อให้เกิดคุณลักษณะที่สำคัญคือ ความเชื่อมั่นในตนเอง และเกิดทักษะใน การปฏิบัติเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะอาชีพ เพราะเป็นการเรียนรู้ด้วยการกระทำ แต่ใน ฐานะของสื่อมวลชนจะทำได้เพียงเป็นตัวแบบที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นความคิด ความต้องการ หรือการได้มาซึ่งความรู้ในการที่จะกระทำพฤติกรรมเท่านั้น

ขั้น N การอนุรักษ์ธรรมชาติ (Natural Conservation) เป็นขั้นตอนที่ควรเกิดขึ้นควบคู่ไป กับขั้นตอนการรู้คิด – คิดเป็น และการปฏิบัติจริง เพราะการพัฒนาจะต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ธรรม ชาติ จึงจะเป็นการพัฒนาที่เหมาะสม และยั่งยืน รวมทั้งสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการวางแผนและจัดการ ใด ๆ เกี่ยวกับการทำเกษตร ดังเช่นการนำเสนอตัวแบบของสื่อมวลชน ดังนี้

“ การเลี้ยงเปิดในนาเป็นระบบเกษตรกรรมยั่งยืน เพราะจากการที่ปล่อยเปิดให้เจริญเติบโตในนา ทั้งเปิดและต้นข้าวต่างได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน เกื้อกูลกันและกัน ถือได้ว่า ระบบเช่นนี้เป็นรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนรูปแบบหนึ่ง หากเปรียบเทียบการเลี้ยงเปิดในนากับการทำนาที่อาศัยสารเคมีนั้น ตัวเปิดเปรียบเสมือนเครื่องพรวนดินที่ไม่ต้องอาศัยน้ำมัน เมื่อปล่อยเปิดลงไปนา ต้นข้าวของเปิดที่ตะกุนดินโคลนนั้นทำให้สภาพดินโคลนเกิดการหมุนเวียนตลอดเวลา ดินโคลนจึงไม่แน่น น้ำในนาเองก็เกิดการหมุนเวียน เกิดออกซิเจนมากขึ้น ตัวเปิดที่กินทั้งแมลง หอย วัชพืช ก็ทำหน้าที่เหมือนยาปราบศัตรูพืช จึงไม่ต้องใช้ยาปราบศัตรูพืชในนา มูลของเปิดเองก็ทดแทนปุ๋ยเคมีที่ใส่ในนา สิ่งที่เกิดขึ้นคือ เกษตรกรประหยัดต้นทุนจากการซื้อปุ๋ยเคมี ค่าจ้างไถ ค่าน้ำมัน ที่สำคัญกว่านั้นคือระบบนิเวศที่ไม่เสื่อมจากการใช้สารเคมี ที่มีบทเรียนว่าทำลายสภาพดินและทำลายแมลงที่เป็นทั้งโทษและประโยชน์ เปิด จึงเป็นเสมือนสัตว์ที่ทำงานให้ประโยชน์กับชาวนาและระบบนิเวศในแปลงนา ” (อารีรัตน์ กิตติศิริ. 2542 :43 –44)

การนำเสนอตัวแบบในขั้นนี้ เป็นการช่วยรักษาสารธรรมชาติของประเทศให้คงอยู่ มุ่งเน้นให้เกษตรกรมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมและไม่เห็นแก่ตัวในการวางแผนจัดการเกี่ยวกับการเกษตร พร้อมทั้งยังปลูกฝังให้รู้จักใช้สิ่งของต่างๆ ในธรรมชาติอย่างประหยัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ขั้น D การพัฒนาปรับปรุง (Development) เป็นขั้นตอนที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาปรับปรุงวิธีการทำการเกษตรให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้เกษตรกรเกิดคุณลักษณะในเรื่องของความรับผิดชอบ และเกิดความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาปรับปรุงสิ่งที่ทำอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ควรมีการคิดค้นแก้ปัญหาต่าง ๆ ดังเช่นตัวอย่างข้อความที่ว่า

“ นายเปรม ศรีจักร ประธานกลุ่มอาหารสัตว์สมุนไพรตำบลศาลา เล่าให้ฟังว่า ตอนแรกรวมกลุ่มกันได้เพียง 30 คน นำถั่วเหลือง ข้าวโพด ปลายข้าว ใบกระถิน และวัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่น โดยได้จากผลผลิตของสมาชิกนำมาบดละเอียดเป็นอาหารสัตว์ โดยให้แรงคนช่วยกัน และนำไปเลี้ยงสัตว์ จากที่ทำปรากฏว่า เป็นแนวทางที่ถูกต้อง จึงทำให้เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ได้หันมาร่วมมือร่วมใจจนปัจจุบันสามารถผลิตอาหารสัตว์จำหน่ายให้กับสมาชิกไม่น้อยกว่าวันละ 1,000 กิโลกรัม ” เรื่องโรคระบาดในสัตว์นั้น เคยมีสมาชิกในกลุ่มทดลองให้สมุนไพรพื้นบ้านมาใช้ได้ผลจากประสบการณ์ของผู้ที่ทดลองทำมานานเกือบ 5 ปี จึงลองนำมาเป็นส่วนผสมในอาหารสัตว์ที่ทางกลุ่มผลิตขึ้น อย่างเช่น ฟ้าทลายใจร ฟูเลหรือไฟล และขมิ้นชัน” สมุนไพรที่ประธานกลุ่มกล่าวชนิดที่ใช้มากอาทิ ฟ้าทลายใจร จะมีคุณค่าทางยาใช้ในการแก้หวัดและโรคหวัดหน้าบวมในสัตว์ทุกชนิด ขมิ้นชัน มีสรรพคุณแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ทำให้ระบบการย่อยอาหารในสัตว์ดี สัตว์ที่เลี้ยงด้วยอาหารผสมสมุนไพร พบว่ามีร่างกายแข็งแรง กินอาหารได้ เมื่อกินอาหารได้ ปัญหาโรคระบาดก็เกิดได้ยาก แต่ที่สำคัญได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชวัตถุดิบและสมุนไพรสำหรับผลิตอาหารสัตว์

เพื่อสร้างรายได้แบบครบวงจรด้วย ประธานกลุ่มกล่าว อาหารที่ผลิตขึ้นเองโดยกลุ่มผลิตอาหารสัตว์ สมุนไพรตำบลศาลา มีลักษณะเด่นที่ ความสดใหม่ มีกลิ่นหอม และจำหน่ายถูกกว่าท้องตลาด ในเรื่องของคุณภาพนั้นด้วยความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง อาทิ สถานีวิจัยอาหารสัตว์ ที่เข้ามาดำเนินการดูแลในเรื่องของการตรวจสอบคุณภาพอาหารที่ผลิตขึ้น นอกจากนี้ ยังมีสถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตรลำปางที่เข้ามาให้คำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการเลี้ยง วิธีการผลิตอย่างใกล้ชิด

ในปัจจุบันแม้การผลิตอาหารสมุนไพรสำหรับสัตว์ จะเป็นไปได้ด้วยดี แต่ทางกลุ่มก็ไม่ได้หยุดเพียงเท่านี้ ยังดำเนินการทดลองหาวัตถุดิบชนิดอื่นที่มีในท้องถิ่นมาทดแทนวัตถุดิบที่มีราคาสูงเพื่อลดต้นทุนลงอีก แต่คุณค่าอาหารเท่าเดิม "

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นเป็นแบบอย่างที่ดีสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนา ปรับปรุงผลผลิตที่ทำให้มีคุณภาพดีขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งอาจทำควบคู่กับขั้นของการรู้คิด-คิดเป็นก็ได้ นอกจากนี้ข้อความดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงทักษะของการร่วมมือกันกับเครือข่ายและหน่วยงานอื่นในการแก้ปัญหา มีการสร้างระบบการเรียนรู้ร่วมกัน นับว่าเป็นแนวทางที่จะทำให้เกษตรกรได้พัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นไปได้

ขั้น ๐ ผลที่ได้ (Outcome) เป็นขั้นที่แสดงให้เห็นผลของการปฏิบัติ ว่าเป็นไปตามที่เกษตรกรคาดหวังมากน้อยเพียงไร ซึ่งอาจพิจารณาได้ทั้งในแง่ผลผลิต การจัดการ ผลกำไรที่เกษตรกรได้รับ ดังเช่นตัวอย่างข้อความดังนี้

" การจำหน่ายกล้วยตากของลุงเชียงเส็งนั้น จะขายในราคาแปลงละ 750 บาท โดยผู้ซื้อต้องมัดจำไว้ส่วนหนึ่งก่อน ลุงเชียงเส็งจึงจะขึ้นป้ายชื่อไว้ให้ เมื่อถึงกำหนดถอนก็มาจ่ายเงินให้ครบจำนวนแล้วจึงจะให้ถอนไปปลูกได้ ซึ่งปกติพื้นที่ปลูก 10 ไร่ จะใช้กล้วยตากประมาณ 7-8 ร่อง แต่ละปีลุงเชียงเส็งจึงมีรายได้เสริมจากการทำกล้วยตาก 32 ร่อง คิดเป็นเงินราว ๆ 24,000 บาท โดยใช้พื้นที่ไม่เกิน 1 งาน ภายในระยะเวลาเพียง 2-3 เดือนเท่านั้น

ตรงนี้เป็นเพียงผลพลอยได้ เราต้องปลูกพริกอยู่แล้วจึงเพาะกล้วยตากเพื่อ ที่จริงเราไม่ได้คิดเป็นอาชีพ แต่เราปลูกไว้ขายเป็นรายได้เสริม ลุงเชียงเส็งบอกถึงผลสำเร็จในอาชีพนี้ว่า รายได้จากการปลูกกล้วย ปลูกพริก และขายกล้วยตากในแต่ละปีไม่มากอะไร แต่ก็ส่งลูกเรียนจนจบได้ทั้ง 2 คน ที่ทำกินเริ่มต้นจาก 28 ไร่ ได้ซื้อเพิ่มรวม ๆ แล้วเกือบ 100 ไร่ ในทำเลทองติดถนนทั้งหมด

ผลสำเร็จทั้งหมดนี้มาจากหนึ่งสมอง สองมือ สองเท้า ของคนขยันและถ่อมตัวอย่างลุงเชียงเส็ง แซ่ไคว้ ที่ทั้งคำพูดก่อนจบการสนทนาไว้ว่า "ถ้าจะเปรียบเทียบกับคนรวย เราเปรียบไม่ได้หรอกนะ เราแค่พออยู่ได้ ไม่เป็นหนี้สินใคร เท่านั้นเราก็ภูมิใจแล้ว " (เสน่ห์ แสงคำ. 2543 : 40)

จากข้อความดังกล่าวนี้จะสะท้อนให้เห็นผลที่ได้จากการปฏิบัติ อันนำไปสู่ความสำเร็จในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งการนำเสนอเช่นนี้จะสะท้อนให้เห็นคุณลักษณะของเกษตรกรที่เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง รับรู้ถึงความสามารถว่าตนเองสามารถทำได้ และเกิดความภาคภูมิใจในชีวิตของการเป็นเกษตรกร ตลอดจนทำให้เกิดความรักในอาชีพ มีความพยายาม มุมนะ ขยัน เพื่อจะได้เป็นเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในอนาคต

จากการนำเสนอแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ แบบ I CAN DO นี้ ผู้เขียนเชื่อว่าน่าจะเป็นมิติใหม่ของการนำเสนอแง่มุมเนื้อหาของข่าวสารด้านการเกษตรที่จะเป็นประโยชน์ให้สื่อมวลชนหรือผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการเกษตรนำไปประยุกต์ใช้เพื่อช่วยกันส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรของเราให้เกิดคุณลักษณะและทักษะด้านการเกษตร ซึ่งในการนำเสนอขั้นตอนต่าง ๆ นั้น สื่อมวลชนอาจจะเน้นที่ขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือเสนอทุกขั้นตอนในครั้งเดียวกันก็ได้ และจะเสนอขึ้นใดก่อนก็ได้แล้วแต่จุดเน้นของสื่อที่ต้องการนำเสนอ เพราะด้วยอิทธิพลของตัวแบบที่นำเสนอก็จะส่งผลให้ผู้รับสารหรือเกษตรกรเกิดการเรียนรู้จากกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม ที่เป็นแบบ I CAN DO ตามที่กล่าวมานั้นได้เช่นกัน

ข้อเสนอแนะในการนำกระบวนการเรียนรู้ I CAN DO เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะสู่การปฏิบัติ

ในการนำกระบวนการเรียนรู้ I CAN DO เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตรไปสู่การปฏิบัติ จะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. ตัวผู้รับการพัฒนา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา อาจพิจารณาในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ระดับความรู้ความสามารถทางการเกษตร เนื่องจากระดับความรู้และความสามารถของผู้รับการพัฒนาในเรื่องการเกษตรอาจแตกต่างกัน วิธีการพัฒนาจึงต้องปรับให้เหมาะสม เช่น ผู้ที่เริ่มต้นเป็นเกษตรกร ผู้พัฒนาจะต้องให้พื้นฐานความรู้ทางการเกษตรมากกว่า และให้ลงมือปฏิบัติจริงมากกว่าเพื่อให้ความรู้และฝึกฝนทักษะเฉพาะของการเกษตร ขณะที่ผู้เป็นเกษตรกรมานานแล้วอาจต้องให้เทคนิควิธี ความรู้ใหม่ ๆ และเทคโนโลยีเพื่อการปรับปรุงงานของตนให้ดีขึ้น

1.2 ระดับพัฒนาการทางการรู้คิดและแบบการเรียนรู้ ผู้รับการพัฒนาที่อายุน้อย เช่น ในระดับประถมศึกษา ระดับการรู้คิดจะยังต้องอาศัยสิ่งที่เป็นรูปธรรมมาช่วย ขณะที่ผู้ใหญ่จะมีความสามารถในการคิดเชิงนามธรรมมากกว่า ดังนั้นในขั้นตอนของการรู้คิด-คิดเป็น สำหรับผู้รับการพัฒนาอายุน้อยจึงต้องมีสื่อ อุปกรณ์ช่วยสอน เพื่อประกอบความเข้าใจและดึงดูดความสนใจมากกว่าผู้รับการพัฒนาที่เป็นผู้ใหญ่ นอกจากนี้แบบหรือวิธีการเรียนรู้ของแต่ละคนก็อาจแตกต่างกัน บางคนอาจต้องการตัวอย่างหลายตัวอย่าง แล้วจึงลงสรุป จะทำให้เข้าใจ ขณะที่บางคน

ต้องการความเป็นมาในลักษณะกว้าง แล้วจึงแคบเฉพาะ หรือบางคนชอบค้นคว้าจากเอกสาร แต่บางคนก็สนใจหาความรู้จากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ผู้พัฒนาจึงต้องปรับวิธีการพัฒนาให้คำนึงถึงปัจจัยด้านนี้ด้วย

1.3 ระดับความสนใจ ผู้ที่เข้ารับการพัฒนามีระดับความสนใจงานทาง การเกษตรแตกต่างกัน บางคนมีความสนใจการเกษตรอย่างแท้จริง บางคนสนใจเพราะเห็นว่าการเกษตรชนิดนั้นสร้างรายได้ดี และบางคนก็มีความสนใจในงานเกษตรน้อยมาก หน้าที่สำคัญของผู้พัฒนาคือการกระตุ้นความสนใจ สร้างฉันทะความพึงพอใจ หรือมีใจรักในงานการเกษตร ไม่ให้มุ่งทำการเกษตรเพราะสิ่งดึงดูดใจจากภายนอก เช่น รายได้ แต่เพียงอย่างเดียว ผู้พัฒนาต้องชักจูงด้วยเทคนิคที่แตกต่างกันไปตามระดับความสนใจ ตั้งแต่การชักจูงด้วยคำพูด ด้วยการยกกรณีตัวอย่าง ด้วยการพาไปสัมผัสกับตัวอย่างจริง หรือด้วยการให้บุคคลสำคัญมาชักจูง เพื่อให้เห็นประโยชน์และคุณค่าของงานการเกษตรอย่างแท้จริง

1.4 ความแตกต่างในเรื่องบุคลิกภาพ ผู้รับการพัฒนามีความแตกต่างกันใน ด้านลักษณะนิสัย บางคนจะกล้าแสดงตัว ชอบอยู่กับกลุ่มคน บางคนไม่ชอบแสดงตัว บางคนมีความคิดสร้างสรรค์สูง วิธีการพัฒนาที่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องนี้ จะทำให้ผู้รับการพัฒนาเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีความสุข และช่วยส่งเสริมบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ให้เกิดขึ้นด้วย

1.5 ความพร้อมด้านต่าง ๆ ของผู้รับการพัฒนา เนื่องจากความพร้อมเป็นคำที่มีความหมายกว้าง อาจครอบคลุมตั้งแต่ระดับพัฒนาการ ความรู้ ความสนใจของผู้เรียน ไปจนถึงความพร้อมด้านทรัพยากรของผู้รับการพัฒนา ผู้เขียนจึงแยกความพร้อม 3 ประการแรกไปกล่าวโดย เฉพาะ และในด้านนี้จะคำนึงถึงความพร้อมทางทรัพยากรที่เป็นเรื่องทางการสนับสนุนจากครอบครัวและ ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น รายได้ การมีที่ดินเป็นของตนเองหรือไม่ เป็นต้น ความพร้อมในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้จะสามารถเป็นสิ่งที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาได้ ผู้พัฒนาต้องเข้าใจผู้รับการพัฒนา แต่ละคน และต้องปรับวิธีการเพื่อให้ส่งเสริมผู้รับการพัฒนามากที่สุด อาจต้องมีการให้การปรึกษา เป็นรายบุคคลด้วย หรือช่วยเสาะหาแหล่งทรัพยากรอื่น ๆ มาช่วย เช่น ทุน อุปกรณ์ หรือโอกาสการ ได้เข้ารับการอบรมเพิ่มเติม เป็นต้น

แม้ว่าในการคำนึงถึงตัวผู้รับการพัฒนา จะต้องมองเขาในลักษณะเป็นบุคคลคนหนึ่ง เป็นลักษณะภาพรวม ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่มีทั้งความเหมือนและความต่างจากบุคคลอื่น แต่ การได้ยกประเด็นเฉพาะต่าง ๆ ขึ้นมา ก็เพื่อให้ผู้พัฒนาไม่ละเลยเรื่องสำคัญ ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ ของผู้รับการพัฒนาด้วย

2. บริบทของการพัฒนา บริบทในที่นี้หมายถึง สภาพการณ์หรือสิ่งแวดล้อมของการ พัฒนา บริบทที่ควรต้องคำนึงถึงได้แก่

2.1 ทรัพยากรที่เอื้อต่อการพัฒนา ซึ่งได้แก่ แหล่งเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี และแหล่งความรู้ ผู้พัฒนาควรคำนึงถึงและจัดหาทรัพยากรที่จะช่วยการพัฒนาจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรต่างประเทศ และองค์กรเอกชน (NGO) ซึ่งอาจหาความรู้เหล่านี้ได้จากสถาบันทรัพยากรธรรมชาติ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส) ชมรมอีกเมืองน่าน เป็นต้น

2.2 ภูมิประเทศ การพัฒนาควรคำนึงถึงภูมิประเทศที่เกษตรกรผู้รับการพัฒนา ประกอบอาชีพด้วย ถ้าเกษตรกรอยู่ในภูมิประเทศที่เป็นภูเขา ก็ต้องมีวิธีการเฉพาะในการเพาะปลูก เช่น ต้องรู้วิธีการเพาะปลูกแบบขั้นบันได รู้วิธีการเก็บกักน้ำ และรู้ว่าพืชหรือสัตว์ที่เหมาะสมกับภูมิประเทศแบบนั้นได้แก่อะไรบ้าง การประกอบอาชีพที่ไม่สอดคล้องกับภูมิประเทศและภูมิอากาศก็ทำให้ประสบความสำเร็จได้ยากหรืออาจต้องมีเทคนิควิธีที่จะใช้ประโยชน์จากภูมิประเทศหรือภูมิอากาศแบบนั้นได้

2.3 วิธีการดำเนินชีวิต ในการพัฒนายังต้องคำนึงถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้รับการพัฒนาด้วยว่า มีความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญาดั้งเดิม และการดำเนินชีวิตอย่างไร ตัวอย่าง เช่น หมู่บ้านหนึ่งอาจมีภูมิปัญญาดั้งเดิมในการแกะสลักไม้ แต่ผู้พัฒนาอาจปรารถนาดีที่จะให้เกษตรกรปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ด้วยเห็นว่ารายได้ดี จึงสนับสนุนให้ทำ แต่เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่ที่เกษตรกรไม่มีความชำนาญ จึงทำให้การส่งเสริมนั้นอาจไม่สำเร็จได้ นี่เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาที่จะประสบความสำเร็จจะต้องคำนึงถึงเรื่องวิถีชีวิตของผู้รับการพัฒนาด้วย

3. ตัวผู้ให้การพัฒนาหรือผู้ถ่ายทอด สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเกี่ยวกับตัวผู้ให้การพัฒนา ได้แก่

3.1 ความรู้ความชำนาญ ผู้ให้การพัฒนาต้องแสวงหาความรู้อยู่เสมอเพื่อจะได้มีความรู้ที่ทันสมัยมาถ่ายทอดและควรเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำการเกษตรแบบนั้นมาบ้าง เพราะผู้ที่ปฏิบัติจริงจะเป็นผู้ที่ทราบถึงอุปสรรค ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ในแต่ละขั้นตอนและทราบแนวทางแก้ไข

3.2 วิธีการถ่ายทอดผู้ให้การพัฒนาต้องศึกษาถึงวิธีการถ่ายทอดที่หลากหลาย เพื่อสามารถปรับให้เหมาะกับผู้รับการพัฒนาและเหมาะสมกับบริบทด้วย ถึงแม้ผู้ให้การพัฒนาจะมีความรู้ดี แต่ถ้าไม่มีวิธีการถ่ายทอดที่ดี ก็ไม่สามารถพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรได้ วิธีการถ่ายทอดที่สำคัญต้องมุ่งให้ผู้รับการพัฒนาเป็นศูนย์กลาง ซึ่งหมายถึงการคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้รับการพัฒนาดังที่กล่าวมาแล้ว การให้ผู้รับการพัฒนาได้แสดงความคิดเห็นริเริ่ม ได้กำหนดกิจกรรมที่ตนเองต้องการจะพัฒนา โดยผู้ให้การพัฒนาเป็นผู้อำนวยความสะดวกแต่ในบางกรณีผู้ให้การพัฒนาอาจต้องเป็นผู้ริเริ่ม ชี้นำกิจกรรมได้ ทั้งนี้ต้องมีลักษณะผสมผสานในสัดส่วนที่เหมาะสมกับผู้รับการพัฒนาด้วย

3.3 คุณลักษณะของผู้ถ่ายทอด เนื่องจากผู้ให้การพัฒนาจะต้องเป็นผู้ส่งเสริม ชี้แนะ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้รับการพัฒนา ผู้ให้การพัฒนาจึงต้องมีคุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จด้วย เช่น เป็นคนขยัน อดทน รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ มีความเป็นผู้ใฝ่ มีวิสัยทัศน์ เป็นต้น

กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแรงงานภาคการเกษตรของจังหวัดน่านจะประสบความสำเร็จด้วยดี ก็โดยที่ต้องอาศัยระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงหลาย ๆ ปัจจัยที่กล่าวมา

คุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ

1. ด้านคุณลักษณะ

ในการนำเสนอการวิเคราะห์คุณลักษณะสำคัญของเกษตรกรที่นำไปสู่ความสำเร็จ จะแบ่งเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มคุณลักษณะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ และกลุ่มคุณลักษณะของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ต้องส่งเสริม

คุณลักษณะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ

การศึกษาคุณลักษณะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งจากการสัมภาษณ์ตัวเกษตรกรเอง จากแบบสอบถาม และจากเอกสาร พบว่าคุณลักษณะของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จอาจแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) คุณลักษณะที่จำเป็นต่อการทำอาชีพเกษตรกรรมให้ประสบความสำเร็จ 2) คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการทำงานร่วมกับผู้อื่น และ 3) คุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในสภาวะสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งบางคุณลักษณะก็เป็นลักษณะร่วมที่ต้องมีทั้งเมื่อบุคคลทำงานอาชีพของตน และเมื่อต้องทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น ความรับผิดชอบ การจัดกลุ่มก็เพียงเพื่อการมองภาพได้ครอบคลุม และเพื่อประโยชน์ต่อการส่งเสริมต่อไป

คุณลักษณะที่จำเป็นต่อการทำอาชีพเกษตรกรรมให้ประสบความสำเร็จ

เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ต้องอยู่กับธรรมชาติ ไม่ว่าพืชหรือสัตว์ ต้องเพาะปลูกพืช หรือเอาใจใส่เลี้ยงดูสัตว์อย่างใกล้ชิดเป็นเวลานาน จึงจะเห็นผลสำเร็จ และต้องตรากตรำกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศอยู่เป็นประจำ บุคคลที่ทำอาชีพนี้จึงจำเป็นต้องมีคุณลักษณะบางประการที่ทำให้สามารถดำเนินอาชีพไปจนประสบความสำเร็จได้ ซึ่งได้แก่

มีแรงจูงใจ หรือแรงบันดาลใจ จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า แรงบันดาลใจสำคัญที่เกษตรกรกล่าวถึง คือเรื่องของรายได้ เกษตรกรที่ทำการเกษตรบางประเภท เช่น ทำไร่ มะขามหวาน นั้นแต่เดิมทำนาหรือทำพืชไร่อื่น แต่เมื่อเห็นว่ามะขามหวานได้ราคาดี จึงหันมาทำไร่ มะขามหวาน ส่วนเกษตรกรที่ผลผลิตไม่ได้ราคาสูง ก็มีเหตุผลของการทำการเกษตร เช่น ทำเกษตร แล้วกินเองได้ ไม่ต้องซื้อหา ที่เหลือก็นำออกขายได้ เรียกว่าอาชีพเกษตรทำพอเลี้ยงตัวเองได้ หรือ พึ่งตนเองได้ เกษตรกรบางคนที่เคยเดินทางไปประกอบอาชีพอื่น เมื่อภาวะเศรษฐกิจตกต่ำก็ตกงาน จึงกลับมาทำอาชีพเกษตรดั้งเดิม เพราะเห็นว่าเป็นอาชีพอิสระของตนเอง ทำได้ตลอด แต่เหตุผลที่ เกษตรกรกล่าวถึงบ้างเพียงเล็กน้อยแต่คาดว่าเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่ง คือ การทำอาชีพที่พอ แม่ ปู่ย่าตายาย ทำสืบทอดกันมานาน ซึ่งตนเองก็ทำเป็น และทำอยู่ ถ้าเป็นอาชีพรับจ้าง อาจตกงาน ได้ และเมื่ออายุมากขึ้นก็อาจไม่มีใครจ้าง มีเกษตรกรบางคนก็ทำเพราะใจรักหรือมีความสนใจ เช่น ชอบเลี้ยงหมู ชอบทำเรื่องการถนอมอาหาร จะเห็นได้ว่าแรงจูงใจในการทำเกษตรของเกษตรกร เป็น เรื่องของรายได้เป็นสำคัญ แม้ว่ารายได้ทางการเกษตรจะไม่มากเมื่อเทียบกับอาชีพในภาคอุตสาหกรรม นอกจากนี้ก็มีเรื่องของการพึ่งตนเองได้และไม่ต้องตกงาน และเรื่องความสนใจในสิ่งที่ทำ

มีใจรักในงานที่ทำ เกษตรกรผู้หนึ่งที่ทำเกษตรผสมผสานเล่าว่า “เมื่อเลี้ยงหมูก็ต้อง รักหมู เลี้ยงต้นไม้มก็ต้องรักต้นไม้ เมื่อเรารักมัน มันก็รักเรา” ความรักในสิ่งที่ตนเองทำทำให้เกิดความ สนใจและมีความสุขในงาน จะทำให้เรียนรู้ในงานนั้นได้เร็วกว่าการทำงานที่ไม่รัก นอกจากความรัก สิ่งที่ต้องคู่กันไปคือความเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ เช่น เมื่อเลี้ยงหมูก็ต้องรู้นิสัยหมู รู้ว่าหมูชอบ นอนกลางวัน ก็อย่าไปรบกวนเวลาที่มันนอน หมูก็จะเลี้ยงง่ายโตเร็ว ทั้งความรักและความเข้าใจใน งานที่ทำ ทำให้ได้ผลผลิตดี ทางพุทธศาสนาเรียกว่ามีฉันทะในงานที่ทำ เมื่อบุคคลมีใจรักที่จะทำ แล้ว ก็ทำให้เกิดความพากเพียร เอาใจใส่จดจ่อกับเรื่องที่ทำ และตรวจสอบความบกพร่องเรื่องนั้นๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. 2543) ความมีใจรักในงานที่ทำอาจกล่าวได้ว่าเป็นแรงจูงใจภายในที่ไม่ต้องการรางวัลหรือการตอบแทนจากภายนอก เช่น เงินทอง คำชมเชย ดังนั้นการมีใจรักหรือความ สนใจที่เกิดจากตัวงานนั่นเองจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สมควรต้องส่งเสริม

ความขยัน งานเกษตรต้องมีความขยัน การเพาะปลูกก็ต้องดูแลรดน้ำ ให้น้ำ พ่น ยา และต้องใช้เวลาเนิ่นนานกว่าจะนำไปขายได้ ถ้าไม่ขยันดูแล พืชพันธุ์ก็จะไม่ให้ดอกให้ผล แม้เมื่อเก็บ เกี้ยวผลแล้ว เกษตรกรก็ไม่อยู่ว่างเพื่อรอให้พืชออกดอกออกผลใหม่ แต่ต้องปรับปรุงดิน ให้น้ำ พ่น ตักแต่งกิ่งใบ การเกษตรจึงต้องทำอยู่เสมอ ส่วนการทำเกษตรประเภทอื่น เช่น การเลี้ยงไหม การให้ อาหารตัวไหมต้องให้อาหารแต่เช้า หรือผู้ที่แปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น ทำมะไฟจีนอบแห้ง ทำชาเขียวใบ หม่อน มักใช้เวลาว่างจากงานอาชีพหลักมาทำ หรือกลุ่มแม่บ้านที่รวมกลุ่มกัน ก็ต้องใช้เวลาที่นอก

เนื่องจากงานบ้านมาทำงาน การเกษตรจึงเป็นอาชีพที่ต้องใช้ความขยันหมั่นเพียรจึงจะประสบความสำเร็จ

ความอดทน ความอดทนมีทั้งทางกายและจิตใจ การเกษตรเป็นงานหนักที่ต้องทำกลางแจ้งเป็นส่วนใหญ่ ความอดทนต่อแดดฝนและความเหนื่อยยากจึงเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ลงมือทำด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ แม้มีบางกิจกรรมที่เกษตรกรจ้างผู้อื่นมาช่วยทำบ้าง เช่น เกษตรกรที่ทำไร่มะขามหวาน มีการจ้างผู้มาช่วยเก็บเกี่ยว พ่นยาฆ่าแมลง ไล่ปู ก็ยังคงควบคุมดูแล และมีส่วนที่ต้องทำเอง นอกจากนี้การเกษตรเป็นงานที่ต้องใช้เวลานานกว่าจะได้ผลผลิต และยังต้องพึ่งพาธรรมชาติด้วย จึงอาจมีความไม่แน่นอนในเรื่องปริมาณและคุณภาพของผลผลิต รวมทั้งเรื่องการตลาด ซึ่งอาจมีความตกต่ำของราคาผลผลิตถ้ามีปริมาณการผลิตออกสู่ตลาดมาก เกษตรกรจึงต้องมีจิตใจที่ต้องอดทน สามารถรอคอยและอดทนต่ออุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นด้วย คุณลักษณะที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความอดทนที่มีเกษตรกรกล่าวถึงเป็นจำนวนมากคือ **ต้องใจเย็น** ซึ่งในทางการเกษตรน่าจะเป็นความหมายของการอดทนรอได้ เพราะการเกษตรต้องใช้เวลาจนจึงเห็นผลสำเร็จ

สนใจใฝ่รู้/ศึกษาทดลอง ความสนใจใฝ่รู้จะช่วยเกษตรกรได้เรียนรู้ และเพิ่มพูนความรู้ในงานที่ทำ มีเกษตรกรหลายคนที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการเพาะปลูกพืชชนิดที่ตนสนใจมาก่อน เช่น เกษตรกรผู้หนึ่งที่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมที่อำเภอแม่จริม เดิมทำนาและปลูกข้าวโพด ต่อมาเห็นคนปลูกหม่อนเลี้ยงไหมได้ราคาดี จึงทดลองทำดูบ้าง เขาได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองในหลายวิธี เช่น การไปสอบถามนักวิชาการเกษตร ถามคนที่เคยปลูกมาก่อน หาหนังสืออ่าน หรือเกษตรกรอีกคนหนึ่งที่ใฝ่หาความรู้เรื่องการปลูกมะขามหวาน โดยเข้ารับการอบรมจากบริษัทขายยาฉีด ให้เกษตรกรตำบลท่าไคร้ ไปดูงานและฝึกการเก็บมะขามจากคนเพชรบูรณ์ นอกจากความสนใจใฝ่รู้ในเรื่องการทำเกษตรแล้ว ต้องสนใจใฝ่รู้ติดตามเรื่องการตลาดด้วย การเลือกการผลิตให้เหมาะสมกับภาวะการตลาดและราคาสินค้า ทำให้เกษตรกรสามารถขายสินค้าการเกษตรของตนได้ราคาดี

นอกจากนี้เกษตรกรยังควรมีวิถีนวัตกรรมของนักวิจัยที่ขอศึกษาทดลองอย่างเป็นระบบ เช่น เกษตรกรที่อำเภอแม่จริมเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ว่า ให้ขอยใบหม่อนเป็นฝอยเล็กๆ ให้ตัวไหมอ่อนๆกิน แต่เกษตรกรสังเกตว่า ใบหม่อนเล็กๆจะแห้งเหี่ยวเร็ว ตัวไหมจะดูดน้ำเลี้ยงจากใบไม่ทัน ถ้าขอยไม่เล็กเกินไป ตัวไหมจะได้กินทัน เขาจึงทดลองแบ่งโต๊ะเลี้ยงไหม โดยให้ใบหม่อนแบบฝอยและแบบใบใหญ่ ผลการทดลองพบว่า ตัวไหมที่กินใบหม่อนแบบฝอยจะโตช้ากว่า

มีความคิดสร้างสรรค์ การที่เกษตรกรเรียนรู้และปฏิบัติตามที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาคงไม่เพียงพอ เพราะปัญหาบางประการที่เกษตรกรประสบอาจต้องการวิธีการแก้ที่แตกต่างจากแนวทางการปฏิบัติแบบเดิมๆ เช่น การที่เกษตรกรมีปัญหานอยเซอร์ที่เป็นศัตรูพืชซึ่งกำจัดยาก

แทนที่จะหาทางกำจัด ก็มีเกษตรกรบางคนนำหอยเชอรี่มาใช้ให้เป็นประโยชน์โดยการทำเป็นปุ๋ยหมักชีวภาพ นอกจากจะกำจัดหอยเชอรี่แล้ว ยังได้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม สามารถเร่งการเจริญเติบโตของพืช และสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ด้วย หรือเกษตรกรมีวิธีให้ลันจื๋ออกดอกโดยการใช้ลวดสแตนเลสรัดกิ่งแขนงเหนือลำต้น 1 เมตร เป็นเวลาเดือนครึ่ง โดยไม่รดน้ำ การทำการเกษตรต้องการความคิดสร้างสรรค์ จนมีคำกล่าวที่ว่า “การทำอาชีพการเกษตรใดๆ ก็ตาม หากเกษตรกรมีการเลือกช่องทางการทำกินที่แปลกแหวกแนวกว่าคนอื่น รับรองได้ว่ารวยทันตาเห็น” (ธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์การเกษตร. 2542)

ความมุ่งมั่นตั้งใจจริง ความมุ่งมั่นตั้งใจจริงในการทำงานจะทำให้เกษตรกรจดจ่ออยู่กับงาน มีความสม่ำเสมอต่อเนื่องจนงานประสบความสำเร็จ แม้ต้องพบกับอุปสรรคปัญหา ดังเช่น เกษตรกรจากกิ่งอำเภอภูเพียง ที่ตั้งใจ “ปลูกต้นไม้บนก้อนหิน” เขาปลูกลำไย ลันจื๋ บนพื้นที่ที่มีแต่หินก้อนลูกรังปะปนอยู่ เขาต้องอดหลับอดนอน หาดน้ำจากก้นบ่อที่เขาขุดได้มารดน้ำในเวลากลางคืน เพื่อไม่ให้น้ำระเหยออกไปหมด แล้วผสมดินต้นไม้ด้วยเศษฟางเพื่อให้เก็บความชุ่มชื้นไว้เวลาผ่านไปหนึ่งปี ความพยายามที่จะ “ปลูกต้นไม้บนก้อนหิน” ก็เริ่มเป็นผล (กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน. 2542) นอกจากนี้ก็มีตัวอย่างของเกษตรกรคนอื่นที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจจริงจนประสบความสำเร็จ เช่น เกษตรกรจากอำเภอภูเพียงที่ทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานและพึ่งตนเองได้ ที่เลี้ยงหมู วัว ไก่ พร้อมทั้งปลูกฝรั่ง ลันจื๋ ส้มโอ มะม่วง ชมพู่ กล้วย จนประสบความสำเร็จ

ความรับผิดชอบ หมายถึงเมื่อมีงานที่ต้องทำ ต้องทำให้สำเร็จ ไม่ทิ้งหน้าที่ของตน ทั้งงานที่เป็นของตนเอง และงานที่ต้องทำร่วมกับผู้อื่น เช่น เมื่อหมดหน้าเก็บเกี่ยวผลิตผลแล้ว ก็ถึงเวลาที่จะต้องตัดแต่งกิ่ง ปรับปรุงดิน ให้ปุ๋ย ถ้าไม่ทำหน้าที่ พืชไร่ของเกษตรกรก็จะให้ผลไม่ดี รายได้ต่ำลง ในการทำงานที่ต้องทำร่วมกัน บุคคลต้องมีความรับผิดชอบทำงานในส่วนของตนให้สำเร็จ เพื่อไม่ให้เกิดความบกพร่องเสียหายแก่งานของส่วนรวม เช่น ในการรวมกลุ่มกันทำมะไฟจีนอบแห้ง เกษตรกรต้องแบ่งงานกันทำเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มแรกต้องเป็นคนไปเก็บมะไฟจีนมาแล้วล้างหมักน้ำเกลือ กลุ่มที่สองจะบีบเมล็ดออกตากแดด กลุ่มที่สามนำมะไฟจีนตั้งไฟ แล้วผลัดกันไปคนจนแห้ง ถ้าเกษตรกรไม่รับผิดชอบในหน้าที่ของตน ก็จะทำให้ขั้นตอนของงานส่วนรวมเสียหาย และคนอื่นต้องเหน็ดเหนื่อยทำงานแทน นอกจากนี้ในการรวมกลุ่มเกษตรกร จะมีโครงสร้างของกลุ่ม และมีการกำหนดหน้าที่ไว้ชัดเจน เช่น มีประธาน รองประธาน เหนียวญิก เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ ปฏิคม และฝ่ายตรวจสอบ ซึ่งมีการแบ่งงานกันทำ ความรับผิดชอบในหน้าที่จึงเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าเกษตรกรมาประชุมไม่ได้ ก็ต้องจัดหาคนอื่นมาช่วยแทน เป็นต้น

ความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์ในอาชีพของตนยังส่งผลต่อความสำเร็จในระยะยาวด้วย เพราะจะทำให้คนที่ร่วมงาน หรือผู้มาซื้อผลิตภัณฑ์หรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรมีความเชื่อถือในเกษตรกร สำหรับการทำงานร่วมกัน เกษตรกรมักกล่าวว่า เมื่อมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง ความซื่อสัตย์โปร่งใสเป็นเรื่องสำคัญ เช่น การทำงานที่กลุ่มเกษตรกรรวมตัวกัน มีการรวมทุนหรือการแบ่งหน้าที่ให้ดูแลการใช้เงิน เกษตรกรให้ความสำคัญกับความซื่อสัตย์จะทำให้การทำงานร่วมกันสำเร็จได้

ช่างสังเกตและละเอียดรอบคอบ งานเกษตรเป็นงานที่ต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบและช่างสังเกต เช่น ในการเลี้ยงปลา เรื่องอาหารของลูกปลาก็ต้องสังเกตสีของน้ำในบ่อ ถ้าเป็นสีเขียวหัวเปิด แสดงว่ามีสารอาหารมากเกินไป ควรแก้ไขโดยเพิ่มน้ำลงไปอีก ให้น้ำสูงประมาณ 10 เซนติเมตร (ของบ่อขนาด 10 ตารางเมตร) และลดการให้อาหารจาก 1 กิโลกรัมเป็น 7-8 ชีด และถ้ามีสีเขียวอ่อนเกินไป แสดงว่าสารอาหารน้อยเกินไป ควรแก้ไขโดยหว่านปุ๋ยจำนวน 0.5 กิโลกรัม ในพื้นที่ 400 ตารางเมตร โดยควรแช่ปุ๋ยในน้ำไว้ก่อน 1 คืน ก่อนเทลงบ่อ สังเกตดูอีก ในระยะเวลา 7 วัน หากสีน้ำไม่เขียวให้เพิ่มปุ๋ยลงไปอีก แก้ไขจนพอเหมาะจึงหยุดการใส่ปุ๋ย (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, 2543) จะเห็นได้ว่า เกษตรกรเป็นงานที่ต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบและช่างสังเกตไปพร้อมกัน จึงจะทำได้สำเร็จ ไม่เกิดความเสียหาย

คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการทำงานร่วมกับผู้อื่น

คุณลักษณะที่สำคัญต่อการทำงานร่วมกัน ได้แก่ คุณลักษณะที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องการประกอบอาชีพให้ประสบความสำเร็จ คือ ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์ นอกจากนี้ยังต้องมีคุณลักษณะต่อไปนี้ คือ

ความมีน้ำใจ/ความเอื้อเฟื้อ เกษตรกรปัจจุบันมีการรวมกลุ่มกันในการประกอบอาชีพเพื่อความเข้มแข็งของกลุ่ม ความร่วมแรงร่วมใจ มีน้ำใจและเอื้อเฟื้อต่อกันในการทำงานจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับเกษตรกร เช่น กลุ่มเกษตรยั่งยืนบ้านหาดเค็ด กิ่งอำเภอภูเพียง สมาชิกมีความสนิทสนมกัน มีการนำความรู้ด้านการเกษตรมาแลกเปลี่ยนกัน มีการประชุม ช่วยกันแก้ปัญหาอยู่เสมอ กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทำชาใบหม่อน อำเภอแม่จริม ในตอนเริ่มต้นที่เรียนรู้การทำชาใบหม่อน เกษตรกรได้แบ่งปันกิ่งหม่อนของตนให้แก่สมาชิกใหม่ๆ ไปทดลองปลูกกัน และเมื่อก่อตั้งกลุ่มขึ้นมาแล้ว งบประมาณที่ได้รับไม่พอในการไปดูงาน สมาชิกของกลุ่มทุกคนก็สละเงินของตนไปเป็นทุนดูงาน และกลุ่มชาใบหม่อนไม่มีการเสียเงินค่าสมาชิก ใช้วิธีช่วยกันลงแรง เป็นการช่วยเหลือกัน

ความเป็นผู้นำ ความเป็นผู้นำเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นในกิจกรรมที่ต้องมีการรวมกลุ่มกัน กิจกรรมของกลุ่มจะมีประสิทธิผลเพียงใด ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือลักษณะความเป็นผู้นำ

นำของผู้นำกลุ่ม ดังผลการวิจัยของ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2542) ได้ทำการศึกษาวิจัยเบื้องต้นเรื่องความเป็นไปได้ในการจัดตั้งธุรกิจชุมชน โดยเป็นการประมวลและใช้กรอบวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ในการนำเสนอ ได้กล่าวถึงปัจจัยกำหนดความสำเร็จและความล้มเหลว ปัจจัยหนึ่ง คือ ปัจจัยด้านผู้นำธุรกิจชุมชนที่ก่อตั้งโดยบุคคลหรือคณะบุคคลที่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านจะระดมทุนได้ง่าย ขยายตัวได้เร็ว และมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง สำหรับการรวมกลุ่มเกษตรกร ความเป็นผู้นำก็เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้กิจกรรมของกลุ่มประสบความสำเร็จได้ ความเป็นผู้นำควรมีลักษณะที่สำคัญอีกหลายประการ เช่น มีความรู้ในงานอาชีพของตนดี มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีคุณธรรมด้านการทำงาน และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น มีความสามารถในการโน้มน้าวใจ เป็นต้น

คุณลักษณะที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง

การมีสำนึกต่อส่วนรวม เกษตรกรปัจจุบันได้แสดงสำนึกต่อส่วนรวมให้เห็นชัดเจนมากขึ้น เช่น เมื่อเห็นป่าถูกทำลาย แม่น้ำมีสิ่งปฏิกูลมากขึ้น พันธุ์ปลานานาชนิดมีน้อยลง ก็มีผู้นำของชาวบ้านมาพูดให้เห็นถึงปัญหาสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น และริเริ่มโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การอนุรักษ์พันธุ์ปลา ต่อมาก็มีผู้ที่เห็นประโยชน์เข้ามาร่วมเป็นกรรมการ ช่วยกันดูแลเป็นหูเป็นตา ช่วยกันแก้ไข โดยไม่ทำลายป่า ให้เป็นป่าชุมชนที่ทุกคนช่วยกันดูแล ไม่ทิ้งสิ่งสกปรกลงในแม่น้ำ สร้างเขตอภัยทานที่ห้ามการจับปลา การมีสำนึกต่อส่วนรวมเป็นการช่วยทั้งสังคมและตัวเองให้สามารถประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตได้อย่างยั่งยืนในสภาพที่ทรัพยากรมีจำกัดและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายไปมากขึ้น

มีวิสัยทัศน์และก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายๆด้าน เช่น ความต้องการของผู้บริโภค ราคาสินค้า เทคโนโลยี เกษตรกรต้องก้าวทันการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ตัวเกษตรกรเองต้องเป็นผู้ที่สามารถมองเหตุการณ์ในอนาคต วางเป้าหมายชีวิตและการทำงานของตนที่สอดคล้องกับสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงของสังคม เช่น การตัดสินใจเลือกหรือเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรที่จะสามารถให้รายได้สม่ำเสมอ ไม่ต้องเผชิญกับราคาที่ตกต่ำอันเนื่องมาจากปริมาณผลผลิตมากเกินไปเกินความต้องการ หรือการที่ต้องเพิ่มคุณค่าในผลิตภัณฑ์ของตน เพื่อเพิ่มรายได้ หรือการปรับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือในบางกรณีต้องใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้สารธรรมชาติฆ่าแมลง แทนยาฆ่าแมลง เป็นต้น ความสนใจใฝ่รู้ก็จะมีส่วนช่วยในเรื่องวิสัยทัศน์ของเกษตรกรด้วยเช่นกัน

คุณลักษณะของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ต้องส่งเสริม

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรพบว่า เกษตรกรปัจจุบันมีความมุ่งหวังให้บุตรไปประกอบอาชีพอื่นที่ไม่ใช่เกษตรกร โดยพยายามส่งเสริมด้านการศึกษาให้สูงขึ้น และถ้าบุตรคนใดสามารถเรียนได้ดีก็ให้ไปประกอบอาชีพอื่นนอกบ้าน หรือบางทีก็ไปทำงานที่จังหวัดอื่น ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยที่เปรียบเทียบรายได้จากแรงงานภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม โดยศึกษาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2543) ที่พบว่า คนไทยมีแนวโน้มไม่สนใจอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากผู้ทำงานในภาคการเกษตรจะมีรายได้เฉลี่ยต่ปีต่ำ และต่ำกว่าผู้ประกอบการในภาคอุตสาหกรรม นอกจากนี้ก็มีปัญหาราคาสินค้าทางการเกษตรที่มีความผันผวน มีปัญหาเกี่ยวกับเงินลงทุนและค่าเช่าที่ดินสูง ทำให้เกษตรกรมีความต้องการให้บุตรเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้แน่นอนกว่าและมีสวัสดิการมากกว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ปัญหาดังที่กล่าวมาอาจส่งผลทำให้เยาวชนรุ่นใหม่มีความสนใจที่จะยึดอาชีพเกษตรกรรมน้อยลง การส่งเสริมเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะให้เป็นเกษตรกรในอนาคตจึงต้องส่งเสริมและปลูกฝังในเรื่องของทัศนคติที่ดีต่ออาชีพเกษตรกรรม และให้มีใจรักในการทำการเกษตร คือให้เกิดฉันทะในการทำงานการเกษตรก่อน

นอกจากนี้เกษตรกรมีความคิดเห็นต่อเยาวชนในปัจจุบันว่า การใช้ชีวิตในสังคมไทยที่เน้นวัตถุนิยมและความสะดวกสบาย มีผลทำให้เด็กไทยไม่ได้เรียนรู้ที่จะขยันขันแข็งและเข้มแข็งอดทน เข้าลักษณะ "ใจเสาะเปราะบาง" และไม่เห็นคุณค่าของการทำงาน และไม่ชื่นชมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นจึงควรฝึกอบรมเยาวชนให้มีความขยัน อดทน มุ่งมั่นตั้งใจจริง รับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้มีการประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อกับวัตถุนิยม ให้ยินดีกับธรรมชาติ และชีวิตที่เรียบง่าย และเนื่องจากเยาวชนอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา คุณลักษณะที่จำเป็นคือ การมีความคิดสร้างสรรค์ สนใจใฝ่รู้และก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม นอกจากนี้โลกในปัจจุบันมีการทำงานเป็นกลุ่มเป็นทีมมากขึ้น ความสามารถในการทำงานร่วมกันเป็นทีมและมีความเป็นผู้นำจึงเป็นคุณลักษณะสำคัญสำหรับเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยเช่นกัน

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเกษตรกรดังที่กล่าวมาเป็นลักษณะทางจิตใจที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการประสบความสำเร็จในการทำงาน เป็นคุณลักษณะตามอิทธิบาทธรรม 4 ประการ ที่ต้องมีใจรักในงาน มีความขยันหมั่นเพียร มีความตั้งใจจดจ่อกับงาน ต้องตรวจสอบและละเอียดรอบคอบในการทำงาน และสอดคล้องกับทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2538) ซึ่งสร้างขึ้นจากผลวิจัยจำนวนมากของคนไทยทุกกลุ่มอายุ ที่ว่า พฤติกรรมของคนดีคนเก่งจะต้องเห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ซึ่งตรงกับคุณลักษณะที่กล่าว คือการมีจิตสำนึกต่อสังคม ต้องรู้จักบังคับ

ตนเองให้อดได้ รอดได้ นับว่าต้องมีความอดทนทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเพื่อเป้าหมายแห่งความสำเร็จในอนาคต ต้องมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ คือ มีความขยัน มุ่งมั่นฝ่าฟันอุปสรรค มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคล สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ มีคุณธรรมด้านอื่นๆ เช่น มีความซื่อสัตย์ และมีความรับผิดชอบ และต้องมีความเฉลียวฉลาด ซึ่งในที่นี้ ได้แก่ การมีความคิดสร้างสรรค์ การมีวิสัยทัศน์ คุณลักษณะที่กล่าวมาก็เป็นคุณลักษณะที่สถาบันการศึกษาต้องการส่งเสริมในตัวผู้เรียนที่ศึกษาการเกษตรสาขาต่างๆ ในลักษณะที่คล้ายๆ กัน คือ ให้มีใจรัก มีความขยัน อดทน ติดตามการเคลื่อนไหวของการตลาด และการทำการเกษตรต้องการความละเอียดรอบคอบ แม้ว่าแนวคิดต่างๆ จะไม่ได้เน้นให้เกษตรกรต้องมีลักษณะของผู้ผู้นำ แต่เนื่องด้วยสถานการณ์ปัจจุบัน เกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่มกันเพื่อความมั่นคงเข้มแข็งในการประกอบอาชีพ การที่ต้องสามารถเป็นผู้นำกลุ่มได้ และการผลักดันเป็นผู้นำจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นและควรส่งเสริมด้วย

คุณลักษณะดังที่กล่าวมาต้องได้รับการถ่ายทอดและปลูกฝังจากครอบครัวตั้งแต่วัยแรกๆ ของชีวิต และพัฒนาต่อมาโดยสถาบันการศึกษา และชุมชนด้วย คุณลักษณะบางประการอาจเกิดขึ้นจากตัวเกษตรกรเองได้ เช่น บางคนมีความสนใจในงานการเกษตรบางประเภทอยู่เดิมแล้ว หน่วยทางสังคม เช่น ครอบครัว สถานศึกษา หรือ หน่วยที่ให้ความรู้/ฝึกอบรม ต้องส่งเสริมต่อ ในลักษณะที่ต้องไม่ทำลายความสนใจที่เกิดจากภายในตัวบุคคลเอง และในการพัฒนาคุณลักษณะ และทักษะ จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เช่น การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ก็ต้องมีการฝึกทักษะการคิด การแสวงหาความรู้ หรือการฝึกทักษะทางการเกษตร เมื่อเกษตรกรทำได้สำเร็จ ก็จะเพิ่มความสนใจ ความรักในงานที่ทำได้ด้วย ในลำดับต่อไปจะได้กล่าวถึงผลการวิเคราะห์ทักษะทางการเกษตรและทักษะที่เกี่ยวข้อง

2. ด้านทักษะ

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์การสัมภาษณ์เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ พบว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จด้านพืชผล ด้านการปศุสัตว์ ด้านการประมง และด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางเกษตร มีทักษะทางอาชีพแตกต่างกันไป ส่วนทักษะทั่วไปและทักษะเชิงธุรกิจล้วนมีความคล้ายคลึงกัน จึงขอนำเสนอโดยรวม ดังนี้

ทักษะทั่วไป

ทักษะการคิด

การค้นคว้า/แสวงหาความรู้ จากแหล่งต่างๆ เป็นทักษะที่สำคัญ ซึ่งมักเกิดในผู้ที่มีคุณลักษณะของผู้ที่มีความสนใจใฝ่รู้ ซึ่งมักจะเกิดจากมีความรักความสนใจในสิ่งที่ทำและมีอิสระใน

การริเริ่มลงมือกระทำด้วยตนเอง หรือการหาความรู้ด้วยตนเองทำให้เกิดการติดตาม พิสูจน์และค้นพบ และการที่คิดว่าตนยังไม่รู้ทำให้พยายามปรับปรุงตนอยู่เสมอ ดังนั้นผู้ที่สนใจใฝ่รู้อย่างมากจะเป็นผู้ที่ชอบพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

การสังเกต เป็นทักษะที่สำคัญเพราะทำให้คนไวต่อการรับรู้ปัญหาต่างๆ และเกิดการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรค้นพบปัญหาได้โดยรวดเร็ว สามารถป้องกันปัญหา และแก้ปัญหาได้

การบันทึก เป็นทักษะที่ช่วยให้เกษตรกรทำงานด้วยความชัดเจน และช่วยให้สามารถเปรียบเทียบผลการทำงานได้

ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์

การรู้จักตนเอง เป็นทักษะที่ช่วยให้เกษตรกรเข้าใจในตนเองได้ดี และยอมรับความเป็นจริงและสถานการณ์ต่างๆ ได้ นอกจากนี้ การรู้จักตนเองยังช่วยให้เข้าใจผู้อื่น ซึ่งทำให้สามารถยอมรับความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่น สามารถเลือกดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับตนเอง ผู้ที่รู้จักตนเองมักจะสำรวจตนเองและพยายามพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

การปรับตัว เป็นทักษะที่สืบเนื่องมาจากการรู้จักตนเอง คือ การที่ยอมรับความเป็นจริงได้จะทำให้สามารถปรับเปลี่ยนสิ่งที่ตนเคยรู้สึกนึกคิดหรือกระทำได้ ทักษะการปรับตัวมีความสำคัญต่อการเผชิญอุปสรรค ซึ่งเกษตรกรมักจะต้องประสบกับความไม่แน่นอนของธรรมชาติ ดิน ฟ้า อากาศและสถานการณ์ต่างๆ อยู่เสมอ แม้ในชีวิตของคนเรา ดังตัวอย่างของเกษตรกรคนหนึ่ง จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนงานอาชีพที่ตนเชี่ยวชาญและมีรายได้ดีเนื่องจากภรรยาป่วยมาก เมื่อยอมรับความจริงได้ก็หันไปประกอบอาชีพไร่นาสวนผสม ในที่สุดก็ประสบความสำเร็จได้รับการยกย่องว่าเป็นเกษตรกรตัวอย่าง

การสื่อความหมาย เป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญของการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น การหาข้อมูลและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การให้คำแนะนำ หรือถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่น โดยเฉพาะในการอธิบายงานแก่ผู้รับจ้างทำไร่นาสวนอย่างชัดเจน

ความร่วมมือกับผู้อื่น เป็นทักษะที่สำคัญที่ปรากฏในสังคมเกษตรกรรม คือ ความมีน้ำใจ ความช่วยเหลือเกื้อกูล การให้คำแนะนำ ซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวและในชุมชน ดังกรณีของนายเจริญ คำปิ่น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ทำให้เพื่อนบ้านยอมให้นำวัวไปเลี้ยงในบริเวณสวน ได้

การทำงานร่วมกัน เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ทักษะการทำงานมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกลุ่มต่างๆ ในการสัมมนา

อาจไม่ปรากฏรายละเอียดของกระบวนการทำงานชัดเจนนัก แม้ว่าจะกล่าวถึงเพียงบางขั้นตอนแต่เกษตรกรเกือบทุกคนให้ความสำคัญกับทักษะนี้

การแก้ปัญหา หรือการพัฒนา เป็นทักษะที่สำคัญในการดำเนินชีวิตหรือการทำงานทุกอาชีพ โดยต้องเริ่มต้นจากการตระหนักว่ามีปัญหาเกิดขึ้น แล้ววิเคราะห์ปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาจะต้องตรงประเด็น เพื่อสามารถวางแผนและตัดสินใจแก้ปัญหาได้ตรงประเด็น ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงการทำงานครบกระบวนการ/วงจร

การประเมิน เป็นทักษะที่สำคัญของการพัฒนา ผู้ที่สังเกต สำรวจหรืออภิปรายสะท้อนความคิด เป็นการประเมินตนเอง/งานของตน/ส่วนรวม ย่อมสามารถคิดค้นหาวิธีการที่จะป้องกันหรือประยุต์เพื่อการแก้ปัญหา หรือเพื่อการพัฒนาต่อไป การประเมินที่นำไปสู่การปรับปรุงนับว่าเป็นกระบวนการพัฒนา

ในทัศนะของวิทยากรและผู้นำทางการเกษตร และผู้แทนจากองค์กรเอกชน (NGO) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จว่าควรประกอบด้วยทักษะที่นอกเหนือออกไปจากเกษตรกรทั่วไป ซึ่งสะท้อนถึงทักษะที่กลุ่มผู้นำและวิทยากรการเกษตรให้ความสำคัญ ดังนี้

ความเป็นผู้นำ ผู้ที่เป็นเกษตรกรเป็นผู้ที่มีโอกาสทำงานอย่างอิสระ เป็นผู้ที่กำหนดทิศทางและการกระทำต่างๆ ด้วยตนเอง ดังนั้น จึงได้ฝึกฝนทักษะการตัดสินใจอยู่เสมอ ในชนบทความเป็นผู้นำมักจะสะท้อนถึงวิถีชาวพุทธ ภาพของผู้นำมักจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะและการกระทำของผู้ที่มีพรหมวิหาร 4 ต่อคนรอบข้างโดยเฉพาะผู้น้อย ด้วยการแสดงออกถึงความเมตตา ปรารถนาดี ห่วงให้ผู้อื่นมีความสุข แสดงความกรุณาด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลอยู่เสมอ แสดงมุทิตาโดยการชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่น และแสดงอุเบกขาในการพิจารณาสิ่งต่างๆ โดยคำนึงถึงความถูกต้อง แสดงออกถึงความเที่ยงธรรมให้ปรากฏ ดังนั้น ผู้ที่มีความเป็นผู้นำดังกล่าวจึงเป็นผู้นำที่เป็นที่น่าเคารพรัก

การมองการณ์ไกล เป็นทักษะของผู้ที่มีความสามารถในการคิดและสามารถคาดการณ์และคาดถึงผลของการกระทำได้

การเป็นแบบอย่างที่ดี แม้ว่าการเป็นแบบอย่างดูเหมือนจะไม่ใช่ทักษะ หากเป็นการกระทำของผู้ที่ปฏิบัติบทบาทหน้าที่อย่างถูกต้องเหมาะสมและดีงามในด้านต่างๆ อยู่เสมอในการดำเนินชีวิตและครอบครัว แต่ก็เป็นที่สังคมมองเห็นและได้รับประโยชน์จากความดีงามเหล่านี้และเป็นองค์ประกอบของความสำเร็จและความสุขของบุคคล จึงนำมากล่าวไว้ด้วย

การสร้างเครือข่าย สืบเนื่องมาจากการทำงานร่วมกันและความร่วมมือที่กล่าวข้างต้น ความปรารถนาดีที่จะร่วมมือกันเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กลุ่มงานต่างๆ ในชุมชน

สามารถที่จะพัฒนาเป็นปีกแผ่นหากมีการฝึกกำลังกันด้วยการสร้างเครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ การพัฒนางานหรือขยายขอบเขตของงานต่อไป ทั้งนี้จะต้องเริ่มต้นด้วยการรวมตัวในกลุ่มขนาดเล็ก

การทดลอง วิจัยและเผยแพร่ความรู้ เป็นทักษะที่วิทยากรด้านการเกษตร 2-3 คน กล่าวถึง เพราะการงานบางลักษณะมีความจำเป็นต้องพัฒนาผ่านการค้นคว้าวิจัย เช่น การประมง และการเพาะปลูกพืชผล การวิจัยที่ลึกซึ้งและอาศัยหลักวิชาอาจเป็นสิ่งที่ดูเหมือนจะยากเกินไปสำหรับเกษตรกรโดยทั่วไป แต่การทดลองอย่างไม่เป็นทางการมักจะเกิดขึ้นเสมอ เกษตรกรและภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้สร้างองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริง มักจะมีลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ แม้จะไม่ได้สรุปเป็นผลการวิจัยแต่ก็สามารถนำความรู้มาใช้และเผยแพร่ต่อกันมาโดยตลอด ดังนั้น ความคิดเห็นเกี่ยวกับการวิจัย จึงน่าจะเป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูลและสรุปผลอย่างมีระบบและนำไปใช้ประโยชน์ในวงกว้างต่อไปในอนาคต ดังเช่นผลงานของเกษตรกรดีเด่นของภาคเหนือคือ นายนวล ตาวา ซึ่งค้นพบว่า การนำสมุนไพร คือ สะเดาผง หรือเครื่องบดมะขาม เมื่อใส่ลงในเมล็ดข้าวเมล็ดพันธุ์พืชก่อนนำไปเพาะ จะช่วยลดการรบกวนของแมลงได้ดี เป็นต้น

ทักษะอาชีพ

เกษตรกรด้านพืชผล มีความเห็นเกี่ยวกับทักษะของเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสรุปเป็นขั้นตอนได้ ดังนี้

ขั้นเตรียมการ

การศึกษาก่อนลงมือปฏิบัติ : การคัดเลือกพันธุ์พืช

การเตรียมดิน

การเพาะต้นกล้า

ขั้นปฏิบัติ

การรู้ช่วงเวลาในการปลูก

การรดน้ำ

การดายหญ้า/ตัดหญ้า

การตัดแต่งกิ่ง

การดูแลบำรุงรักษา

การให้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมี

การพ่น/ใช้ยาฆ่าแมลง

การเก็บเกี่ยวใบหรือผลในจังหวะที่เหมาะสม

การใช้อุปกรณ์ เครื่องมือต่างๆ หรือเทคโนโลยี การรักษารวมชาติ

ขั้นประเมินและประยุกต์ใช้

การประยุกต์ความรู้/เทคโนโลยีมาใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น

การปรับปรุงและพัฒนางานเพื่อให้ได้ผลเพิ่ม

ความคิดเห็นของวิทยากรและผู้นำทางการเกษตรสอดคล้องกับความเห็นของเกษตรกร แต่ก็มีมุมมองที่แตกต่างออกไป ซึ่งสะท้อนถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและความก้าวหน้าทางการเกษตร ได้แก่

การรู้จักธรรมชาติของดิน : เพื่อปรับและจัดการให้ใช้งานให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การใช้พลังงานธรรมชาติ : เพื่ออนุรักษ์พลังงานและประหยัดและเกิดประโยชน์ เช่น
กังหันจากแรงลม

การใช้เทคโนโลยีระดับสูง : เพื่อประสิทธิภาพของผลผลิตที่ปลอดภัยและไม่ทำลาย
สิ่งแวดล้อม

การสร้างผลผลิตให้เป็นตัวอย่าง : เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีในการทำงาน

การทำงานครบกระบวนการ/วงจร : เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและสามารถตรวจสอบและ
ปรับปรุงพัฒนา

การจัดเวทีเสวนา : เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน

ทักษะอาชีพ

เกษตรกรด้านการปลูกล้วยและการประมง มีความเห็นเกี่ยวกับทักษะของเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสรุปเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นเตรียมการ

การศึกษาและดูงานก่อนลงมือปฏิบัติ : เพื่อมีความรอบคอบและชัดเจนก่อนที่จะลงมือ
ทำสิ่งต่างๆ

ขั้นปฏิบัติ

การอภิบาล: เมื่อแรกเกิด สัตว์มีความอ่อนแอและมีโอกาสไม่รอด การสังเกตและการดูแล

อย่างระมัดระวังและรอบคอบจะช่วยให้ปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมและปลอดภัย

การให้ความรักแก่สัตว์เลี้ยง : การแสดงออกซึ่งความรักต่อสัตว์เลี้ยง มีผลต่อสัตว์บางประเภทอย่างเด่นชัด พบว่าเกษตรกรผู้ประสบความสำเร็จสูงสุดในการเลี้ยงโค เป็นผู้ที่มีทักษะในการแสดงความรักต่อสัตว์เลี้ยง ด้วยการสัมผัสและการพูดจาด้วย ซึ่งทำให้เลี้ยงดูง่าย คือ ไม่ดิ้น เดี๋ยวโตเร็ว ไม่เจ็บไม่ไข้

การเลี้ยงดู : การให้อาหารถูกต้องเหมาะสมในแต่ละช่วงเวลา และสังเกตอย่างถี่ถ้วน

เพื่อปฏิบัติทุกขั้นตอนอย่างถูกต้องและเหมาะสม

การรู้อาการของโรค : เพื่อนำการศึกษาและประสบการณ์มาใช้ในการสังเกตอาการของโรค

จะช่วยให้รู้อาการของโรคเพื่อทำการรักษาโดยผู้รู้หรือตนเอง

การให้ยา – วัคซีน : เพื่อทำการรักษา หรือป้องกันโดยผู้รู้หรือตนเอง

การทำคลอด : โดยผู้รู้หรือตนเอง

การคัดเลือกพันธุ์ : เพื่อได้สายพันธุ์ที่มีคุณภาพและแข็งแรง

การขยายพันธุ์ : เพื่อการเพิ่มผลผลิตและรายได้

การปรับปรุงและการจัดการ : เพื่อการปรับปรุงและพัฒนางานให้ได้ผล

การใช้เครื่องมือเครื่องทุ่นแรง : เช่น การสร้างตู้พักไข่

วิทยาการและผู้นำทางการเกษตร ได้ให้ความคิดเห็นนอกเหนือจากที่เกษตรกรได้กล่าวไว้ข้างต้น ดังนี้

การสร้างผลผลิตให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น

การเป็นตัวอย่างที่ดีในการทำงาน

การประยุกต์ความรู้/เทคโนโลยีมาใช้โดยเหมาะสมกับท้องถิ่น

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแก้ปัญหาต่างๆ ร่วมกัน

ทักษะเชิงการจัดการธุรกิจ

การศึกษาก่อนลงมือปฏิบัติ : จุดอ่อนของเกษตรกรทั่วไปคือความรู้ในการจัดการเชิงธุรกิจ

ดังนั้น ควรมีโอกาสได้เตรียมตัวในด้านนี้มากขึ้น

กำลังซื้อในท้องถิ่น : เพื่อช่วยในการตัดสินใจผลิต

การแข่งขันทางการค้า : เพื่อปรับปรุงผลิตผลและหาตลาด

ภาวะการตลาดทุกระดับ : ชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด และประเทศ

อุปสงค์และอุปทาน : เพื่อเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของตลาดกับการผลิต

การลงทุน : การพิจารณาถึงภาวะการตลาด อุปสงค์ – อุปทานและกำไร-ขาดทุนก่อน

การลงทุนผลิตหรือขาย

การเปรียบเทียบราคาขาย : เพื่อการกำหนดราคา โดยมีการเก็งกำไร

การตลาด : เพื่อการตัดสินใจว่าจะได้รับผลตอบแทนคุ้มค่าหรือไม่และวางแผนการผลิต

การจัดการการเงิน การบัญชี : เพื่อสามารถดำเนินการค้าขายผลิตผล

การประชาสัมพันธ์ : เพื่อช่วยเผยแพร่สินค้า

ทักษะเชิงการจัดการธุรกิจเป็นการกล่าวโดยรวม เนื่องจากเป็นความคิดเห็นที่เกษตรกรทุกกลุ่มกล่าวถึงค่อนข้างน้อย เพราะมีความถี่ค่อนข้างต่ำ การนำเสนอภาพรวมนี้จะเป็นแนวทางที่ให้ประโยชน์แก่เกษตรกรส่วนใหญ่ ทักษะที่มีผู้ที่เห็นตรงกันค่อนข้างมากคือ เกษตรกรผู้ที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีทักษะด้านการตลาด ความเห็นเหล่านี้ มักอยู่ในกลุ่มที่มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งเกี่ยวข้องกับการขายผลิตภัณฑ์ค่อนข้างเด่นชัด จึงสะท้อนให้เห็นว่าวิทยากรและผู้นำทางการเกษตรให้ความสำคัญกับทักษะด้านนี้ และมีส่วนให้การพัฒนางานบังเกิดผล ดังนั้น การส่งเสริมให้เกษตรกรมีแนวคิดและทักษะเชิงการจัดการธุรกิจน่าจะบังเกิดผลแก่เกษตรกรในอนาคตมากขึ้น

จากการประมวลการสัมภาษณ์เกษตรกร วิทยากร ผู้นำทางเกษตรและองค์กรเอกชน (NGO) ที่กล่าวข้างต้น พบว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับทักษะของเกษตรกร วิทยากรและผู้นำทางการเกษตรมีความใกล้เคียงกัน และพบว่าวิทยากรและผู้นำทางการเกษตรมีความเห็นที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบและความเป็นผู้นำต่อส่วนรวมมากกว่า โดยเฉพาะการเป็นแบบอย่างที่ดี การมีผลผลิตที่เป็นตัวอย่าง การทำหน้าที่ประสานความคิดเห็นเพื่อสร้างความรู้และความร่วมมือของส่วนรวม

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม พบข้อน่าสังเกตว่า วิทยากรครูและอาจารย์ผู้ให้ความรู้ในสถาบันการศึกษามักให้ความคิดเห็นในเชิงหลักการและอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ชัดเจนแต่ไม่ค่อยให้รายละเอียดของทักษะและตัวอย่าง ส่วนวิทยากร ครูอาจารย์ผู้นำทางการเกษตรและผู้แทนองค์กรเอกชนซึ่งทำงานใกล้ชิดเกษตรกรหรือให้ความรู้แก่เกษตรกรโดยตรง มักจะให้รายละเอียดเกี่ยวกับที่เป็นการปฏิบัติงานและเป็นรูปธรรมค่อนข้างชัดเจน

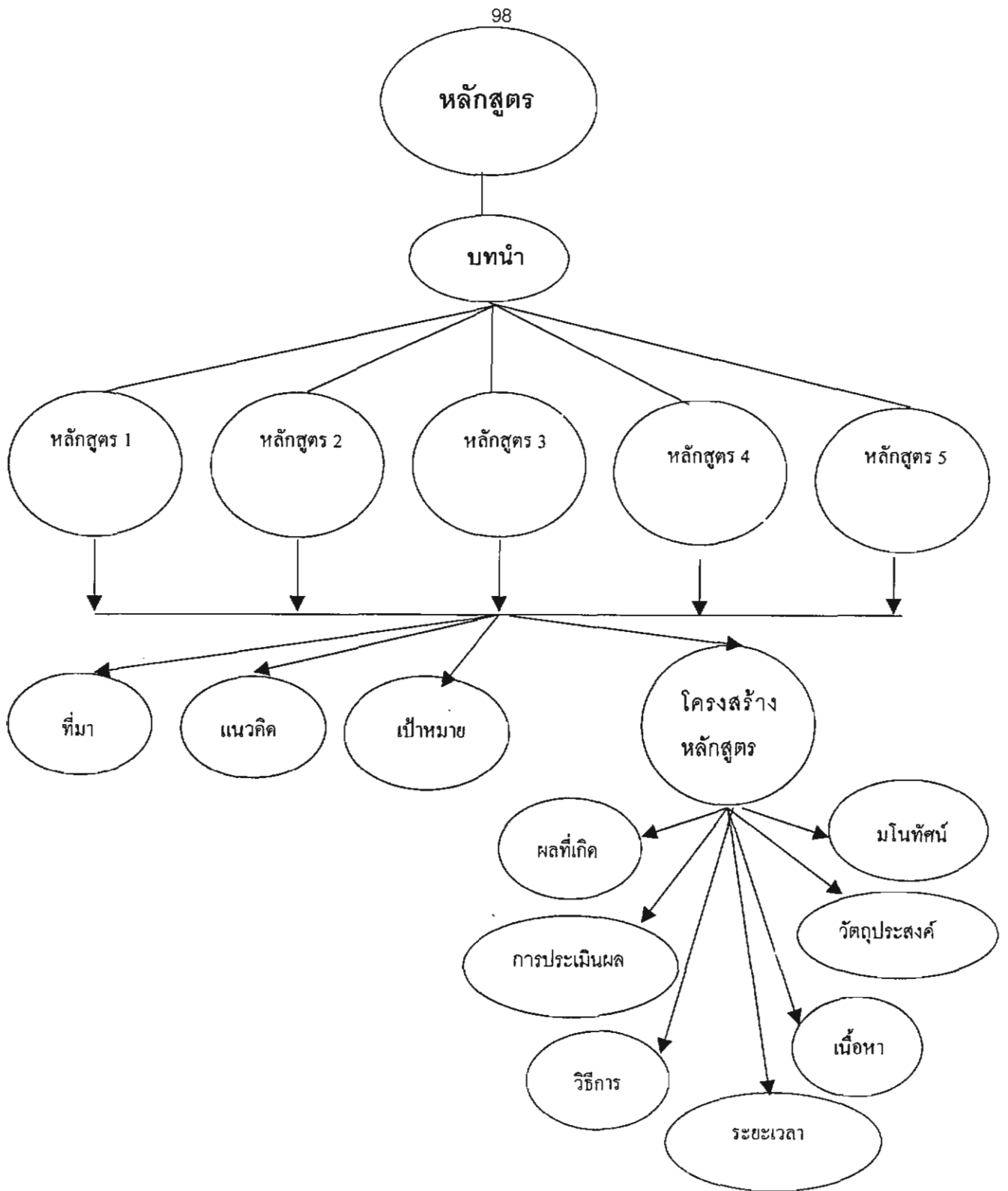
บทที่ 3

หลักสูตรเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะ แก่แรงงานภาคการเกษตร

บทนำ

การวิจัยเรื่องระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะ และทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตรในจังหวัดน่าน ซึ่งได้ใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นหลักการอันสำคัญนั้น ผลของการวิจัยที่ได้รับจะได้ตัวอย่างของหลักสูตรจำนวน 5 หลักสูตร โดยมีรายละเอียดตั้งแต่ที่มาของหลักสูตร แนวคิด เป้าหมาย โครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหา ระยะเวลา วิธีการจัดกิจกรรม การประเมินผล และผลที่เกิดขึ้น โดยตัวอย่างดังกล่าวจะมีตั้งแต่หลักสูตรสำหรับนักเรียนที่อยู่ในระบบโรงเรียน (โรงเรียนขยายโอกาส) หลักสูตรสำหรับนักศึกษาที่อยู่นอกระบบโรงเรียน (การศึกษานอกโรงเรียน) หลักสูตรระดับอุดมศึกษา (สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล) หลักสูตรสำหรับเกษตรกร (องค์กรของรัฐ) และหลักสูตรสำหรับกลุ่มที่ทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่น (กลุ่มสื่อมวลชน) ซึ่งหลักสูตรดังกล่าวได้ผ่านการทดลองใช้มาแล้วในพื้นที่จังหวัดน่าน หากแต่ไม่ใช่หลักสูตรสำเร็จรูป ซึ่งจะนำไปใช้ในท้องถิ่นได้ทันที ทั้งนี้ กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรและตัวอย่างกิจกรรมที่ได้จัดทำขึ้นและนำเสนอในงานวิจัยนี้ ถือเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญซึ่งสามารถนำไปดำเนินการโดยใช้กระบวนการแบบเดียวกันได้ในชุมชนอื่น

การนำเสนอผลการวิจัยดังกล่าว จะนำเสนอเป็นตอน ๆ โดยจะนำเสนอเป็นเนื้อหาโดยสรุปของหลักสูตรทั้ง 5 หลักสูตร (รายละเอียดของแต่ละหลักสูตรจะอยู่ในหลักสูตรรวมเล่มที่จัดทำขึ้นต่างหาก) ซึ่งในแต่ละตอนจะกล่าวถึงที่มา แนวคิด เป้าหมายและโครงสร้างของหลักสูตร รวมถึงผลที่เกิดขึ้นจากการนำหลักสูตรนั้น ๆ ไปใช้ด้วย

ภาพประกอบ 7 แสดงหัวข้อการนำเสนอในบทที่ 3

หลักสูตร 1 หลักสูตรการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของนักเรียนโรงเรียนขยายโอกาส

ที่มา

ในอดีตการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณลักษณะและทักษะในอาชีพด้านการเกษตรนั้น นักเรียนได้รับการปลูกฝังโดยผ่านการเรียนการสอนในกลุ่มการทำงานพื้นฐานอาชีพ และกิจกรรมด้านการเกษตรเท่านั้น ควรจะได้มีการเรียนโดยผ่านกลุ่มวิชาอื่น ๆ เช่น กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก การประมงและการเลี้ยงสัตว์ ในวิชาคณิตศาสตร์ก็จะสามารถส่งเสริมในเรื่องของหลักการการค้าขายและธุรกิจ เป็นต้น นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายก็จะสามารถทำให้บรรลุเป้าหมายได้

แนวคิด

หลักสูตรนี้ได้ใช้แนวคิดดังต่อไปนี้

- 1) แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ความร่วมมือจากชุมชน ครู และผู้บริหาร ผู้ปกครองและคณะกรรมการโรงเรียนรวมทั้งนักเรียนด้วย
- 2) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นการเน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด
- 3) แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะ ได้แก่ เน้นการปลูกฝัง การเป็นตัวแบบ การใช้คุณธรรมเสริมค่านิยม การพัฒนาทักษะเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น
- 4) แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน (I CAN DO) ได้แก่ ขั้นสร้างความสนใจ (Interesting) ขั้นการรู้คิด-คิดเป็น (Cognition) ขั้นปฏิบัติจริง (Action) ขั้นการอนุรักษ์ธรรมชาติ (Natural Conservation) ขั้นการพัฒนาปรับปรุง (Development) และขั้นผลลัพธ์ (Outcome)
- 5) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนสอนแบบบูรณาการโดยใช้ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป วางแผนการสอนร่วมกัน

เป้าหมาย

มุ่งตอบคำถามที่ว่า “จะพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนระดับประถมศึกษาในจังหวัดน่าน มีคุณลักษณะและทักษะพร้อมที่จะเป็นเกษตรกรที่มีคุณภาพได้อย่างไร”

คุณลักษณะและทักษะที่ต้องการพัฒนา คือ

ด้านคุณลักษณะ

1. มีความรักในงาน (ขยัน อดทน พากเพียร สนใจใฝ่รู้)
2. มีความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเอง
3. มีความซื่อสัตย์

ด้านทักษะ

1. มีกระบวนการคิด
2. รู้จักสังเกตและทำได้
3. มีทักษะการเรียนรู้ร่วมกัน

โครงสร้างของหลักสูตร

1) มโนทัศน์ (Concept)

เพื่อให้ครูเข้าใจวิธีการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม และสามารถทำงานร่วมกับทุกฝ่ายในการวางแผน และปฏิบัติเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของนักเรียน เพื่อเป็นเกษตรกรที่มีคุณภาพได้

2) วัตถุประสงค์ (Objective)

2.1 ให้ครูได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูตามแนวปฏิรูปการศึกษา

2.2 สามารถกำหนดคุณลักษณะและทักษะที่ควรปลูกฝังให้กับนักเรียน เพื่อการเป็นเกษตรกรที่มีคุณภาพในอนาคต

2.3 เพื่อให้ครูได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิควิธีการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนสอนได้

2.4 เพื่อสามารถสร้างแผนการสอนแบบบูรณาการทุกสาระการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนสอนเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของนักเรียน

2.5 เพื่อสามารถพัฒนาคุณลักษณะและทักษะให้กับนักเรียน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการทุกสาระ ด้วยการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

3) เนื้อหา (Content) ประกอบด้วย

3.1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครูตามแนวปฏิรูปการศึกษา

3.2 การกำหนดคุณลักษณะและทักษะที่ควรพัฒนา

- 3.3 การเพิ่มพูนความรู้เรื่องแนวคิดในการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะ
- 3.4 การสร้างแผนการสอนที่มุ่งเน้นพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของนักเรียน
- 3.5 การพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของนักเรียน

4) ระยะเวลา 1 ภาคการศึกษา

5) วิธีการ

- 5.1 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการผู้เกี่ยวข้องทุกคน
- 5.2 สัมภาษณ์คณาจารย์ต่อการทำอาชีพเกษตรของนักเรียน
- 5.3 เชิญวิทยากรมาบรรยายเรื่องการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร ตามแนวปฏิรูปการศึกษา
- 5.4 การสำรวจความคิดเห็นของครูที่มีต่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของนักเรียน
- 5.5 จัดประชุมปฏิบัติการเรื่องเทคนิคการสอนและพัฒนาคุณลักษณะและทักษะด้านการเกษตร
- 5.6 การศึกษาดูงานโรงเรียนต้นแบบ
- 5.7 จัดเสวนาเรื่องการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- 5.8 ครูวางแผนการสอนร่วมกันโดยใช้การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการและใช้ เทคนิคการสอนแบบ I CAN DO ซึ่งนักเรียนจะได้รับการกระตุ้นจากครูให้มีความสนใจ รู้จักคิดลงมือปฏิบัติจริง โดยมีส่วนร่วมในการวางแผน และทำกิจกรรมร่วมกัน มีการคำนึงถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติ มีการนำเสนอผลงาน ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

6) การประเมินผล

มีการประเมินและติดตามผลการดำเนินงานของครู มีการตรวจเยี่ยมชั้นเรียน ทั้งการรายงานของครูในเรื่องปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น โดยติดตามผลเดือนละ 1 ครั้ง และมีการสัมภาษณ์และสอบถามผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน กรรมการโรงเรียน ครูผู้สอน ศึกษานิเทศก์ ผู้ปกครอง และนักเรียน เกี่ยวกับความคิดเห็นและความพึงพอใจในหลักสูตรโดยใช้แบบสอบถาม

7) ผลที่เกิดขึ้น

- 7.1. ครูสามารถทำกิจกรรมตามแผนการสอนได้และรู้จักวิธีการติดตามประเมินผลของกระบวนการ P-D-C-A
- 7.2. นักเรียนได้พัฒนาคุณลักษณะและทักษะตามที่กำหนดไว้

7.3 ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความพึงพอใจกับหลักสูตรการพัฒนาคูณลักษณะและทักษะของนักเรียน

หลักสูตร 2 หลักสูตรการพัฒนาคูณลักษณะและทักษะที่จำเป็นสำหรับเกษตรกรของนักศึกษา ประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) วิชาการเพาะเห็ดและการเลี้ยงไก่

(ในหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) พุทธศักราช 2533 กรมการศึกษานอกโรงเรียน)

หลักสูตรที่เป็นผลจากการทำวิจัยในครั้งนี้ มี 2 วิชาคือ การเพาะเห็ด และการเลี้ยงไก่ ซึ่งทั้งสองวิชานี้จะมีกระบวนการพัฒนาหลักสูตร และการจัดกิจกรรมคล้ายคลึงกัน จึงขอเสนอควบคู่กันไปดังนี้

ที่มา

หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อให้โอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ป.6) ไปแล้ว และไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อในระบบโรงเรียน ประชาชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรสามารถมาเลือกเรียนเพื่อพัฒนาความรู้ด้านการประกอบอาชีพทางการเกษตรได้เป็นอย่างดี และมีช่วงเวลาของหลักสูตร 3 ปี นานพอที่ครูจะสามารถถ่ายทอดหรือปลูกฝังคุณลักษณะและทักษะต่าง ๆ แก่ผู้เรียนได้ ประกอบกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับหลักสูตรนี้ได้แก่ ตัวผู้เรียน (เกษตรกร) ตัวผู้สอน (ครูปอ.) และชุมชน (ผู้นำชุมชน) ต่างเห็นพ้องต้องกันในการเห็นความจำเป็นและกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกันในการพัฒนาคูณลักษณะและทักษะที่จำเป็นที่ควรปลูกฝังในตัวนักศึกษา ซึ่งมีอาชีพเป็นเกษตรกร จึงนำมาซึ่งการพัฒนาหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมซึ่งจะทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนสอนเป็นไปอย่างมีความหมาย มีความกระตือรือร้น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อาชีพที่นักศึกษารวมกลุ่มกันและต้องการจะเลือกเรียนคือการเพาะเห็ด และการเลี้ยงไก่

แนวคิด

การพัฒนาหลักสูตรวิชาการเพาะเห็ด และการเลี้ยงไก่นี้ ใช้แนวคิดดังต่อไปนี้

1. ใช้เทคนิคการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ครู ปอ. นักศึกษา และผู้นำชุมชน มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ตั้งแต่การกำหนดเป้าหมาย เนื้อหา วิธีดำเนินการ วิธีวัดและประเมินผลโดยคิดจากฐานที่อยู่ในวิถีชีวิตที่เป็นไปได้ คิดร่วมกัน ทำงานร่วมกัน และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ครู ปอ. ซึ่งเป็นนักวิจัยในพื้นที่ให้สามารถทำต่อเนื่องไปสู่ศึกษารุ่นอื่น ๆ ได้

2. เทคนิคการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ โดยให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้ได้ประสบการณ์ตรงโดยสอนทักษะอาชีพบูรณาการไปกับการสร้างเสริมคุณลักษณะและทักษะในการประกอบอาชีพ

3. เทคนิคการเรียนรู้จากปัญหา โดยการสร้างสถานการณ์ที่เป็นปัญหา ตั้งคำถามที่ท้าทาย และให้นักศึกษาได้หาคำตอบจากโจทย์คำถามต่าง ๆ ด้วยการปฏิบัติจริง ด้วยการศึกษาค้นคว้าเรียนรู้จากผู้รู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นต้น

เป้าหมาย

เพื่อพัฒนาคุณลักษณะ 4 ประการ และทักษะ 2 ประการ ได้แก่

คุณลักษณะ 4 ประการคือ 1) การรู้จักตนเอง 2) ความสนใจใฝ่รู้ 3) ความรักความภูมิใจในอาชีพ 4) ความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม/สิ่งแวดล้อม

ทักษะ 2 ประการคือ 1) ทักษะพื้นฐานของการทำงาน 2) ทักษะอาชีพ

โครงสร้างของหลักสูตร

1) มโนทัศน์ (Concept)

เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ประสบการณ์ทางอาชีพแก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนเลือกเรียนตามความจำเป็นและความสนใจของการประกอบอาชีพที่ตนเองตัดสินใจเลือก และเป็นการพัฒนาผู้เรียนให้มีกระบวนการคิด การแสวงหาความรู้ ทักษะ หรือการเข้าสู่อาชีพ การประกอบอาชีพ หรือการพัฒนาอาชีพ ตลอดจนทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เป็นไปตามความพร้อม ความต้องการของตนเอง ชุมชน และสังคม

2) วัตถุประสงค์ (Objective)

เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อย่างครบกระบวนการของการประกอบอาชีพการเพาะเห็ดและการเลี้ยงไก่ และ/หรือพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะและทักษะที่จำเป็นของเกษตรกรตามความคิดเห็นของผู้เรียน ผู้สอน และชุมชน ได้แก่

คุณลักษณะ : การรู้จักตนเอง ความสนใจใฝ่รู้ ความรักความภูมิใจในอาชีพ และความรับผิดชอบต่อตนเอง / สังคม / สิ่งแวดล้อม

ทักษะ : ทักษะพื้นฐานของการทำงานและทักษะอาชีพ

3) เนื้อหา (Content)

หลักสูตรการเพาะเห็ด : ขั้นตอนในการเพาะเห็ดนางฟ้าได้แก่ 1) การบรรจุถุงก่อนเพาะเชื้อเห็ด 2) การนึ่งฆ่าเชื้อ 3) การเขี่ยเชื้อเห็ด 4) การบ่มเชื้อเห็ด 5) การเพาะให้เห็ดงอก 6) การคัดก้อนเชื้อเห็ด 7) การเปิดถุง 8) การให้น้ำ 9) การเก็บดอกเห็ด 10) การจำหน่ายผลผลิต

หลักสูตรการเลี้ยงไก่ : 1) ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเลี้ยงไก่ 2) การสร้างโรงเรือนเลี้ยงไก่ 3) อาหารเลี้ยงไก่ 4) การฟักไข่และการเลี้ยงดูลูกไก่ 5) โรคและการป้องกันโรคของไก่ 6) การจัดหาตลาดขายไก่และไข่

4) ระยะเวลา

30 ชั่วโมง

5) วิธีการ

5.1 จัดกิจกรรมเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

5.2 จัดกิจกรรมให้นักศึกษารู้จักตนเอง

5.3 กระตุ้นด้วยการตอบคำถามและกระตุ้นให้นักศึกษาถามครู

5.4 จัดกิจกรรมให้นักศึกษาเห็นคุณค่าในอาชีพของเขา

5.5 จัดกิจกรรมเสริมสร้างการเรียนรู้ด้านการแบ่งกลุ่มกันรับผิดชอบ การใช้บทบาทสมมติ

5.6 จัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะพื้นฐานของการทำงานด้วยการปฏิบัติจริง

5.7 จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะอาชีพด้านการปฏิบัติงานและปฏิบัติจริง

6) การประเมินผล

ประเมินก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน โดยใช้แบบประเมิน 3 ระดับ ตามระดับพฤติกรรมที่นักศึกษาแสดงจากน้อยไปหามาก (1→ 3) โดยประเมินตามพฤติกรรมบ่งชี้ดังต่อไปนี้ 1) การรู้จักตนเอง (รู้ว่าตนเองมีความสนใจ สามารถหรือถนัดในเรื่องใด สามารถกำหนดเป้าหมายหรือวางแผนชีวิตของตน) 2) ความสนใจใฝ่รู้ (มีการให้ข่าวสารข้อมูลจากส่วนต่าง ๆ มีการแสวงหาความรู้ ประสบการณ์ในอาชีพ) 3) ความรักภูมิใจในอาชีพ (มีความสุขในการทำอาชีพของตน มีความยินดีและปรารถนาที่จะยังคงทำอาชีพเกษตรกร) 4) ความรับผิดชอบ (การตรงต่อเวลา การให้ความร่วมมือ ความซื่อสัตย์) 5) ทักษะพื้นฐานของการทำงาน (สามารถ อ่าน ฟัง พูดและเขียนได้ สามารถวางแผนการผลิตได้) 6) ทักษะอาชีพ (หาวิธีเพิ่มผลผลิตและหาตลาดได้) (ภาคผนวก ง)

7) ผลที่เกิดขึ้น

นักศึกษา ได้พัฒนาตนเองไปในแนวทางที่ได้กำหนดเป้าหมายไว้

ครู ปอ. ได้พัฒนาตนเองอย่างมาก ได้แก่ ได้เข้าใจเทคนิคการสอนที่เน้นประสบการณ์แก่ผู้เรียน และสามารถทำได้ดีขึ้นและกว้างขวางกว่าเดิม ได้พัฒนาตนเองเรื่องการวิจัย ได้พัฒนาความเชื่อมั่น

ในความสามารถของตนเองและภาคภูมิใจในอาชีพครู ปอ. ได้ความรู้ในการผลิตสื่อการเรียนการสอน เป็นของตนเอง

ชุมชน ได้รับการกระตุ้นจากโครงการวิจัย มีความตื่นตัว มีการรวมกลุ่มที่จะเรียนรู้การจัดกิจกรรม เสนอโครงการต่าง ๆ เป็นต้น)

หลักสูตร 3 หลักสูตรการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะผู้นำเกษตรในรายวิชาหลักและวิธีการ วิจัยตลาดเบื้องต้นของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

ที่มา

จากผลการวิจัยเรื่องระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่ แรงงานภาคเกษตร : ศึกษากรณีจังหวัดน่าน พบว่าสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น โดยเฉพาะสถาบัน เทคโนโลยีราชมงคล มีบทบาทสำคัญในการเตรียมแรงงานภาคเกษตรให้กับชุมชน จึงควรมีการวิจัย เพื่อการพัฒนาในรูปการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR))เพื่อสร้างหลักสูตรวิธีการสอนตาม หน่วยวิชาต่าง ๆ โดยมีการวางแผน ปฏิบัติและประเมินร่วมกัน

แนวคิด

ใช้ “วิธีการเชิงระบบ” (Systems Approach) กำหนดเป้าหมายและสาระสำหรับการพัฒนา ประกอบด้วย สิ่งป้อน กระบวนการและผลผลิต ที่จะเป็หลักสูตรเพื่อพัฒนาทักษะและคุณลักษณะ ภายใต้ระบบการเรียนการสอน

เป้าหมาย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรสร้างคุณลักษณะและทักษะการทำงาน ได้แก่ ความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา อดทน อดกลั้น ใฝ่เรียนรู้ สามารถวางแผน คาดการณ์ไกล เชื่อในผลการกระทำของตน โดยเน้นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง และการมีส่วนร่วมของอาจารย์ นักศึกษา และเกษตรกร
2. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของอาจารย์ นักศึกษา และเกษตรกร

โครงสร้างของหลักสูตร

1) มโนทัศน์ (Concept)

เป็นการจัดประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียนโดยให้เก็บข้อมูลวิจัยการตลาด มีการปฏิสัมพันธ์ โดยตรงกับเกษตรกร โดยผ่านโครงการวิจัย 4 โครงการคือ โครงการศึกษาช่องทางการจัดจำหน่าย

หม่อนไหม โครงการศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อชาเขียวใบหม่อน โครงการศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อกระชายดำ และโครงการศึกษาพฤติกรรมของผู้บริโภคน้ำผลไม้

2) วัตถุประสงค์ (Objective)

ผู้เรียนจะต้องบรรลุวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมตามหลักสูตรเดิม ได้ฝึกทักษะต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ รวมทั้งลักษณะนิสัยในการทำงานต่าง ๆ เช่น ความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา อดทน ใฝ่เรียน สามารถคาดการณ์ไกล เล็งเห็นถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต สามารถวางแผนปฏิบัติ สามารถดเว้นการปฏิบัติเพื่อผลที่ดีกว่าที่จะเกิดขึ้น

3) เนื้อหา (Content)

ใช้เนื้อหาการสอนตามหลักสูตรเดิมในวิชา 05-260-203 หลักและวิธีการวิจัยตลาดเบื้องต้น หน่วยที่ 1-6 ได้แก่

ศึกษาความหมายของการวิจัยตลาด บทบาทของการวิจัยตลาดที่มีต่อการบริหารงานของธุรกิจสมัยใหม่ การวิจัยประเภทต่าง ๆ หลักการและขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการวิจัย การวิเคราะห์สถานการณ์ทั่ว ๆ ไป การวางแผนการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล ประมวลผลการวิเคราะห์ แปลความหมายและนำเสนอผลวิจัย

4) ระยะเวลา

18 สัปดาห์ 90 คาบ รวมนอกเวลา

5) วิธีการ

- 5.1 ให้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และเรียบเรียงเขียนรายงานส่ง
- 5.2 ฝึกการสัมภาษณ์ สันทนากับชาวบ้านในสถานการณ์จริง
- 5.3 ประเมินงานวิจัย และนำเสนอ
- 5.4 เก็บรวบรวมข้อมูลจากสถานการณ์จริง
- 5.5 เรียนรู้จากการสร้างสถานการณ์จำลองของครู
- 5.6 ฝึกปฏิบัติการวิเคราะห์ข้อมูล
- 5.7 ดำเนินการสร้างโครงร่างงานวิจัย และนำเสนอ

6) การประเมินผล

เป็นการประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เป็นการประเมินเชิงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ในด้านความรู้ ความคิด พฤติกรรม วิธีการปฏิบัติและผลการปฏิบัติของผู้เรียน วิธีการที่ใช้ประเมินได้แก่ การสังเกตจากผู้วิจัย อาจารย์ที่ร่วมสอน อาจารย์ภายนอก ผู้บริหาร และเกษตรกร รวมทั้งการสัมภาษณ์ ตรวจงาน บันทึกจากผู้เกี่ยวข้องและการรายงานตนเองของนักศึกษา

7. ผลที่เกิดขึ้น

ผู้บริหารมีความรู้ ตามความเข้าใจของครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้องเบื้องต้นเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของนักศึกษาในสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลนักศึกษา มีความรับผิดชอบและความอดทนต่อการทำงานเป็นอย่างดี มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อให้เข้ากับกลุ่มหรือทีมมากขึ้น เริ่มที่จะแบ่งงานกันทำ แต่ในลักษณะของการวางแผนงานอย่างเป็นขั้นตอน ยังทำไม่ค่อยดีนักเนื่องจากหัวหน้าทีมยังไม่รู้บทบาทของตนเอง นอกจากนั้นจะพบว่านักศึกษา มีความสามัคคี ร่วมใจกันทำงานมากขึ้น รู้จักการแบ่งงานกันทำ

นักศึกษาทุกคนรู้สึกภูมิใจ พอใจ สนุกสนาน ได้ใช้ความสามารถของตนเองเต็มที่ ได้เรียนรู้ในหลายประการ ได้แก่ การรู้จักตนเอง รู้จักเพื่อน ปรับตัวมากขึ้น มีการคิดวางแผนการทำงานเป็นขั้นตอน รับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตน มีมนุษยสัมพันธ์เพิ่มขึ้น มีทักษะการพูดมากขึ้น และรู้จักควบคุมตนเองได้ดีขึ้น

ครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้องพัฒนาความรู้และทักษะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการจัดประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่นักศึกษา

หลักสูตร 4 หลักสูตรการแปรรูปผลไม้เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะในกลุ่มเกษตรกร

ที่มา

น่านเป็นจังหวัดที่มีการทำการเกษตรเป็นหลัก แต่มีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยเพียงประมาณกว่าร้อยละ 10 เท่านั้น ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอ จึงควรพัฒนาเกษตรกรให้เป็นผู้มีทักษะทางอาชีพเพียงพอที่จะใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้คุ้มค่าและมีคุณลักษณะเหมาะสมกับเกษตรยุคใหม่ คือมีคุณลักษณะที่คิดปรับปรุงผลผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ทำงานเป็นกลุ่มได้ดี รับผิดชอบต่อกลุ่มและสังคมโดยรวม งานพัฒนาเกษตรกรและการจัดอบรมขององค์กรที่เกี่ยวข้อง 3 องค์กร คือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร นักวิชาการด้านการเกษตร และผู้นำเกษตรกร จำเป็นต้องมีความร่วมมือกันตั้งแต่การกำหนดปัญหาของการพัฒนา การหาแนวทางแก้ปัญหาและการพัฒนาวิธีการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่องและครบวงจร

แนวคิด

1. ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม
2. เน้นการพัฒนาคุณลักษณะควบคู่กับการเรียนทักษะการผลิต

3. แนวคิดที่ใช้เพื่อการพัฒนาทักษะและคุณลักษณะด้านค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรม รวม 2 วิธีเพื่อเป็นวิธีสอนในหลักสูตร ได้แก่ 1) การใช้กิจกรรมเสริมค่านิยมกระตุ้นให้นักเรียนมีโอกาสในการคิดและตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้น 2) การสร้างทักษะเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม
4. ใช้แนวคิดการเรียนรู้ใช้ปัญหาเป็นฐาน

เป้าหมาย

มุ่ง 2 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านคุณลักษณะ มุ่งให้เห็นคุณค่าของการวางแผนเป้าหมาย การให้ความสำคัญกับอนาคตของตนเอง / ชุมชน การอดทนรอ ความพยายามสู่ความสำเร็จ กระตือรือร้น ความรับผิดชอบตนเอง ชุมชน และสังคม 2) ด้านทักษะ มุ่งให้มีทักษะการสื่อสาร การคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนมีทักษะในการเรียนรู้แบบร่วมมือ การแปรรูปผลไม้และการจัดการเชิงธุรกิจ

โครงสร้างของหลักสูตร

1) มโนทัศน์ (Concept)

การแปรรูปผลไม้เป็นการดัดแปลงสภาพจากผลไม้ตามธรรมชาติไปสู่สภาพอื่นเพื่อการถนอมรักษาคุณค่าอาหาร เช่น การทำน้ำผลไม้ ผลไม้แช่อิ่ม การทำไวน์ ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรได้มีการฝึกปฏิบัติพัฒนาคุณลักษณะและทักษะต่าง ๆ อันอาจจะทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเพียงพอที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข

การพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแบบบูรณาการระหว่างการเรียนรู้เรื่องการแปรรูป โดยใช้กิจกรรมเสริมค่านิยมและการสร้างทักษะเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

2) วัตถุประสงค์ (Objective)

เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะดังต่อไปนี้

- 2.1 การเรียนรู้แบบร่วมมือ
- 2.2 การคิดสร้างสรรค์
- 2.3 การคิดอย่างมีวิจารณญาณ
- 2.4 การมีค่านิยมเพื่อสังคม คุณธรรม และจริยธรรม
- 2.5 การปฏิบัติการแปรรูปผลไม้

3) เนื้อหา (Content)

แบ่งออกเป็น 5 เรื่อง ได้แก่ 1) น้ำผลไม้ 2) ผลไม้แช่อิ่ม 3) การทำไวน์ 4) กิจกรรมการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในอาชีพเกษตรกร 5) การส่งเสริมทักษะการจัดการเชิงธุรกิจ

4) ระยะเวลา

รวม 3 เดือน แบ่งเป็นการจัดกิจกรรมในห้องปฏิบัติการ 30 ชั่วโมง การดูงาน 2 วัน

5) วิธีการ

ใช้วิธีการที่หลากหลายดังนี้

5.1 เชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้ และสาธิตวิธีการทำการแปรรูป

5.2 ใช้เทคนิคการพัฒนาทักษะเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้แบบร่วมมือ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

5.3 การศึกษาดูงานความสำเร็จของผู้อื่น

6) การประเมินผล

6.1 สอบถามระหว่างการทำกิจกรรม

6.2 สังเกตความร่วมมือและการมีส่วนร่วม

6.3 กลุ่มรายงานผลการทำงาน / กิจกรรม

6.4 สัมภาษณ์

- ก่อนการใช้หลักสูตร

- หลังการใช้หลักสูตร

7) ผลที่เกิดขึ้น

7.1 เกษตรกรได้รับความรู้ มีการพัฒนาคุณลักษณะ และทักษะต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ในระดับเริ่มต้น

7.2 แม่บ้าน เกษตรกร และนักศึกษาด้านเทคโนโลยีราชมนฑลมีโอกาสดำเนินการร่วมกันเป็นกลุ่ม

7.3 ผู้ที่เข้ารับการอบรม กล้าแสดงออกทางการคิด การสื่อสารความรู้และทักษะ ตลอดจนการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็น

หลักสูตร 5 หลักสูตรการพัฒนาผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร

ที่มา

สังคมปัจจุบันอยู่ในยุคข่าวสารซึ่งเทคโนโลยีทางการสื่อสารเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และสื่อมวลชนทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น มีการศึกษาด้วยตนเองมากขึ้น เป็นต้น ทั้งลักษณะเฉพาะของสื่อ รูปแบบการนำเสนอ และเนื้อหาข่าวมีผลเป็นต้นแบบต่อผู้รับสารในด้าน

ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรม การพัฒนาผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น และควรจัดหลักสูตรการฝึกอบรม

แนวคิด

ผู้วิจัยใช้หลักการได้แก่ 1) การวิจัยแบบมีส่วนร่วม และ 2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนด้วยกระบวนการ "I CAN DO" โดยคณะผู้วิจัยและผู้วิจัยในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรร่วมสร้างบท (Script) ประชาสัมพันธ์ออกอากาศแบบครบวงจร และใช้กระบวนการ "I CAN DO" ในการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร

เป้าหมาย

มุ่งให้สื่อมวลชนท้องถิ่น 1) เกิดความสำนึกรับผิดชอบต่อการส่งเสริมพัฒนาการด้านการเกษตร ช่วยส่งเสริมคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร 2) ได้เรียนรู้กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมอย่างเหมาะสม เพื่อช่วยส่งเสริมคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตร 3) มีกระบวนการคิด ความรู้และทักษะในการจัดและนำเสนอเนื้อหาด้านการเกษตรได้เหมาะสม และตรงตามความต้องการของผู้รับสาร 4) สามารถจัดทำและนำเสนอเนื้อหารายการด้านการเกษตรได้กว้างขวางและหลายแนวทาง

โครงสร้างของหลักสูตร

1) มโนทัศน์ (Concept)

หลักสูตรที่จัดเป็นหลักสูตรการพัฒนาสื่อมวลชนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณลักษณะ และทักษะของแรงงานภาคการเกษตร

2) วัตถุประสงค์ (Objective)

มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ 1) ผู้ที่ทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่นทั้งในภาครัฐ และภาคเอกชน และ 2) ผู้มีความสนใจทั่วไป ทั้งนี้โดยมีการประเมินผลตามเกณฑ์การผ่านหลักสูตร

3) เนื้อหา (Content)

จัดแบ่งเป็น 10 หัวข้อ ได้แก่ 1) ข้อมูลภาพรวมภาคการเกษตรของไทย 2) การพัฒนาภาคการเกษตร 3) การวิเคราะห์คุณลักษณะและทักษะ ข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร ความต้องการของชุมชน 4) กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านการเกษตร 5) แนวคิดการนำเสนอข้อมูล 6) การจัดเตรียมข้อมูลเนื้อหาการเกษตร 7) การจัดทำเนื้อหาการเกษตร 8) การนำเสนอเนื้อหาการรายการรูปแบบต่าง ๆ 9) จรรยาบรรณของผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชน 10) การติดตามและประเมินผล

4) ระยะเวลา รวม 50 ชั่วโมง

5) วิธีการ

คณะผู้วิจัยร่วมสร้างหลักสูตรกับนักวิจัยในท้องถิ่นโดยจัดหาวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้ แนะนำวิธีการเผยแพร่ข้อมูลทางการเกษตรผ่านสื่ออย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งคณะผู้วิจัยได้แนะนำ การจัดกิจกรรมด้วยกระบวนการ "I CAN DO" และมีการอภิปรายแลกเปลี่ยนประสบการณ์

6) การประเมินผล

พิจารณาจาก

6.1 จำนวนชั่วโมงที่เข้ารับการอบรมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ของระยะเวลาการอบรม

6.2 ผลงานการจัดและเนื้อหาข้อมูลด้านการเกษตรที่ใช้ในกระบวนการ I CAN DO

6.3 การนำเสนอข้อมูลด้านการเกษตรตามสาขาที่สื่อมวลชนท้องถิ่นแต่ละท่านดำเนินการอยู่

7) ผลที่เกิดขึ้น

7.1 ได้เอกสารหลักสูตรที่ประกอบด้วยกิจกรรมรวมจำนวน 56 เรื่อง มีความหนา 192 หน้า

7.2 กลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนา

บทสรุป

ตัวอย่างหลักสูตรอันเป็นผลผลิตจากการวิจัยเรื่อง "ระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตรในจังหวัดน่าน" รวม 5 หลักสูตรนั้น ได้สะท้อนแนวคิดกิจกรรม สาระ วิธีการ (หรือเทคนิค) ต่าง ๆ ในอันที่จะเป็นข้อคิดและแนวทางให้ผู้สนใจใคร่รู้หรือเกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตรที่ท้องถิ่นจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่สภาพท้องถิ่นนั้น ๆ ได้

การประเมินผลการใช้หลักสูตรทั้ง 5 หลักสูตร พบประสิทธิผลของหลักสูตรในระดับหนึ่ง คือ กลุ่มเป้าหมายเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาคุณลักษณะและทักษะที่เป็นเป้าหมายของหลักสูตร กลุ่มผู้มีส่วนร่วมเห็นคุณค่าของกิจกรรม แต่ผลกระทบในระดับที่ยั่งยืนต่อบุคคลและชุมชนยังต้องอาศัยและในการทำวิจัยอีกระยะหนึ่ง(รายละเอียดของผลการประเมินหลักสูตรทั้ง 5 หลักสูตร อยู่ในภาคผนวก ง.)

บทที่ 4

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

บทนำ

สิ่งที่ต้องเข้าใจเป็นเบื้องต้น คือ ต้องตระหนักว่าผู้เรียนต้องมีจุดหมายการเรียนรู้ว่าเรียนไปทำไม และผู้สอนต้องมีจุดหมายการสอนว่าสอนไปเพื่ออะไร ซึ่งต้องสอดคล้องกันระหว่าง “ทำไม” กับ “อะไร” โดยผ่านคำถามต่อไปนี้

1. สอนแล้วผู้เรียนรู้อะไรจากการเรียน
2. สอนอย่างไร
3. สอนใคร
4. สอนเพื่ออะไร
5. สอนไปทำไม

ผู้สอนต้องปรับ “วิธี” คือตัวความรู้ให้เข้ากับ “วิถี” คือ ความจริงแห่งชีวิต ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชุมชนนั้น แสดงว่าใน “หลักสูตร” นั้นต้องมีวิถีชีวิตของชุมชนซ่อนอยู่ ถ้าเป็นเช่นนั้นการเรียนการสอนจะนำทักษะเดิมมาช่วยกันปรุงแต่งเพื่อเสริมทักษะนั้นให้มีส่วนกลับไปสู่การกระทำซึ่งเป็นกิจกรรมในแต่ละวิถีชีวิตให้ดีขึ้นกว่าเดิม แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการเรียนการสอนต้องดำเนินการไปภายใต้เงื่อนไขของความเป็น “หุ้นส่วนการเรียนรู้” จะทำให้การถ่ายโยงความรู้ไปสู่การรับรู้และเรียนรู้ดีขึ้น เพราะต่างก็ให้ “โอกาส” และ “เวลา” แก่กัน โดยเฉพาะหลักสูตร “การพัฒนาคุณลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคเกษตร” ได้จัดทำขึ้นบนพื้นฐานวิถีชีวิตของเกษตรกรจังหวัดน่าน ในลักษณะ “หุ้นส่วนการทำหลักสูตร” เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะและทักษะที่จะทำให้เป็นคนที่มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง “รู้จักคิด” “ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างรอบคอบ” ด้วยวิธีการของ “หุ้นส่วนการเรียนรู้”

การตั้งคำถามต่อกันในการเรียนจะทำให้ช่วยกันค้นพบคำตอบได้ด้วยตนเอง และคำถามเป็นใบเบิกทางที่ดี เหมือนคนที่กำลังหาทางออกหรือหลงทาง “คำถาม” จะช่วยให้พบทางออกที่ต้องการได้โดยฝึกปฏิบัติจนเป็นนิสัย ไม่รู้จักเบื่อแต่กลับเพลิดเพลินไปกับการเรียนรู้ จะติดตัวผู้เรียนเพื่อนำไปหาความรู้และทักษะเพิ่มเติมในอนาคต

หลักสูตรที่จัดทำขึ้นบนพื้นฐานของวิถีชีวิต ซึ่งคือความเป็นจริงแห่งชีวิต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และธรรมชาตินั้นกว้างใหญ่และมีการเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นความจริงแห่งชีวิตจึงต้องขยายตามไปด้วย จึงจำเป็นต้องฝึกการใช้สมองเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่พัฒนา มีพลังสร้างสรรค์สามารถนำไปแก้ไขข้อจำกัดเรื่อง “เวลา” และ “พื้นที่” ได้ ทำให้ผู้เรียนสามารถจะเรียนที่ไหนเวลาใดก็ได้ หลักสูตรในลักษณะนี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตและก่อให้เกิดการ

พัฒนาที่ยั่งยืน และความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกร รวมทั้งการสร้างค่านิยมใหม่ในการเรียนรู้ วิธีเรียนนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะสร้างความเข้มแข็งและสัมพันธภาพที่ดีของบุคคลและสังคมด้วยเหตุและผลดังต่อไปนี้

สังคมคุณภาพที่ยึดหลักความสมดุลความพอดี สามารถสร้างคนทุกคนให้เป็นคนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม พึ่งตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี

สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้เกษตรกรทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลกเพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สามารถสั่งสมทุนปัญญา รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์สังคม เกษตรที่พึ่งพาเกื้อกูลกัน มีจารีตประเพณีดีงาม มีความเอื้ออาทร รักภูมิใจในชาติและท้องถิ่น มีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง ตลอดจนเครือข่ายชุมชนทั่วประเทศ

การจะบรรลุเป้าประสงค์ดังกล่าว ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการนำหลักสูตรไปใช้

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดทางสังคม

การพัฒนาคุณลักษณะและทักษะด้านการทำงาน ต้องเริ่มตั้งแต่เด็ก และพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงวัยทำงาน ผลจากการวิจัยนี้พบว่า คุณลักษณะและทักษะของผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพการเกษตรมีทั้งในระดับกลุ่ม และระดับบุคคล การวิจัยในลักษณะนี้สามารถนำไปใช้กับจังหวัดอื่น ๆ ที่มีประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรได้เช่นเดียวกัน กระบวนการทำงานของนักวิจัยเพื่อให้เกิดการร่วมมือในการพัฒนาระบบการถ่ายทอดทางสังคมมีข้อเสนอแนะดังนี้

กลไกภาครัฐ

การรับรู้ และการมีส่วนร่วมของผู้นำภาครัฐก็เกี่ยวข้องกับการเกษตร การค้าขายและระบบเรียนรู้ในจังหวัดมีความสำคัญ ดังนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด ประมงจังหวัด เกษตรจังหวัด ปศุสัตว์จังหวัด สหกรณ์จังหวัด แรงงานและสวัสดิการสังคมจังหวัด เกษตรและสหกรณ์จังหวัด พัฒนาการจังหวัด ผ.อ.รทส. ผ.อ.กศน. ภาค ควรมีส่วนให้ความคิดเห็น และข้อมูลสะท้อนกลับในบางขั้นตอนของการวิจัย

ผู้ปฏิบัติงานภาครัฐที่มีแรงบันดาลใจที่จะทำงานเพื่อผู้อื่น เป็นบุคคลสำคัญที่ต้องชักชวนให้เข้ามาร่วมงาน เทคนิคการชักชวน ได้แก่ การชี้แจงให้เห็นคุณประโยชน์ของการทำงานร่วมกัน การขอความเห็น การให้มีส่วนในการกำหนดเป้าหมาย และทิศทางการทำงาน การชี้แนะทางวิชาการ เป็นต้น งานวิจัยเรื่องนี้ให้ความสำคัญแก่ผู้ปฏิบัติงาน ได้แก่ ครู-อาจารย์ผู้สอนในโรง

เรียนประถมศึกษา ครู ป.อ. เจ้าหน้าที่เคหะกิจ อาจารย์ผู้สอนในสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ดังนั้น จึงต้องมีการจัดกิจกรรม ได้แก่ การประชุมปรึกษาหารือ การสัมมนา เป็นประจำ

ผู้บริหารระดับหน่วยงาน และผู้บริหารระดับกลางควรได้รับข้อมูลเกี่ยวกับโครงการวิจัย และเข้ามามีส่วนในการเสนอความคิดเห็นเป็นระยะ ๆ

กลไกภาคประชาชน

แกนนำหรือผู้นำในชุมชนมีความสำคัญต่อความสำเร็จของการวิจัย ควรชักชวนและจูงใจให้แกนนำเข้ามามีส่วนร่วมก่อน เทคนิคที่ใช้คือให้ความสำคัญกับปัญหาในชุมชน จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนกำหนดทิศทางและแนวทางในการเรียนรู้ สนับสนุนเครือข่ายการเรียนรู้นอกชุมชน ทั้งที่เป็นด้านวิชาการและวิชาชีพ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะการนำหลักสูตรไปใช้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

การนำเอาหลักสูตรไปใช้เป็นการเปลี่ยนแปลงชนิดหนึ่ง จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าหลักสูตรที่จะนำไปใช้นั้นสามารถดำเนินการไปได้ ทำให้ผู้สอนและผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันในฐานะของ “หุ้นส่วนการเรียนรู้” ที่มีความคาดหวังจะทำให้เกิดการยอมรับ ให้ความร่วมมือและให้การสนับสนุนทั้งจากผู้เรียนและจากชุมชน ทั้งนี้เป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไปแล้วว่าการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของแต่ละหลักสูตร ขึ้นอยู่กับการใช้หลักสูตรในสภาพและเงื่อนไขที่เหมาะสมเท่านั้น เพื่อให้การนำหลักสูตรไปใช้มีประสิทธิภาพจำเป็นจะต้องมีการเตรียมการเพื่อเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความพร้อมของผู้เรียนและครูผู้สอน
2. การสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือ
3. การประชาสัมพันธ์หลักสูตร
4. การเตรียมบุคลากร
5. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนและสถานที่
6. การเตรียมระบบบริหาร
7. การเตรียมชุมชน
8. การเตรียมงบประมาณ

1. ความพร้อมของผู้เรียนและผู้สอน

การเรียนรู้ของผู้เรียน

- ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง
- ผู้เรียนทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม
- ผู้เรียนฝึกคิดอย่างหลากหลายและสร้างสรรค์จินตนาการ ตลอดจนได้แสดงออกอย่างชัดเจนและมีเหตุผล
- ผู้เรียนได้รับการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบ แก้ปัญหา ทั้งด้วยตนเอง และร่วมด้วยช่วยกัน
- ผู้เรียนได้ฝึกค้นคว้า รวบรวมข้อมูล และสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง
- ผู้เรียนได้เลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเองอย่างมีความสุข
- ผู้เรียนฝึกตนเองให้มีวินัยและมีความรับผิดชอบในการทำงาน
- ผู้เรียนฝึกประเมิน ปรับปรุงตนเองและยอมรับผู้อื่น ตลอดจนสนใจใฝ่หาความรู้อย่างต่อเนื่อง

การสอนของครู

- ครูเตรียมการสอนทั้งเนื้อหาและวิธีการ
- ครูจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ปลูกเร้า จูงใจ และเสริมแรง ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
- ครูเข้าใจใส่นักเรียนเป็นรายบุคคล และแสดงความเมตตาผู้เรียนอย่างทั่วถึง
- ครูจัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้แสดงออกและคิดสร้างสรรค์
- ครูส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกทำและฝึกปรับปรุงตนเอง
- ครูส่งเสริมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม พร้อมทั้งสังเกตส่วนดี และปรับปรุงส่วนด้อยของผู้เรียน
- ครูใช้สื่อการสอนเพื่อฝึกการคิด การแก้ปัญหา และการค้นพบวิธีเรียนรู้
- ครูใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงประสบการณ์กับชีวิตจริง
- ครูฝึกฝนกิริยามารยาทและวินัยตามวิถีวัฒนธรรมไทย
- ครูสังเกตและประเมินพัฒนาการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

2. การสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือ

- การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม

- การสร้างเครือข่ายแหล่งเรียนรู้
 1. อนามัยตำบล
 2. องค์การบริหารส่วนตำบล
 3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (บุคคลผู้รู้ในชุมชน)
 4. ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประจำถิ่น
 5. สิ่งพิมพ์ ตำราวิชาการ เอกสาร
 6. โทรทัศน์
 7. วิทยุ
 8. วีดิทัศน์
 9. คู่มือสำหรับสอน
- สร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนแสดงความสามารถที่แท้จริงของตนออกมา
- บทเรียนที่นำมาเรียนจะต้องเกี่ยวข้องกับชีวิตจริง
- การสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ในบทเรียนและกิจกรรมการเรียน
- ตระหนักว่าผู้เรียนมีความแตกต่างกันในประเด็น ดังต่อไปนี้
 1. ความต้องการและความอดทน
 2. ความสนใจ
 3. ประสบการณ์
 4. พัฒนาการทางกาย เซอร์ปัญญา และบุคลิกภาพ
 5. การรับรู้และการเรียนรู้
 6. อิทธิพลของสังคมที่มีต่อบุคคลด้านสังคมประกิตและความคาดหวัง
 7. จุดมุ่งหมาย

3. การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

ดังกล่าวแล้วว่าการนำหลักสูตรไปใช้นั้นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงย่อมมีผลกระทบเสมอทั้งด้านบวกและด้านลบแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องมากน้อยแตกต่างกันออกไป เพราะฉะนั้นการประชาสัมพันธ์หลักสูตรจะทำให้ชุมชนได้ทราบการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ซึ่งจะทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อมวลชน การประชุมชาวบ้าน การใช้หอกระจายข่าวในชุมชน และสิ่งสำคัญ คือ หลักสูตรดังกล่าวต้องทำให้ชุมชนประจักษ์ว่าจะได้ประโยชน์โดยชี้ประเด็นสำคัญในหลักสูตรให้เห็นว่าเกี่ยวข้องกับชุมชน ดังต่อไปนี้

1. มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของชุมชน
2. มีประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อาชีพและรายได้

3. สิ่งที่ยั่งยืนนั้นมีคุณค่าที่ชุมชนต้องรักษาไว้
4. เป็นสิ่งที่ผู้เรียนสนใจ
5. มีแกนสารที่เชื่อถือได้
6. สอดคล้องกับประสบการณ์ของชุมชน
7. เป็นเรื่องที่จะส่งเสริมพัฒนาชุมชน

4. การเตรียมบุคลากร

ผู้จัดกิจกรรม เชิญวิทยากรที่มีความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะ ทักษะและกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมด้านการเกษตรที่เหมาะสม การเลือกกิจกรรมเพื่อศึกษาในแต่ละหลักสูตร เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง เห็นคุณค่าในอาชีพของเขาและการเสริมสร้างจริยธรรม

ประชุมระดมความคิดระหว่างคณะทำงาน คณะกรรมการโรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอคุณลักษณะและทักษะที่ควรปลูกฝังแก่เกษตรกรผู้เรียน

บุคลากรต้องเข้าใจว่า “ทุกอย่างมันไม่นิ่ง มันเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอแม้แต่ความคิดของคน”

5. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอนและสถานที่

การเรียนการสอนมักจะเน้นทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ จึงต้องปรับเปลี่ยนมาเป็นการปฏิบัติ และเรียนรู้จากสภาพจริงมากขึ้น เช่น หลักและวิธีวิจัยเบื้องต้น ได้ปรับกระบวนการเรียนการสอนให้เก็บข้อมูลจากหมู่บ้าน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับเกษตรกร ด้วยการเก็บข้อมูลด้วยตนเองในภาคสนาม ทำให้สามารถฝึกการมีวินัย ความรับผิดชอบ การทำงานเป็นทีมควบคู่กันไป ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ได้พัฒนาศักยภาพแห่งตนและผลได้จากการเรียนก็เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกร เป็นต้น

6. การเตรียมระบบบริหาร

จัดระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกรผู้เรียน

ระบบการบริหารแบบให้ชุมชนมีส่วนร่วม และระบบการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อนำไปสู่ “หุ้นส่วนในการเรียน”

วางแผนเตรียมการพัฒนาการเรียนการสอนร่วมกัน

กำหนดวิธีการประเมินผล

เด็กที่มาจากพื้นฐานครอบครัวที่ยากจนมักจะขาดการลงทุนเกี่ยวกับสุขภาพ โภชนาการ และการกระตุ้นสติปัญญา ฉะนั้นเด็กเหล่านี้ควรได้รับการจัดสรรทรัพยากรเพื่อชดเชย และให้ความช่วยเหลือ เพื่อให้ได้สร้างคุณลักษณะและทักษะที่สามารถไปจัดหาสิ่งที่ตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานได้ด้วยตนเอง

7. การเตรียมชุมชน

ผู้จัดกิจกรรมจัดการประชุมร่วมกันระหว่างนักวิชาการด้านการเกษตร นักวิชาการที่มีความรู้ด้านกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม ด้านการเกษตรที่เหมาะสม สื่อมวลชนท้องถิ่น เกษตรกรผู้รับฟังข่าวสาร และเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้แต่ละฝ่ายได้แสดงความคิดเห็น อธิบายสิ่งที่ดำเนินการ สะท้อนความต้องการของชุมชน และร่วมกันสรุปประเด็นที่จะดำเนินการ และให้ข้อเสนอแนะต่อที่ประชุม

ระดมสาระความรู้จากชุมชนมาสร้างสถานการณ์การสอนเพื่อสร้างฉากรเรียนที่มีนักเรียน ครู และชุมชน เป็นตัวละครของเรื่องราวจริง ๆ จะได้ร่วมกันคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และคิดอย่างหลากหลาย ซึ่งเริ่มต้นที่ชุมชน

มีการรวบรวมและจัดทำฐานข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตร

เรื่องที่คุณนั้นส่วนใหญ่จะมีอยู่ในท้องถิ่น ที่เกษตรกรได้พบเห็นอยู่ ฉะนั้นการฝึกให้....

"คิดจากสิ่งที่เห็น

ทำจากสิ่งที่คิด

กินและใช้จากสิ่งที่ทำ"

8. การเตรียมงบประมาณ

ศึกษารายละเอียดของแต่ละหลักสูตรว่ามีกิจกรรมอะไรบ้างที่ต้องทำ และแต่ละกิจกรรมจะต้องใช้วัสดุ อุปกรณ์ รวมทั้งสถานที่ อย่างไร

สิ่งที่นำมาจัดกิจกรรม มีอะไรและจำนวนเท่าใดที่หาได้จากชุมชน มีอะไรและจำนวนเท่าใดที่ต้องหาจากภายนอกชุมชน คิดเป็นเงินจำนวนเท่าใด

งบประมาณสำหรับวิทยากร จำนวนเงินดังกล่าวหาได้จากชุมชนเองเท่าใด ต้องอาศัยจากชุมชนภายนอกเท่าใด

จัดระบบการบริหารงบประมาณเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมดำเนินไปตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้

ข้อเสนอแนะเฉพาะ

ข้อเสนอแนะก่อนหน้านี้นี้เป็นข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ ต่อไปนี้เป็นข้อเสนอแนะเฉพาะสำหรับการนำหลักสูตรแต่ละหลักสูตรไปใช้เพิ่มเติมจากข้อเสนอแนะที่กล่าวมาแล้ว เพื่อให้การใช้หลักสูตรแต่ละหลักสูตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1. หลักสูตรการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของนักเรียนโรงเรียนขยายโอกาส

เนื่องจากหลักสูตรนี้มีหลักการที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะและทักษะให้กับนักเรียนต้องคำนึงถึงผู้เรียนสำคัญ โดยผ่านกระบวนการเรียนแบบบูรณาการทุกรายวิชา ดังนั้นการนำหลักสูตรนี้ไปใช้จึงควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้คือ

1.1 ความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

1.2 การได้รับการสนับสนุนและการเห็นความสำคัญของหน่วยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.3 ความรู้ความเข้าใจของครูผู้สอน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของนักเรียนตามแนวปฏิรูปการศึกษาอย่างชัดเจน

1.4 หลักสูตรนี้ไม่เหมาะสำหรับการเรียนการสอนที่มีครูคนเดียวเป็นผู้สอนทุกรายวิชา เนื่องจากจะขาดกระบวนการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเพื่อบูรณาการการจัดการเรียนการสอนในทุกรายวิชา

2. หลักสูตรการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะที่จำเป็นสำหรับเกษตรกรของนักศึกษาประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) วิชาการเพาะเห็ดและการเลี้ยงไก่

เนื่องจากหลักสูตรนี้ ถูกพัฒนาขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้สอน ผู้เรียนในหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน และตัวแทนของชุมชน ดังนั้นการนำหลักสูตรไปใช้จึงควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

2.1 ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เรียน จะต้องเห็นประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมของการใช้หลักสูตรนี้ คือสามารถเห็นผลที่เกิดขึ้นว่าดีกว่าเดิมอย่างชัดเจน เช่น เขาจะสามารถขายผลผลิตได้มากขึ้น กลุ่มมีความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น เขาสามารถเป็นผู้นำกลุ่มได้ มีความสุขกับการเรียน เป็นต้น หากผู้เรียนไม่เห็นว่าการเรียนจะเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาหรือชุมชนย่อมจะถูกปฏิเสธ

2.2 กระบวนการในการใช้หลักสูตร จะต้องเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนจบกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้และความรับผิดชอบร่วมกัน เนื่องจากการเรียนรู้เป็นกระบวนการของชีวิต ไม่ควรมีคำตอบตายตัว คำตอบควรมาจากผู้เรียน สิ่งที่ต้องระมัดระวังมากก็คือ ให้ผู้เรียนมีอิสระที่จะคิด ทดลองทำ และเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ไม่ใช่เรียนจากการบอกเล่าของครู และทำตามเท่านั้น

2.3 การปฏิบัติที่ได้ผลควรมีการทอระยะเวลาเพื่อติดตามผล เพราะการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่องกันไปในระยะ 2-3 ภาคเรียน เท่ากับช่วยพัฒนาตัวครู ปอ. ไปด้วยในกระบวนการ นอกจากนี้อาจพัฒนาในหลักสูตรวิชาชีพอื่นๆ ที่ต้องการได้

2.4 ควรมีการกำหนดเป็นนโยบายเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร ปอ. โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของบุคลากรหลายฝ่าย ทั้งฝ่าย กศน. นักศึกษาที่เป็นเกษตรกรและผู้นำชุมชน

3. หลักสูตรการพัฒนาคูณลักษณะและทักษะผู้นำเกษตรกรในรายวิชาหลักและวิธีการวิจัยตลาดเบื้องต้นของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

เนื่องจากหลักสูตรนี้ ถูกพัฒนาขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้สอน ผู้เรียนจากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล และตัวแทนของชุมชน ดังนั้นการนำหลักสูตรไปใช้ จึงสามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะได้ดังนี้

3.1 สร้างความสนใจที่อยากรู้และประโยชน์จากการเรียนก่อนดำเนินการเรียนการสอน

3.2 มอบหมายความรับผิดชอบและให้เลื่อกกลุ่มทำวิจัยตามความอยากรู้และด้วยความสมัครใจ

3.3 จัดระบบและมีการวางแผนงานที่ดี เพื่อให้หัวหน้ากลุ่มและสมาชิกกลุ่มทราบบทบาทของตน แล้วอาศัยการทำงานที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

3.4 ผู้สอนหรือครูฝึกต้องเฝ้าติดตามพฤติกรรมในระหว่างการทำงานของผู้เรียน เพื่อก่อให้เกิดความรับผิดชอบ ความร่วมมือ และมนุษยสัมพันธ์ภายในกลุ่ม

3.5 มีการประเมินหลังเลิกเรียนและกิจกรรม ว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในด้านความรับผิดชอบ ความอดทน การวางแผนการทำงาน ความสามัคคี รู้จักหน้าที่ มีการแบ่งงานกันทำ และรู้วิธีการเรียนรู้และการวิจัย

3.6 สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอยู่เสมอในกระบวนการเรียนการสอนประกอบด้วย สิ่งป้อนกระบวนการ และผลผลิต

4. หลักสูตรการแปรรูปผลไม้เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะในกลุ่มเกษตรกร

เนื่องจากหลักสูตรนี้ ถูกพัฒนาขึ้นจากการมีส่วนร่วมของผู้สอน ผู้เรียน และตัวแทนของชุมชน ดังนั้นการนำหลักสูตรไปใช้ จึงสามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะได้ดังนี้

4.1 การประเมินผู้เรียนก่อนและหลังการเรียนหรือฝึกอบรม

4.2 ประเมินชุมชน เรื่อง

- พื้นที่ทำกิน
- ทรัพยากรธรรมชาติ
- ผลผลิต
- ราคาผลผลิตและราคาวัตถุดิบ เช่น ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช

- โรคระบาด
- ภาวะการทำงานหลังฤดูเก็บเกี่ยว
- ค่านิยม เจตคติ ทักษะ และความรู้

4.3 รวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นของชุมชนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม

4.4 ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยการตั้งคำถาม การหาเหตุผล การพยายามหาข้อมูลจากหลายแง่มุม มองสถานการณ์โดยรอบคอบ มุ่งประเด็นไม่หลงประเด็น เปิดใจกว้าง เลือกแนวทางที่มีข้อมูลสนับสนุน ไวต่อความรู้สึกและความเชี่ยวชาญของผู้อื่น จัดลำดับในการคิด เมื่อสิ่งนั้นมีความซับซ้อน

4.5 การนำการเรียนรู้ใช้ปัญหาเป็นฐานไปใช้ให้คำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

4.5.1 จะต้องเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาก่อน แล้วใช้ปัญหานั้นเป็นศูนย์กลางและบริบทเพื่อการเรียนรู้

4.5.2 สถานการณ์ที่เป็นปัญหา มีลักษณะดังนี้

- เป็นปัญหาที่ไม่มีโครงสร้างชัดเจน เป็นปัญหาที่สับสน
- ปัญหามักจะเปลี่ยนแปลงไปได้เมื่อได้ข้อมูลใหม่ๆ มาเพิ่ม
- ไม่เป็นปัญหาที่แก้ได้ง่ายๆ หรือมีสูตรเฉพาะ
- ไม่ใช่ปัญหาที่มีคำตอบเพียงหนึ่งเดียว

4.5.3 ผู้เรียนเป็นผู้แก้ไขปัญหาและเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้สอนเป็นผู้ฝึกสอนด้านพุทธิปัญญาและอภิพุทธิปัญญา

4.5.4 นำข้อมูลมาถ่ายทอดแบ่งปันกัน แต่ความรู้เป็นการสร้างขึ้นของผู้เรียนแต่ละคน การอภิปรายและการโต้แย้งเป็นการแสดงออกและการทดสอบการคิด

4.5.5 การประเมินผลเป็นสิ่งคู่กันกับปัญหาและกระบวนการแก้ปัญหา

4.5.6 หน่วยการเรียนรู้แบบการเรียนรู้ใช้ปัญหาเป็นฐาน ไม่จำเป็นต้องเป็นสหวิทยาการ แต่จะเป็นลักษณะบูรณาการเสมอ

5. หลักสูตรการพัฒนาผู้ทำหน้าที่สื่อมวลชนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร

การนำหลักสูตรนี้ไปใช้ฝึกอบรมให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้จัดควรคำนึงถึงเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

5.1 ควรคัดเลือกผู้เข้ารับการอบรมที่มีความสนใจและต้องการเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาตนเองอย่างแท้จริงในเรื่องการนำเสนอข้อมูลเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร ทั้งนี้เพราะเนื้อหาที่ฝึกอบรมจะเหมาะสำหรับผู้ที่ต้องทำหน้าที่เขียนเนื้อหา (Script) ในคอลัมน์หนังสือ

พิมพ์ ในเอกสารเผยแพร่ข้อมูลด้านการเกษตรของเกษตรจังหวัด ประมงจังหวัด หรือผู้เขียนเนื้อหา บทวิทยุชุมชน บทประชาสัมพันธ์ของประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน

5.2 ควรมีการทำความเข้าใจอย่างชัดเจนถึงประโยชน์ที่ผู้เข้ารับการอบรมจะได้รับจากการอบรมครั้งนี้ เพื่อให้สำหรับประกอบการตัดสินใจเข้าร่วมฝึกอบรมตามหลักสูตร เนื่องจากหลักการของหลักสูตรเน้นที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะต้องเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมเป็นหลัก รวมทั้งจะต้องดำเนินการแบบมีส่วนร่วมกับผู้อื่นด้วย

5.3 ผู้ทำหน้าที่พัฒนาด้านการเกษตรในชุมชน หรือ องค์การบริหารส่วนตำบลสามารถนำแนวความคิดไปใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนางานด้านการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการเกษตรในชุมชนของตนเองได้ เช่น การจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์โดยกลุ่มเยาวชนหรือโดยข้าราชการเกษียณอายุราชการที่อุทิศเวลาเพื่อพัฒนาชุมชน เป็นต้น

บทสรุป

การนำหลักสูตรไปใช้เพื่อให้บรรลุจุดหมายการเรียนรู้ โดยผู้เรียนมีจุดหมายในการเรียน และผู้สอนจัดการให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายในการเรียนภายใต้เงื่อนไข "การมีส่วนร่วม" ในการดำเนินการทุกระดับตั้งแต่ "หุ้นส่วนการทำหลักสูตร" ไปสู่ "หุ้นส่วนการเรียนรู้" เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะและทักษะที่จะทำให้เป็นคนที่มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง "รู้จักคิด" "ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างรอบคอบ" การเตรียมการก่อนนำหลักสูตรไปใช้ควรจะต้องศึกษาข้อเสนอแนะการนำหลักสูตรไปใช้ทั้งที่เป็นข้อเสนอแนะทั่วไปและข้อเสนอแนะเฉพาะหลักสูตรจะทำให้การใช้หลักสูตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กองทุนภูมิปัญญา ชาวบ้านภาคอีสาน. (2544). จดหมายข่าวปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน. (3)
- กัลยา สุขประทีพ. (2538). ความสัมพันธ์ระหว่างเจตคติต่อการอนุรักษ์น้ำและพฤติกรรมการอนุรักษ์น้ำ ตามการรับรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ ค.ม. (มัธยมศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2545). การปฏิรูประบบทรัพยากรมนุษย์ของไทย. แนวทางวิเคราะห์การประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการโครงการทักษะแรงงานในอนาคตที่พึงประสงค์ 13 กรกฎาคม 2545 สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ณ ห้องเชียงแสน โรงแรมนารายณ์ กรุงเทพฯ : วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2539). ศึกษิตแห่งศตวรรษที่ 21 : แนวคิดปฏิรูปการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ : ชัคเชส มีเดีย.
- งามตา วรินทร์านนท์ และคณะ. (2545). การวิเคราะห์ดัชนีเชิงเหตุและผลของคุณภาพชีวิตสมรสในครอบครัวไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จุมพล รอดคำดี. (2532). สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ : คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉันทนา ภาคบงกช. (2545). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2542). ธุรกิจชุมชน : เส้นทางที่เป็นไปได้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2529). การควบคุมอิทธิพลของสื่อมวลชนของครอบครัวกับจิตลักษณะที่สำคัญของเยาวชนไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คณะ ครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- _____. (2531). ชุดฝึกอบรมหลักสูตรการเสริมสร้างทัศนคติ ค่านิยม และจริยธรรมของข้าราชการ. กรุงเทพฯ : สำนักงานข้าราชการพลเรือน.
- _____. (2538). ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม : การวิจัยและพัฒนานุคคล. กรุงเทพฯ : โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดุขฎิ โยเหลา. (2535). การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทยโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- ดุชฎี โยเหลา และคณะ. (2545). **องค์กรประชาชนและศักยภาพในการพัฒนาแรงงานภาคเกษตรในชุมชน**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- _____. (2545). **ระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาบุคคลในการทำงานอาชีพ**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธนสิทธิ์ เหล่าประเสริฐ. (2542). “เลี้ยงปลานิลแปลงเพศให้สำเร็จ สูตรที่ไม่ปิดของ สมชาย สะอาดมานะธรรม คลอง 11” *เทคโนโลยีชาวบ้าน*. 12(227):43-44.
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (2542). **เกษตรกรคนเก่ง เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : กองประชาสัมพันธ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.
- _____. (2543). **เกษตรกรคนเก่ง เล่ม 3**. กรุงเทพฯ : กองประชาสัมพันธ์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.
- _____. (2543). **จิตวิทยาสำหรับนักเศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ : เอกสารประกอบการเรียน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุล. (2545). “การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self – Directed Learning)” ใน **เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง เทคนิคการสอนและพัฒนาคุณลักษณะและทักษะด้านการเกษตร**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธำรงค์ อุดมไพจิตรกุล และคณะ. (2545). **ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน : ผลผลิต กระบวนการผลิต การตลาด และคุณภาพแรงงานภาคเกษตร**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธันวา จิตต์สงวน. (2543). **แนวทางและนโยบายในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน : ภาคเหนือ**. รายงานการวิจัยฉบับสุดท้าย. กรุงเทพฯ : ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย และ สุวิมล ว่องวาณิช. (2545). **การวิจัยและพัฒนาเพื่อการปฏิรูปการศึกษา**. เอกสารเผยแพร่ในโครงการ ลำดับที่ 02 ภาควิชาวิจัยการศึกษา. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ. (2545). **ทักษะการทำงานและปัจจัยเงื่อนไขในการพัฒนาทักษะการทำงานของแรงงานภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในท้องถิ่น : การศึกษาในกลุ่มประชาคมภาคเหนือตอนบน**. ในการประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยชุดโครงการ ทักษะการทำงาน 23 กันยายน 2545 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นโปเลียน ฮิลล์. (2544). **ปรัชญาชีวิต ศาสตร์แห่งความสำเร็จ The Law of Success**. แปลโดย ปสงค์ อาสา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มังกรพายุ.

- บันลือ นะสิทธิ์. (2543). "ลุ่มยม แสงคำ ทำไร่นาสวนผสมที่เมืองแพร่ เก็บยอดผักขาย อยู่ได้สบาย"
เทคโนโลยีชาวบ้าน. 12(245) : 37 – 38.
- ประทีป จินฉ. (2540). ความหมายของการเรียนรู้. ใน เอกสารประกอบการสอนวิชาการ
วิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประทีป จินฉ และคณะ. (2542). การประมวลและสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการทำงานใน
ประเทศไทย. รายงานการวิจัย ฉบับที่ 74. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา และคณะ. (2527). รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนา
ทัศนคติต่อการประหยัดพลังงาน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. (2531). การศึกษาค่านิยมในการทำงานของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 3 โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 1. กรุงเทพฯ :
ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พรเทพ เสถียรนพเก้า. (2543) ผลการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาเจตคติต่อการอนุรักษ์น้ำของนักเรียน
ประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2542). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์-
ราชวิทยาลัย.
- _____. (2543). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต. (2530). ทางสายกลางของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ :
บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- มนัส บุญประกอบ. (2545). "การเรียนรู้เชิงประสบการณ์" ใน เอกสารประกอบการประชุมปฏิบัติ
การเรื่องเทคนิคการสอนและพัฒนาคุณลักษณะและทักษะด้านการเกษตร. กรุงเทพฯ :
สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ. (2545). "การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการ I CAN DO" ใน ระบบ
กลไก และกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะของแรงงานภาคการเกษตร.
กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิรัช ลภีรัตนกุล. (2540). การประชาสัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- วีรพล ดวงสูง (2539). รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่อง สื่อมวลชนกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต.
กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- วีระ อรัญมงคล. (2538). **หลักการประชาสัมพันธ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สุจิตออฟเซต.
- วุดิชัย วงษ์นาคเพ็ชร. (2544). **ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของจังหวัดน่านในมุมมองของหอการค้าจังหวัดน่าน**. ถ่ายเอกสาร.
- สงวน นิตยารัมภ์พงศ์. (2540). **สุทธิลักษณ์ สมิตะสิริ. บรรณาธิการ. ผู้นำ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI). (2541). **แนวทางการพัฒนากำลังคนเพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะยาว**. กรุงเทพฯ.
- สรณ ภูคอง. (2545). "การเรียนรู้ใช้ปัญหาเป็นฐาน," ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง "เทคนิคการสอนการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะด้านการเกษตร. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดน่าน. (2544). **ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของจังหวัดน่าน ประจำปี 2544**. มปป.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2543). **รายได้ประชาชาติของประเทศไทย ฉบับ พ.ศ. 2541**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานจังหวัดน่าน ฝ่ายนโยบายและแผน. (2545). **แผนพัฒนาจังหวัดประจำปี 2545 จังหวัดน่าน**. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดน่าน. (2542). **ข้อมูลการตลาดจังหวัดน่าน ประจำปี 2542**. น่าน : สำนักงานฯ.
- สำนักงานสถิติจังหวัดน่าน. (2543). **ข้อมูลสถิติที่สำคัญจังหวัดน่าน พ.ศ. 2543**. <http://www.nso.go.th>
- _____. (2543). **รายงานการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการศึกษา การกีฬา และการท่องเที่ยว พ.ศ. 2542 จังหวัดน่าน**. ถ่ายเอกสาร.
- _____. (2544). **สรุปผลเบื้องต้นสำรวจข้อมูลระดับหมู่บ้าน พ.ศ. 2544 : เรื่องความเดือดร้อนของราษฎรและความต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือ**. ถ่ายเอกสาร.
- สุกัญญา พัวพันธ์. (2542, กันยายน). "แก้ปัญหาหะนาล้นตลาดโดยการแปรรูป" **เทคโนโลยีชาวบ้าน**. 11(222) : 105.
- เสน่ห์ แสงคำ. (2543). "การเพาะกล้าพริกขายริมถนน อีกหนึ่งกลยุทธ์ของอาชีพเสริม," **เทคโนโลยีชาวบ้าน**. 12(242) : 40-41.

- เลวี วงษ์มณฑา. (2533). "หลักและทฤษฎีการสื่อสาร". ใน เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 9 – 15. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- หอการค้าจังหวัดน่าน. (2544). ยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาเศรษฐกิจของจังหวัดน่านด้านการค้าชายแดน การท่องเที่ยว และการเกษตร. ถ่ายเอกสาร.
- อรรถย์ อาจอ่ำ และ กุศล สุนทรธาดา. (2541). จังหวัดน่าน : บนเส้นทางสู่การสร้างประชาสังคมของไทย (Nan Province : On Its Path Towards Civil Society in Thailand). นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อรพินท์ ชูชม และคณะ. (2543). การวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการศึกษาอาชีพของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- _____. (2543). คำนิยมเกี่ยวกับการทำงาน การถ่ายทอดการทำงานและลักษณะทางจิตสังคมของประชาชน. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อ้อมเดือน สดมณี. (2545). "การพัฒนาเจตคติ". ใน เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง เทคนิคการสอนการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะด้านการเกษตร. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อาจินต์ ศิริวรรณ. (2542, เมษายน). "เปิดลูกผสม สร้างอาชีพ สร้างชีวิต ของ ลูกสมาน สุขวิมลพรรณ แห่งตำบลบางบัวทอง" เทคโนโลยีชาวบ้าน. 11 (213) : 44 – 50.
- อารีรัตน์ กิตติศิริ. (2542, พฤศจิกายน). "การเลี้ยงเปิดในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน," เทคโนโลยีชาวบ้าน. 12(208) : 38 – 40.
- _____. (2542, กุมภาพันธ์). "ผักปลอดสารพิษ" เทคโนโลยีชาวบ้าน. 12(208) : 38 – 40.
- Berns, R.M. (1997). Child, Family, School, Community Socialization and Support. 4th ed. Fort Worth Philadelphia, Harcourt Brace College Publishers.
- Brophy, J. (1996). "Enhancing Students' Socialization : Key Elements." ERIC Digest. <http://ed/databases/ERIC-Digests/ed 3957/3. html>.
- Boud, D. and Feletti, G. (1999). The Challenge of Problem Based Learning. 2nd. Ed. London : Kogan Page.
- Delisle, R. (1997). How to Use Problem – Based Learning in the Classroom. Alexandria, VA : Association for Supervision and Curriculum Development.
- Erkstorm, C. D. and Ingman, S. R.(1991) "Community Empowerment and Sustainability," Sustainable Communities Review. (a web search on July 2, 2002).

- Gelles, R. J. (1995). *Sociology*. New York : McGraw – Hill.
- Harknell, S. (2002). *Getting life right, Self empowerment education*.
S.harknell@gettinglifeforight.com
- Knowles, M.S. (1975). *Self – Directed Learning : A Guide for Learners and Teacher*. New York : Association Press.
- McGuire, W. J. (1969). "Attitude and Attitude Change," *The Handbook of Social Psychology*. Ed G. Lindzey, E. Aronson 2 : 233 – 346.
- Paul, R.H. (1994). "Experiential and Open Learning for Adults." In : Torsten H., T. Neville. P. (eds.). *The International Encyclopedia of Education* (2nd ed). Vol 4. Great Britain : BPC Weatons.
- Parenti. (1993). *Democracy for the Few*. New York : St. Martin's Press.
- Skager, R. (1978). *Lifelong Education and Education Practice*. Oxford : Franfeurt Unesco Institution for Education.
- Smith, R.M. (1982). *Learn How to Learn*. Chicago : Follet Publishing Company.
- Torp, L. and Sage , S. (1998). *Problems as Possibilities : Problem – Based Learning for K-12 Education*. Alexandria, VA : Association for Supervision and Curriculum Development.
- Zimbardo, P. J., Ebbesen, E.B.,and Maslach, C. (1977). *Influencing Attitudes and Changing Behavior*. 2nd.ed. *Massachusetts* : Addison – Wesley.
- Zuber – Skerrit, O. (1995). *Emancipatory Action Research for Organizational Change and Development*, In *New Directions in Action Research*, London : Farmer Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโครงการ 1

ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดน่าน : ผลผลิต กระบวนการผลิต
การตลาดและคุณภาพแรงงานภาคการเกษตร

แบบสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไป
กลุ่มเกษตรกรดีเด่น กลุ่มองค์กรเอกชน กลุ่มสื่อมวลชน

กลุ่มเกษตรกรดีเด่น

1. ด้านผลผลิต

- อาชีพที่ท่านทำขณะนี้คืออะไร (ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การประมง และการแปรรูปสินค้า) ทำมานานเท่าไร ก่อนหน้านั้นเคยทำอะไร ทำไมจึงเปลี่ยน

.....

- คุณภาพของผลผลิตเป็นอย่างไร มีใครช่วยดูแลคุณภาพหรือไม่

.....

- ผลผลิตเป็นที่ต้องการของตลาดหรือไม่ ผลิตผลเพียงพอหรือไม่

.....

2. ด้านกระบวนการผลิต

- การประกอบอาชีพนี้ต้องเตรียมตัวอย่างไรบ้าง ยุ่งยากหรือไม่ ใครเป็นผู้แนะนำเรื่องการผลิต

.....

- เกษตรกรต้องการความรู้ในเรื่องใด หรือต้องการความช่วยเหลืออย่างไรบ้างในการเพิ่มผลผลิตจำนวนมากๆ และคุณภาพสูงๆ

.....

.....

3. ด้านการตลาด

- ผลผลิตที่ได้นำไปจำหน่ายที่ใดบ้าง ใครเป็นลูกค้าคนสำคัญ

.....

- มีการแปรรูปผลผลิตหรือไม่

.....

- เกษตรกรกำหนดราคาสินค้าเอง หรือมีอำนาจต่อรองเพียงใด

.....

4. ความคาดหวัง

- เกษตรกรต้องการผลิตแบบพอมีพอกิน หรือต้องการผลิตมากๆ เพื่อธุรกิจ
-
- เกษตรกรคิดว่าคนจังหวัดน่านควรประกอบอาชีพใด
-
- ทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดน่านที่ควรนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ มีอะไรบ้างที่ควรส่งเสริม
-

5. ความสำเร็จที่ได้รับ คิดว่าเป็นผลมาจากสิ่งใด

.....

.....

กลุ่มองค์กรเอกชน (NGO)

1. ในทัศนะของ NGO คิดว่าเกษตรกรมีจุดเด่นและจุดที่ต้องพัฒนาด้านทักษะการทำงาน เรื่องอะไรบ้าง
-
2. NGO กลุ่มใดบ้างที่มีบทบาทมากที่สุด ในการช่วยยกระดับคุณภาพแรงงานการเกษตร และ ดำเนินการอย่างไรบ้าง
-
3. ความสัมพันธ์เรื่อง NGO กับกลุ่มเกษตรกร เป็นไปในลักษณะใด
-

กลุ่มครู/อาจารย์

1. ครู/อาจารย์ มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพแรงงานเกษตรในท้องถิ่นหรือไม่ เพียงใด
-
2. ครู/อาจารย์ ระดับใด (ประถม/กศ.น และสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ฯลฯ) ที่มีส่วนช่วยพัฒนา คุณภาพแรงงานเกษตรในท้องถิ่น)
-
3. การศึกษาตามอัธยาศัย จะมีส่วนส่งเสริมต่อการพัฒนาคุณภาพแรงงานเกษตรได้อย่างไร
-

กลุ่มสื่อมวลชน

1. การรับสื่อ/การสื่อสารในจังหวัดน่าน เพื่อให้ถึงเกษตรกรใช้วิธีใด.....
.....
2. รายการจากสื่อที่ชาวบ้านติดตามมากที่สุด คือ รายการใด.....
.....
3. เรื่องที่เกษตรกรจังหวัดน่านร้องเรียนมากที่สุดคือเรื่องใด.....
.....
4. บทบาทของสื่อในการให้ความรู้ ทักษะ แก่เกษตรกรมีมากน้อยเพียงไร และอย่างไร
.....
5. สื่อช่วยในการขยายตลาดของเกษตรกรในจังหวัดน่าน ได้หรือไม่.....
.....

แนวการสัมภาษณ์เกษตรกร และข้าราชการ ของกลุ่มที่ 1

กระบวนการผลิต

1. ปลุกอะไร ปลุกมานานเท่าไร ก่อนหน้านี้เคยปลุกอะไร ทำไมจึงเปลี่ยน
2. พืชที่ปลุกขณะนี้ ตลาดต้องการมากน้อยเพียงไร ให้ผลดีหรือไม่ มีคู่แข่งหรือไม่ ตลาดจะกว้างขึ้นหรือไม่
3. การปลุกพืชชนิดนี้ ต้องเตรียมการอย่างไรบ้าง มีปัญหาและอุปสรรคบ้างหรือไม่ มีน้ำ มีแรงงาน มีปุ๋ย มีเมล็ดพันธุ์ที่ดี พอเพียงหรือไม่
4. มีการบริการด้านการเกษตรในรูปใดบ้าง
5. ใช้เวลาเพาะปลุกนานเท่าไร จึงจะขายได้ มีวิธีขายอย่างไรบ้าง มีทางเลือกแค่ไหน การเพิ่มผลผลิตทำได้หรือไม่ อยากเปลี่ยนไปทำอย่างอื่นหรือไม่
6. พืชผลที่ผลิตได้ มีคุณภาพมากน้อยเพียงไร มีใครช่วยในเรื่องของการดูแลคุณภาพหรือไม่
7. ทางราชการมาช่วยในเรื่องของการส่งเสริมให้มีการปลุกพืชผลให้มีคุณภาพหรือไม่ นอกจากราชการแล้วมีใครมาช่วยเหลือเพิ่มอีกหรือไม่
8. คิดว่าเกษตรกรสามารถยึดอาชีพนี้ไปได้อีกนานไหม และคิดว่าเกษตรกรควรได้รับความรู้หรือช่วยเหลืออย่างไร จึงจะทำให้ได้ผลิตผลจำนวนมากๆ และคุณภาพสูงๆ

การตลาด

1. พืชผลที่ผลิตได้ นำไปจำหน่ายที่ใดบ้าง และบรรจุหีบห่อในการจำหน่ายอย่างไร มีการตั้งซื้อสินค้าหรือไม่ และประชาสัมพันธ์อย่างไรบ้าง
2. พืชผลที่นำไปจำหน่าย ส่วนใหญ่จะเป็นประเภทใด และใครเป็นลูกค้าคนสำคัญ
3. เกษตรกรเองทราบความต้องการของลูกค้าหรือไม่ และส่วนใหญ่เป็นลูกค้าประเภทใด ให้ราคาดีหรือไม่
4. เกษตรกรมีความคิดเห็นอย่างไร ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เหล่านี้ เพื่อให้ได้ราคาดีขึ้น เป็นที่ต้องการของคนมากขึ้น เกษตรกรมีโอกาที่จะเพิ่มผลิตผลได้มากขึ้นด้วย
5. การกำหนดราคาสินค้า เกษตรกรมีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้าเองหรือไม่ ใครเป็นผู้กำหนดราคาสินค้าบ้าง ราคาถูกกำหนดขึ้นลงโดยใคร อะไรเป็นตัวทำให้ราคาพืชผลต่ำลงหรือสูงขึ้น เกษตรกรเคยรวมตัวกันเพื่อกำหนดราคาสินค้าหรือไม่ คาดว่าใครจะช่วยให้ในการกำหนดราคาพืชผลให้มีราคาดี
6. มีตลาดใดบ้างที่รับซื้อผลิตผลของเมื่อนาน ใครเป็นผู้จัดการ วิธีการดำเนินทำอย่างไรบ้าง มีการเชิญชวนให้เกษตรกรเร่งสร้างผลผลิตเพื่อให้พอเพียงกับความต้องการของตลาดหรือไม่

7. ในเรื่องของการแปรรูปการเกษตรนั้นมีอะไรบ้าง มีตลาดรองรับหรือไม่

ช่องว่างระหว่างความเป็นจริงและที่ควรจะเป็น

1. การปลูกพืชผลนี้ ส่วนใหญ่ทำเพื่อเลี้ยงตัวเอง เพื่อขายหรือเพื่อเป็นรายได้ คิดว่าถ้าจะทำเต็มที่จะมีความสามารถทำได้มากกว่าที่เป็นอยู่เท่าไร จะใช้วิธีการใด ที่จะทำได้ผลตามที่กล่าว
2. ในการปลูกพืชผลนี้ ส่วนใหญ่เกษตรกรใช้วิธีการแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา หรือใช้วิธีการใหม่ๆ ที่ทางการมาสอนไว้ ในความคิดเห็นของเกษตรกร คิดว่ามีแบบใดของเดิมดีกว่า มีแบบใดของใหม่ดีกว่า
3. รายได้ของเกษตรกรจังหวัดน่าน เมื่อเทียบกับจังหวัดใกล้เคียง คิดว่าสูงหรือต่ำกว่าจังหวัดใกล้เคียง คิดว่าเป็นผลมาจากเหตุใด
4. ความรู้สึกของเกษตรกรโดยทั่วไป ต้องการอยู่แบบใด พอกินพอใช้ หรือต้องการรายได้มากๆ เพื่อความมั่นคงในชีวิต
5. ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในจังหวัดน่าน คิดว่านำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เต็มที่หรือยัง ยังมีทรัพยากรอื่นอีกหรือไม่
6. คนในจังหวัดน่าน คาดหวังว่าอนาคตของเมืองน่านควรจะเป็นอย่างไร ควรพัฒนาในด้านใดบ้าง โดยเฉพาะในเรื่องของการทำมาหากิน
7. จากความคิดดังกล่าว ท่านคิดว่าจะมีวิธีการอย่างไร ที่จะนำไปสู่เป้าหมายได้

แบบสัมภาษณ์ข้าราชการ (เพิ่มเติม)

บุคลิกลักษณะของเกษตรกรเมื่อนาน

1. เกษตรกรเมื่อนานส่วนใหญ่ทำการเกษตรโดยใช้วิธีการแบบถ่ายทอดกันมา หรือแบบสมัยใหม่
2. การเปิดรับข้อแนะนำจากผู้ที่มีความรู้ด้านการเกษตรมีมากน้อยเพียงไร เกษตรกรนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในงานของตนมากน้อยเพียงไร
3. เกษตรกรชอบทำตามๆ กัน โดยเรียนรู้จากเพื่อนชาวเกษตรกร หรือชอบเรียนโดยตรงจากวิทยากรของทางราชการ

กระบวนการผลิต

4. ทางราชการได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความต้องการของตลาดแก่เกษตรกรบ้างหรือไม่ให้โดยวิธีใด
5. มีผู้ใดช่วยตรวจสอบคุณภาพของสินค้าสู่ตลาดผู้บริโภคหรือไม่
6. ทางราชการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตอย่างไรบ้าง

การตลาด

7. ทางราชการหาตลาดให้เกษตรกรหรือไม่ มีการพียงราคาสินค้าตัวใดบ้าง เข้าไปมีบทบาทอย่างไรบ้างในกระบวนการตลาด
8. อนาคตของตลาดเมื่อนานจะเป็นอย่างไรบ้าง ทางราชการมีส่วนผลักดันสนับสนุนอย่างไรบ้าง

การพัฒนาบุคคล

9. จะต้องเร่งพัฒนาคนเมื่อนานในคุณสมบัติข้อใดบ้าง

การอาชีพ

10. จะส่งเสริมการอาชีพใดดีจึงจะเหมาะกับคนเมื่อนาน และสภาวะแวดล้อมของจังหวัดน่าน

แบบสัมภาษณ์เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ (เพิ่มเติม)

1. ความสำเร็จที่ได้รับคิดว่าเป็นผลมาจากสิ่งใดบ้าง
 - นิสัยส่วนตัว
 - วิธีการทำงาน
 - ได้รับความช่วยเหลือจากใคร
 - โชคช่วย/จังหวะดี อย่างไร
 - ฯลฯ
2. คิดว่าคนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จนั้น เนื่องจากเหตุใดบ้าง
 - นิสัยส่วนตัว
 - ทุนทรัพย์
 - ขาดความช่วยเหลือ
 - โชคไม่ดี/มีภัยพิบัติ
 - ฯลฯ
3. ข้อเสนอแนะสำหรับเกษตรกรโดยทั่วไป
4. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน
5. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ผู้รายงาน

1. รศ.ดร.อัครังค์ อุดมไพจิตรกุล
2. ดร.มนัส บุญประกอบ
3. ดร.พรรณี บุญประกอบ

การเก็บข้อมูลครั้งที่ 3 (กลุ่มที่ 1)

กลุ่มเป้าหมาย

1. เจ้าอาวาสวัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
(เพื่อสอบถามในเรื่องของ คำพังเพย วิถีชีวิต ภูมิปัญญาชาวบ้าน)
2. ผู้นำวังมัจฉา (กลุ่มอนุรักษ์)
(เพื่อสอบถามที่มา วิถีคิด วิธีการถ่ายทอด การขยายผล การประชาสัมพันธ์)
3. ประธานหอการค้าจังหวัดน่าน
(เพื่อสอบถามวิธีการดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม การประชาสัมพันธ์)
4. เกษตรกร (พืชผล) กลุ่มเดียวกับของกลุ่มมือเล็ม 3
(ถ้าเขาจะพึ่งพาตนเอง เขาจะอย่างไร ถ้าต้องการความช่วยเหลือ เขาจะอย่างไร)
5. เกษตรกร (ประมง)
(การประกอบอาชีพพื้นบ้าน และเชิงธุรกิจ)

Concept ที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

1. การประมง
 - 1.1 เชิงธุรกิจ การลงทุนทำกิจการ ความเป็นไปได้ในการทำธุรกิจ
 - 1.2 ประมงพื้นบ้าน มีการทำกันมากน้อยเพียงใด
2. วิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้
เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และที่เกษตรกรชอบ
3. ตลาดยาง
ศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของยางที่จะปลูก (น้ำยางจะข้นกว่า ตัดกลางวันได้) และโอกาสของการขยายตลาดยาง
4. การค้าขายแดน
เพิ่มเติมรายละเอียดให้ชัดเจนในเรื่องเส้นทางและความเป็นไปได้ในการเปิดตลาดที่ห้วยโก้น

แบบสอบถาม (กลุ่ม 1)
(กลุ่มประมง)

1. การประมงพื้นบ้าน (ธรรมชาติ)

มีรายได้มากน้อยเพียงไร สถานที่ทำประมง รวมตัวเป็นกลุ่มหรือทำตามลำพัง มีใครช่วยเหลือเกี่ยวกับอาชีพหรือไม่ ช่วยเหลืออย่างไร

.....

.....

.....

2. การประมงเชิงธุรกิจ

มีลักษณะอย่างไร รายได้ สถานที่ การรวมกลุ่ม ความก้าวหน้า

.....

.....

.....

3. การเพาะพันธุ์ปลา

มีการเพาะพันธุ์ปลาขายที่ใดบ้าง เหตุผลของการทำอาชีพนี้ ความก้าวหน้า ความช่วยเหลือที่ได้รับ ตลาดสำหรับอาชีพนี้

.....

.....

.....

4. วังมัจฉา

มีกี่แห่ง ที่มาของวังมัจฉา (เพื่อนำสะอาด เพื่อการท่องเที่ยว ฯลฯ) การประชาสัมพันธ์ การขยายผลไปสู่ที่อื่น ความคิดเห็นต่อวังมัจฉา

.....

.....

.....

แบบสอบถาม (กลุ่ม 1)
(กลุ่มพืชผล)

1. อาชีพที่เขาทำอยู่ เขาสามารถพึ่งตนเองได้หรือไม่ ถ้าเขาจะต้องพึ่งตนเอง เขาต้องทำอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

2. ถ้าเขาต้องการความช่วยเหลือในเรื่องอื่น ๆ (ชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ ฯลฯ) เขาจะไปถามใคร หรือไปขอความช่วยเหลือจากใคร อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. การปลูกพืชผลหรือการดำรงชีวิตในปัจจุบัน มีการนำเอาความรู้ดั้งเดิมจากปู่ย่าตายายที่สอน มาใช้ในปัจจุบันหรือไม่ กรุณาเล่าให้ฟังด้วย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์รอบที่ 2 คู่มือเล่ม 1 (เกษตรกรที่เป็นผู้ทำผลิตภัณฑ์ขึ้นนี้)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....วัน/เดือน/ปี

ที่อยู่.....

.....โทรศัพท์.....

ชื่อตำบลที่ทำผลิตภัณฑ์.....อำเภอ.....

ชื่อผลิตภัณฑ์.....

1. คนที่ทำผลิตภัณฑ์นี้ได้ประสบความสำเร็จจะต้องมีลักษณะนิสัยอย่างไร

1. 6.

2. 7.

3. 8.

4. 9.

5. 10.

2. คนที่ทำผลิตภัณฑ์นี้จะต้องมีความรู้ ความสามารถ หรือเชี่ยวชาญในเรื่องอะไรบ้าง

1. 6.

2. 7.

3. 8.

4. 9.

5. 10.

3. ท่านได้รับความรู้ในการทำผลิตภัณฑ์จากใคร

.....

เขาให้ความรู้แก่ท่านด้วยวิธีการอย่างไร.....

.....

ท่านเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยหรือไม่

..... ใช่

..... ไม่ใช่

ถ้าใช่ ท่านเรียนรู้ด้วยวิธีใด

.....

ผู้บันทึก.....

วันที่.....

เวลา.....ถึงเวลา.....

ภาคผนวก ข

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโครงการ 2
องค์กรประชาชนและศักยภาพในการพัฒนาแรงงาน
ภาคการเกษตรในชุมชน

แบบสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำกลุ่มเกษตรกร

วัน เวลา ที่สัมภาษณ์.....

ชื่อกลุ่ม.....

อำเภอ.....ตำบล.....

ชื่อผลิตภัณฑ์.....ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

แนวคำถาม

1. ลักษณะและการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน และของกลุ่ม

A : ท่านเกิดที่ชุมชนนี้ใช่หรือไม่

สมัยที่เป็นเด็ก ชุมชนมีสภาพธรรมชาติ (ป่า แหล่งน้ำ ฝน ดิน อากาศ) เป็นอย่างไร.....

เทียบกับปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร

เริ่มเปลี่ยนมาก ๆ ตั้งแต่เมื่อใด

เพราะอะไร.....

B : ที่นี้เคยมีนิทาน เรื่องเล่า ความเชื่ออะไรที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติบ้างไหม

เรื่องเป็นอย่างไร

ได้ยินกันมานานเท่าใดแล้ว.....

C: ลองนึกถึงภาพของหมู่บ้านสมัยยังเด็ก ว่ามีอะไรอยู่ตรงไหน (ตลาด แหล่งน้ำ ถนน วัด โรงเรียน สหกรณ์)

ปัจจุบันเปลี่ยนไปมากไหม.....

เริ่มเปลี่ยนมาก ๆ ตั้งแต่เมื่อไร.....

เพราะเหตุใด

ใครมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลง.....

D: ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มกันกี่กลุ่ม

การรวมกลุ่มครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อไร

ที่ไหน

และอย่างไร

ปัจจุบันในกลุ่มเหลืออยู่ที่กลุ่ม.....

กลุ่มที่ล้มไปเพราะสาเหตุใด.....

ที่ตั้งของกลุ่มอยู่ที่ไหน.....

การเลือกสถานที่เลือกอย่างไร.....

2. การทำมาหากิน การผลิต การบริโภค การตลาด การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

A : คนส่วนใหญ่ในกลุ่มทำอาชีพหลักอะไร.....

ทำงานได้ตลอดปีหรือไม่

เวลาทำงานใช้วัตถุดิบอะไรบ้าง

มีวิธีเลือกอย่างไร

ได้วัตถุดิบมาจากไหน

เพียงพอกับความต้องการหรือไม่

ต้นทุนของการผลิตมีอะไรบ้าง

ได้มาจากไหน

อย่างไร

มีการนำวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมมาใช้หรือไม่.....

B : คนที่ทำงานอาชีพนี้ ต้องเป็นคนแบบไหน

ทำไม

ต้องสอนอะไรบ้าง

วิธีการสอนทำกันอย่างไร.....

C : เครื่องไม้เครื่องมือ ที่ใช้ในการทำงานมีอะไรบ้าง

.....

ใช้ทำอะไรประโยชน์อะไร

เครื่องมือที่ใช้กันตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย มีบ้างไหม

ลักษณะเป็นอย่างไร

ปัจจุบันยังใช้อยู่หรือไม่

เพราะอะไร.....

D : ผลผลิตที่ได้มีอะไรบ้าง

มีผลผลิตปีละกี่ครั้ง

เมื่อไรบ้าง

ผลผลิตนำไปบริโภคเท่าใด

นำไปขายเท่าใด

ขายที่ไหน

วิธีการหาลูกค้าทำอย่างไร

ปัญหาที่พบมีอะไรบ้าง

และแก้ปัญหอย่างไร

ถ้าขายไม่หมดทำอะไร
 ผลผลิตของกลุ่มในอดีต – ปัจจุบัน เป็นอย่างไร เปรียบเทียบทั้งปริมาณและคุณภาพ

E: การทำมาหากินพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น อะไรบ้าง
 อย่างไร
 มีวิธีการทดแทนอย่างไร.....

F: มีความเชื่อ หรือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินอะไรบ้างไหม
 มีมาตั้งแต่เมื่อไร
 มีผลต่อคนรุ่นหลัง ๆ อย่างไร.....

G: การทำมาหากิน เคยประสบปัญหาอะไรบ้าง
 เกิดกับใคร
 เกิดที่ไหน
 เกิดอย่างไร
 การแก้ปัญหาทำอะไร
 รู้สึกอย่างไรกับปัญหา.....

H: อาชีพเสริมของคนในกลุ่มมีอะไรบ้าง
 ทำเมื่อไร
 มีการผลิตผลผลิตอย่างไร.....

3. ผู้นำและการรวมกลุ่มเกษตรกร

A: ใครคือผู้นำกลุ่ม (ตั้งแต่เริ่มรวมกลุ่ม จนถึงปัจจุบัน).....
 ลักษณะเด่นของผู้นำคืออะไร (เป็นคนอย่างไร การพูดจา
 การคิด การแก้ปัญหา)

B: จำนวนสมาชิกในกลุ่มมีกี่คน (รวมกลุ่มครั้งแรกมีสมาชิกกี่คน.....
 และปัจจุบันมีสมาชิกกี่คน)

C: ปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่ม (ทำไมสมาชิกจึงมารวมกลุ่มกัน และรวมกันตั้งแต่เมื่อไร

มีการถอนตัวหรือไม่
 เพราะอะไร
 มีปัญหา
 อุปสรรคอะไร

- แก้ไขอย่างไร.....
- D: วิธีการรวมกลุ่มว่าทำไมจึงตัดสินใจตั้งกลุ่มนี้ขึ้น.....
- ผู้นำกลุ่มที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ใครบ้าง.....
- เคยพาไปดูงานที่อื่น.....
- หรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีความเชี่ยวชาญทางการเกษตรมาให้ความรู้กับ
เกษตรกร.....
- E: หลังจัดตั้งกลุ่มเรียบร้อยแล้วสมาชิกในกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มอย่างไร.....
- และผู้นำกลุ่มมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์เหล่านี้ได้อย่างไร.....
- F: ระบบการจัดการภายในกลุ่มเป็นอย่างไร
- ใครทำหน้าที่อะไรบ้าง
- เงินทุน เามาจากไหน
- สมาชิกช่วยกันอย่างไร
- สถานที่ดำเนินการใช้ที่ไหน
- ระบบการผลิตเป็นอย่างไรบ้าง
- ส่วนใหญ่ต้องพึ่งทรัพยากรจากแหล่งไหน
- ภายในหมู่บ้านหรือภายนอกหมู่บ้าน.....
- และผู้นำกลุ่มมีบทบาทต่อระบบการจัดการภายในอย่างไร.....
- G: ผู้นำมีบทบาทในการนำระบบการผลิตแบบดั้งเดิมมาเผยแพร่แก่สมาชิกในกลุ่มอย่างไรบ้าง.....
- H: ในกลุ่มมีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรหรือไม่
- นำวัตถุดิบเพื่อใช้ในการแปรรูปมาจากที่ไหน
- ผู้นำมีบทบาทในการชี้แนะ หรือให้ความรู้ด้านเทคนิค วิทยาการ หรือใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน
มาสอนให้แก่สมาชิกในกลุ่มทราบเกี่ยวกับกระบวนการในการแปรรูปผลผลิตอย่างไร.....
- I: ผู้นำมีบทบาทในการจัดการด้านการตลาดในการขายสินค้าของสมาชิกอย่างไรบ้าง
- มีระบบการสร้างเครือข่ายในการขายสินค้าของตนบ้างหรือไม่.....
- ทำอย่างไร
- มีการติดต่อกับบริษัทห้างร้านใหญ่ ๆ เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในการขายสินค้าหรือไม่
.....อย่างไร.....
-
- J: ผู้นำกลุ่มมีการจัดการกับผลกำไรที่ได้จากการขายสินค้าคือให้แก่สมาชิกกันอย่างไร.....
-
- มีการแบ่งผลกำไรกันอย่างไร

และมีการปันผลกำไรส่วนหนึ่งเพื่อพัฒนาชุมชน ธุรกิจชุมชน และสมาชิกที่ต้องการความช่วยเหลือหรือไม่อย่างไร.....

K: เพื่อให้ชุมชนมีเป้าหมาย และทิศทางเดียวกัน ผู้นำมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการทำงานให้กับสมาชิกเพื่อปรับเปลี่ยนวิธีคิดในการทำงานบ้างหรือไม่.....

ถ้าจะพัฒนาทักษะในการทำงานให้แก่คนในชุมชนหรือสมาชิกในกลุ่มควรจะพัฒนาทักษะการทำงานในด้านใด.....

และจะเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะเหล่านี้ได้อย่างไร

ในการที่จะพัฒนาทักษะเหล่านี้ ผู้นำควรจะมีบทบาทอย่างไร

ควรจะให้หน่วยงานราชการใดเข้ามาช่วยเหลือหรือไม่ เช่น ให้โรงเรียนจัดการฝึกอบรมในเรื่องเหล่านี้ เพื่อพัฒนาทักษะการทำงานของคนในชุมชน หรือชาวบ้าน/สมาชิก ต้องการที่จะพัฒนาทักษะการทำงานด้วยตนเอง เป็นต้น ถ้าในกรณีที่ชาวบ้าน/สมาชิกต้องการที่จะพัฒนาทักษะการทำงานด้วยตนเอง ชาวบ้านมีกระบวนการในการพัฒนาทักษะการทำงานอย่างไร เช่น ได้รับการถ่ายทอดความรู้จากคนเฒ่าคนแก่ เป็นต้น.....

L: เพื่อให้เป้าหมายของชุมชนบรรลุผลสำเร็จ ผู้นำกลุ่มน่าจะมีคุณลักษณะอย่างไรถึงจะทำ

ให้สมาชิกในกลุ่มยอมรับและสามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มได้

M: สมาชิกมีส่วนร่วมกับกลุ่มอย่างไร

สมาชิกส่วนใหญ่มีความรู้สึกอย่างไรกับกลุ่ม.....

แบบสัมภาษณ์คู่มือเล่ม 2 (เกษตรกรเกี่ยวกับผู้นำของเขา)

วันที่ เวลาที่สัมภาษณ์

ผู้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อผลิตภัณฑ์

อำเภอ ตำบล

1. ผู้นำกลุ่มของท่านมีลักษณะเด่นอย่างไร (ถามถึงนิสัยใจคอ การปฏิบัติตน การปฏิบัติต่อคนอื่น)

.....

2. ผู้นำกลุ่มของท่านมีความสามารถพิเศษเกี่ยวกับอาชีพในเรื่องต่อไปนี้อย่างไร

การพูด การอ่าน การเขียน การวัด

.....

การทำงานในอาชีพ

.....

การแก้ปัญหา.....

.....

โปรดอ่านข้อความในกล่องนี้

1. คิดใหม่ทำใหม่อยู่เสมอ	6. สุภาพ อ่อนโยน
2. ขอบธบายและคนอื่น ๆ เข้าใจนำไปปฏิบัติ	7. อารมณ์ดี
3. รับผิดชอบต่อหน้าที่	8. จิตใจเยือกเย็น
4. ยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง	9. ซื่อสัตย์สุจริต
5. รอบรู้หลายอย่าง	10. ขยันหมั่นเพียร

จากคำต่างๆ ทางซ้ายมือ ให้ระบุว่าลักษณะที่ผู้นำกลุ่มของท่านมีมากที่สุด

สุด คือ

.....

.....

.....

ลักษณะที่ผู้นำกลุ่มของท่านมีน้อยที่สุด คือ

.....

.....

โปรดอ่านข้อความในกล่องนี้

11. มีศีลธรรม	16.ต่อสู้เมื่อมีอุปสรรค อย่างไม่หวั่นถอย
12. กล้าเสียสละ	17. รู้จักประสานผลประโยชน์
13. เห็นแก่ได้	18. ขอบุญกมิตร
14. เปิดโอกาสให้คนอื่น แสดงความคิดเห็น	19. ช่วยเหลือเผื่อแผ่ผู้อื่น
15. นักวางแผนมีอาชีพ	20. ให้ความสนใจผู้อื่น

จากคำต่างๆ ทางซ้ายมือ ให้ระบุว่าลักษณะที่ผู้นำกลุ่มของท่านมีมากที่สุด คือ

.....

.....

.....

ลักษณะที่ผู้นำกลุ่มของท่านมีน้อยที่สุด คือ

.....

.....

.....

โปรดอ่านข้อความในกล่องนี้

21. กล่าวตัดสินใจในการ แก้ปัญหา	26. อ่าน ฟัง และศึกษาอบรม อยู่เสมอ
22. รู้ภูมิประเทศ และท้องถิ่น อย่างดี	27. ให้กำลังใจผู้อื่น อย่างสม่ำเสมอ
23. ช่วยเหลืองานของท้องถิ่นมาก	28. เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มากกว่าส่วนรวม
24. ไม่ยอมรับความผิดพลาด ที่เกิดขึ้น	29. รักษาชีพเกษตร
25. ให้ความสนใจด้านการเมือง เศรษฐกิจ และปัญหาสังคม	

จากคำต่างๆ ทางซ้ายมือ ให้ระบุว่าลักษณะที่ผู้นำกลุ่มของท่านมีมากที่สุด คือ

.....

.....

.....

ลักษณะที่ผู้นำกลุ่มของท่านมีน้อยที่สุด คือ

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโครงการ 3
ระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะและ
ทักษะของแรงงานภาคการเกษตร

แบบสัมภาษณ์รอบแรกของคู่มือเล่ม 3

วัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์รอบแรกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะใช้ในการคัดเลือกตัวอย่างเพื่อ
การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกครั้งต่อไปของแต่ละกลุ่ม

กลุ่มเกษตรกร (กลุ่มปศุสัตว์ กลุ่มประมง กลุ่มพืชผล กลุ่มแปรรูปสินค้า)

1.ขอให้ท่านแนะนำว่าเกษตรกรด้าน.....

ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพหรือเป็นที่ยอมรับในจังหวัดน่ามีใครบ้าง

.....

.....

ทำไมท่านจึงคิดว่าบุคคลที่ท่านเสนอเป็นผู้ประสบความสำเร็จ.....

.....

.....

2.ท่านทำการเกษตรแบบใด.... ..

.....

.....

3.ท่านรับข้อมูลหรือติดตาม ข่าวการเกษตร จากแหล่งใดบ้าง (บอกชื่อรายการหรือชื่อคอลัมน์ที่
อ่าน/ฟัง/ชมด้วย).....

.....

กลุ่มเจ้าหน้าที่ระดับสูง

1. ในการศึกษาของคณะทำงานครั้งนี้จะมีความชัดเจนมากขึ้นถ้าได้ข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายและ
แผนพัฒนาจังหวัด กรุณาให้คำแนะนำ หรือมอบเอกสาร

.....

.....

2.ขอให้ท่านแนะนำว่าเกษตรกรด้าน.....

ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพหรือเป็นที่ยอมรับในจังหวัดน่ามีใครบ้าง

.....

ทำไมท่านจึงคิดว่าบุคคลที่ท่านเสนอเป็นผู้ประสบความสำเร็จ.....

.....

.....

กลุ่มครู/อาจารย์

1. ท่านคิดว่าคุณลักษณะและทักษะในการทำงานด้านการเกษตรอะไรบ้าง ที่ควรเน้นให้เกิดกับเด็ก
-
-
-
2. ท่านมีแนวทางในการฝึก หรือการสอนเกษตรอย่างไร
-
-
-
3. ให้กลุ่มแนะนำครูที่มีวิธีสอนในวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรที่เป็นที่ยอมรับของครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง
- ทำไมท่านจึงคิดว่าบุคคลที่ท่านเสนอเป็นที่ยอมรับ
-
-
- หมายเหตุ ถ้ามศึกษานิเทศก์ของจังหวัดน่านเพิ่มเติมในข้อ 3

กลุ่มสื่อมวลชน

1. สื่อที่ท่านทำมีรายการอะไรบ้างที่เกี่ยวกับการเกษตร
-
-
2. ท่านจัดทำรายการใด
-
-
3. รายการเกษตรในสื่อที่ท่านทำมีรายการใดที่ได้รับความนิยม
-
-
4. ท่านทราบได้อย่างไร.....
-
-
5. ท่านคิดว่ารายการเกี่ยวกับการเกษตรของสื่ออื่นที่ได้รับความนิยมมีอะไรบ้าง (บอกชื่อรายการและสื่อ)
-
-

กลุ่มองค์กรเอกชน (NGO)

1. ท่านมีบทบาท เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตรอย่างไรบ้าง.....

.....

2. ท่านดำเนินการในหมู่บ้านใดบ้าง

3. หมู่บ้านใดที่ท่านดำเนินการสนับสนุน แล้วประสบความสำเร็จ.....

เพราะเหตุใด.....

4. มีองค์กรเอกชน (NGO) กลุ่มอื่นที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการเกษตรหรือไม่

กลุ่มใดบ้าง.....

.....

ทำเกี่ยวกับอะไร.....

.....

ทำในหมู่บ้านใดบ้าง.....

.....

ผู้บันทึก

วันที่

เวลา ถึงเวลา

แบบสัมภาษณ์รอบที่ 2 คู่มือเล่ม 3 (เกษตรกรที่เป็นผู้ทำผลิตภัณฑ์ขึ้นนี้)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....วัน/เดือน/ปี

ที่อยู่.....

.....โทรศัพท์.....

ชื่อตำบลที่ทำผลิตภัณฑ์.....อำเภอ.....

ชื่อผลิตภัณฑ์

4. คนที่ทำผลิตภัณฑ์นี้ได้ประสบความสำเร็จจะต้องมีลักษณะนิสัยอย่างไร

1. 6.

2. 7.

3. 8.

4. 9.

5. 10.

5. คนที่ทำผลิตภัณฑ์นี้จะต้องมีความรู้ ความสามารถ หรือเชี่ยวชาญในเรื่องอะไรบ้าง

1. 6.

2. 7.

3. 8.

4. 9.

5. 10.

6. ท่านได้รับความรู้ในการทำผลิตภัณฑ์จากใคร

.....

เขาให้ความรู้แก่ท่านด้วยวิธีการอย่างไร.....

.....

ท่านเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยหรือไม่

..... ใช่

..... ไม่ใช่

ถ้าใช่ ท่านเรียนรู้ด้วยวิธีใด

.....

ผู้บันทึก.....

วันที่.....

เวลา.....ถึงเวลา.....

แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพแรงงานภาคการเกษตรจังหวัดน่าน
(กลุ่มครู / อาจารย์ รอบที่ 3 คู่มือเล่ม 3)

ชื่อผู้ตอบ วันที่.....ตุลาคม 2544

สถานที่ทำงาน

สังกัดโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้สะดวก.....

1. ท่านคิดว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จของจังหวัดน่าน ต้องมีคุณลักษณะที่เด่นอะไรบ้าง
 เพราะเหตุใด

..... เพราะ

..... เพราะ

..... เพราะ

2. ท่านคิดว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจะต้องอาศัยทักษะหรือความชำนาญอะไรบ้าง
 เพราะเหตุใด

..... เพราะ

..... เพราะ

..... เพราะ

3. ท่านคิดว่าคุณลักษณะสำคัญที่ควรสร้างเสริมแก่นักเรียนเพื่อเป็นฐานของการเป็นเกษตรกรที่มี
 คุณภาพมีอะไรบ้าง เพราะเหตุใด

..... เพราะ

..... เพราะ

..... เพราะ

4. ท่านคิดว่าทักษะหรือความชำนาญ ที่ควรสร้างเสริมแก่นักเรียนเพื่อเป็นพื้นฐานของการเป็น
เกษตรกรที่มีคุณภาพมีอะไรบ้าง เพราะเหตุใด

..... เพราะ

..... เพราะ

..... เพราะ

5. ท่านเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนวิชาเกษตรในโรงเรียนของท่านในลักษณะใดบ้าง
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

[] เป็นผู้สอนวิชาเกษตรโดยตรง โปรดระบุประเภทของการเกษตร

.....

[] สอนวิชาอื่นและมีการบูรณาการวิชาที่สอนเข้ากับวิชาการเกษตร โปรดระบุวิชาที่สอน

.....

[] รับผิดชอบโครงการของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร โปรดระบุชื่อโครงการ

.....

[] อื่น ๆ โปรดระบุ

.....

6. ในการสอนหรือฝึกปฏิบัติตามโครงการ (ตามที่ท่านตอบในข้อ 5) ท่านมีวิธีการอะไรบ้าง

.....

.....

.....

และท่านคิดว่าวิธีใดที่ทำให้นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ได้ดีที่สุด

.....

.....

เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

กรุณาอธิบายรายละเอียดของวิธีการตามที่ท่านระบุไว้อย่างละเอียด

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. ท่านทราบได้อย่างไรว่านักเรียนที่ท่านสอนเกิดคุณลักษณะและทักษะด้านการเกษตรตามที่ท่านสอน

.....

.....

.....

โปรดอธิบายวิธีการที่ท่านใช้

.....

.....

.....

8. ในกรณีที่นักเรียนบางคนไม่เกิดคุณลักษณะและทักษะด้านการเกษตรตามที่ท่านสอน ท่านได้ดำเนินการช่วยเหลือหรือแก้ไขอย่างไร

.....

.....

.....

ท่านมีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนหรือการทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรในโรงเรียนของท่านอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

และท่านได้แก้ไขหรือมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคนั้น ๆ อย่างไร

.....

.....

.....

แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพแรงงานภาคการเกษตรจังหวัดน่าน
(กลุ่มวิทยากรอบรมทางการเกษตร รอบที่ 3 คู่มือเล่ม 3)

ชื่อผู้ตอบ วันที่ ตุลาคม 2544
สถานที่ทำงาน
สังกัดโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้สะดวก.....

1. ท่านทำงานเกี่ยวข้องกับเกษตรกรกลุ่มไหน (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
☐ พืชผล พื้นที่รับผิดชอบ

☐ ปศุสัตว์ พื้นที่รับผิดชอบ

☐ ประมง พื้นที่รับผิดชอบ

☐ การแปรรูป พื้นที่รับผิดชอบ

2. ท่านคิดว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จของจังหวัดน่านต้องมีคุณลักษณะเด่นอะไรบ้าง
 เพราะเหตุใด
 เพราะ
 เพราะ
 เพราะ
3. ท่านคิดว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจะต้องอาศัยทักษะหรือความชำนาญอะไรบ้าง
 เพราะเหตุใด
 เพราะ
 เพราะ
 เพราะ
4. ท่านคิดว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพควรมีคุณลักษณะเด่นอะไรบ้าง เพราะเหตุใด
 เพราะ
 เพราะ
 เพราะ

5. ท่านคิดว่าทักษะหรือความชำนาญ อะไรบ้างที่มีความจำเป็นสำหรับเกษตรกรไทยในอนาคต
เพราะเหตุใด

..... เพราะ

..... เพราะ

..... เพราะ

6. ในงานที่ท่านรับผิดชอบมีการสนับสนุนให้เกษตรกรในจังหวัดน่าน ได้มีการพัฒนาคุณภาพ
หรือไม่

[] ไม่มี

[] มี ถ้ามีได้แก่อะไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

[] ให้ความรู้

[] ให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษา

[] ให้ทุน

[] ให้พันธุ์พืช, สัตว์

[] อื่น ๆ โปรดระบุ

7. ท่านมีวิธีการให้ความรู้กับเกษตรกรในจังหวัดน่านอย่างไรบ้าง (โปรดตอบอย่างละเอียด)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. ท่านทราบได้อย่างไรว่าวิธีการที่ท่านทำไปนั้นได้ผล

.....

.....

.....

.....

.....

9. ท่านมีโอกาสได้ติดตามผลการให้ความรู้กับเกษตรกรหรือไม่

[] ไม่มี

[] มี

ถ้ามี ท่านทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

10. ในกรณีที่เกษตรกรได้ดำเนินการตามที่ท่านให้ความรู้แล้วไม่ประสบผลสำเร็จ ท่านมีวิธีการแก้ไขหรือพัฒนาให้เขาประสบความสำเร็จได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

11. ท่านพบอุปสรรคอะไรบ้างในการพัฒนาเกษตรกร

.....

.....

.....

.....

และท่านได้ดำเนินการแก้ไขหรือมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขอย่างไร

.....

.....

.....

-- ขอขอบคุณในความร่วมมือ --

แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพแรงงานภาคการเกษตรจังหวัดน่าน
(กลุ่มองค์กรเอกชนหรือ NGO รอบที่ 3 คู่มือเล่ม 3)

ชื่อผู้ตอบวันที่ ตุลาคม 2544
 สถานที่ทำงาน
 สังกัดโทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้สะดวก

1. ท่านทำงานเกี่ยวข้องกับเกษตรกรกลุ่มไหน (เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
☐ พืชผล พื้นที่รับผิดชอบ
☐ ปศุสัตว์ พื้นที่รับผิดชอบ
☐ ประมง พื้นที่รับผิดชอบ
☐ การแปรรูป พื้นที่รับผิดชอบ
2. ท่านคิดว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จของจังหวัดน่านต้องมีคุณลักษณะเด่นอะไรบ้าง
 เพราะเหตุใด
 เพราะ
 เพราะ
 เพราะ
3. ท่านคิดว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจะต้องอาศัยทักษะหรือความชำนาญอะไรบ้าง
 เพราะเหตุใด
 เพราะ
 เพราะ
 เพราะ
4. ท่านคิดว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพควรมีคุณลักษณะเด่นอะไรบ้าง เพราะเหตุใด
 เพราะ
 เพราะ
 เพราะ
5. ท่านคิดว่าทักษะหรือความชำนาญ อะไรบ้างที่มีความจำเป็นสำหรับเกษตรกรไทยใน
 อนาคต เพราะเหตุใด
 เพราะ
 เพราะ
 เพราะ

6. ในงานที่ท่านรับผิดชอบมีการสนับสนุนให้เกษตรกรในจังหวัดน่าน ได้มีการพัฒนาคุณภาพหรือไม่

☐ ไม่มี

☐ มี ถ้ามีได้แก่อะไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ ให้ความรู้

☐ ให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษา

☐ ให้ทุน

☐ ให้พันธุ์พืช, สัตว์

☐ อื่น ๆ โปรดระบุ

7. ท่านมีวิธีการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพเกษตรกรในจังหวัดน่านอย่างไรบ้าง โปรดตอบอย่างละเอียด

.....

.....

.....

.....

.....

8. ท่านทราบได้อย่างไรว่าวิธีการที่ท่านทำไปนั้นได้ผล

.....

.....

.....

.....

9. ท่านมีโอกาสได้ติดตามผลการส่งเสริมเกษตรกรหรือไม่

☐ ไม่มี

☐ มี

ถ้ามี ท่านทำอย่างไร

.....

.....

10. ในกรณีที่เกษตรกรได้ดำเนินการตามที่ท่านส่งเสริมแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ ท่านมีวิธีแก้ไขหรือพัฒนาให้เขาประสบความสำเร็จได้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

11. ท่านพบอุปสรรคอะไรบ้างในการพัฒนาเกษตรกร

.....

.....

.....

.....

และท่านได้ดำเนินการแก้ไขหรือมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขอย่างไร

.....

.....

.....

- ขอขอบคุณในความร่วมมือ -

แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพแรงงานภาคการเกษตรจังหวัดน่าน
(กลุ่มสื่อมวลชน รอบที่ 3 คู่มือเล่ม 3)

ชื่อผู้ตอบ วันที่ ตุลาคม 2544

ประเภทของสื่อที่ท่านรับผิดชอบ ได้แก่

.....

[] วิทยุ ชื่อสถานีวิทยุ คลื่น.....

.....

ชื่อรายการที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เวลาที่ออก.....

.....

[] หนังสือพิมพ์ ชื่อหนังสือพิมพ์

ชื่อคอลัมน์ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร

.....

.....

[] อื่น ๆ โปรดระบุ

.....

.....

1. ท่านคิดว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จของจังหวัดน่าน ต้องมีคุณลักษณะเด่นอะไรบ้าง
 เพราะเหตุใด

..... เพราะ

..... เพราะ

..... เพราะ

2. ท่านคิดว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจะต้องอาศัยทักษะหรือความชำนาญอะไรบ้าง
 เพราะเหตุใด

..... เพราะ

..... เพราะ

..... เพราะ

3. รูปแบบของรายการ/คอลัมน์ที่เกี่ยวกับการเกษตรเป็นอย่างไร

- [] ให้ความรู้อย่างเดียว
 [] ให้ความรู้แทรกความบันเทิง
 [] อื่น ๆ โปรดระบุ

.....

ข้อ 3 (ต่อ)

เนื้อหาหลักทางการเกษตรในรายการ/คอลัมน์ คืออะไร

- [] เทคนิควิธีการทำการเกษตร
 [] ปัญหาในการทำเกษตร
 [] อื่น ๆ โปรดระบุ

.....

กระบวนการในการนำเสนอความรู้ในรายการ/คอลัมน์ท่านทำอย่างไร (โปรดตอบอย่างละเอียด)

.....

4. ท่านมีโอกาสติดตามผลการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการเกษตรในรายการ/คอลัมน์บ้างหรือไม่

- [] ไม่มี
 [] มี

ถ้ามี ท่านทำอย่างไร

.....

5. ในกรณีที่เกษตรกรดำเนินการตามรายการ/คอลัมน์ที่ท่านส่งเสริมแล้ว แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ ท่านมีวิธีการช่วยเหลือหรือพัฒนาเกษตรกรเหล่านั้นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

6. ท่านพบอุปสรรคอะไรบ้างในการจัดทำรายการ/คอลัมน์เกี่ยวกับการส่งเสริมการพัฒนาเกษตรกร.....

.....

.....

.....

.....

.....

และท่านได้ดำเนินการแก้ไขหรือมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- ขอขอบคุณในความร่วมมือ -

แบบสัมภาษณ์เกษตรกรหรือเจ้าของกิจการ
เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพแรงงานภาคการเกษตรจังหวัดน่าน
(ครั้งที่ 3 คู่มือเล่ม 3)

ชื่อเกษตรกร วันที่ ตุลาคม 2544

ที่อยู่

โทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้สะดวก

ชื่อผลิตภัณฑ์

1. ขอให้ท่านเล่าถึงแรงบันดาลใจที่ทำให้ท่านทำอาชีพ

.....(เล่าโดยละเอียด).....

2. ขอให้ท่านช่วยเล่าโดยละเอียดถึงประสบการณ์ในการทำงานอาชีพที่ว่าท่านมีแนวทางและวิธีการทำงานอย่างไรบ้าง จึงทำให้ท่านประสบความสำเร็จ

.....

3. เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญอะไรบ้าง

.....

เพราะเหตุใด

.....

4. เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจะต้องอาศัยทักษะที่สำคัญอะไรบ้าง

.....

เพราะเหตุใด

.....

ท่านมีการรับคนงานเข้ามาช่วยทำงานหรือไม่

☐ ไม่มี

☐ มี

ถ้ามี ท่านมีวิธีการมอบหมายงานกับคนงานเหล่านั้นอย่างไร

.....

ท่านมีวิธีการอย่างไรบ้าง ที่จะทำให้คนงานของท่านทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามที่ท่านมอบหมาย (บอกโดยละเอียด)

.....

5. ในการสอนคนงานให้ทำงาน ท่านมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง

.....

และท่านมีข้อเสนอแนะในการแก้ไขอุปสรรคอย่างไร

.....

ท่านรู้จักเกษตรกรในท้องถิ่นที่ได้รับการยกย่องว่าประสบความสำเร็จบ้างไหม

.....
 เกษตรกรท่านนั้นมีลักษณะเด่นอะไรบ้าง

และมีทักษะหรือความชำนาญอะไร

.....

6. ท่านอยากเห็นเกษตรกรรุ่นใหม่มีคุณลักษณะอย่างไร

.....

 และถ้าจะเตรียมเกษตรกรรุ่นใหม่ จะทำอย่างไร

.....

ทักษะอะไรบ้างที่มีความจำเป็นสำหรับเกษตรกรไทยในอนาคต

.....

- ขอขอบคุณในความร่วมมือ -

สัมภาษณ์ผู้ไปดูงานต่างประเทศ
จากการไปดูงานหรืออบรมด้านการเกษตร

1. คุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. วิธีการทำเกษตร เขาเรียนมาจากไหน อย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3. วิธีสอนหรือวิธีการให้การอบรมอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินเอกสาร/บทสัมภาษณ์ เกี่ยวกับระบบ กลไก และกระบวนการพัฒนาแรงงานภาคการเกษตร

ชื่อเอกสาร/บทสัมภาษณ์

..... ลำดับที่เอกสาร

กิจกรรม/วิธีการที่ใช้ในการพัฒนาบุคคล	ผลการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาบุคคล

ผู้วิเคราะห์

ภาคผนวก ง

ผลการประเมินหลักสูตร 5 หลักสูตร

สรุปผลการประเมินการดำเนินการโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม หลักสูตรและคู่มือการใช้หลักสูตรการพัฒนาคูณลักษณะและ ทักษะของนักเรียนโรงเรียนขยายโอกาส

สรุปผลการใช้หลักสูตรการพัฒนาคูณลักษณะและทักษะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านไผ่สถาน และโรงเรียนบ้านทรายทอง อ.เมืองน่าน จังหวัดน่าน จำนวน 32 คน

จุดประสงค์สำคัญของหลักสูตรนี้คือ ต้องการพัฒนาคูณลักษณะและทักษะของนักเรียน ซึ่งในด้านคุณลักษณะประกอบด้วย 1) มีความรักในงาน (ขยัน อดทน พากเพียร สนใจใฝ่รู้) 2) มีความรับผิดชอบและมีวินัยในตนเอง 3) มีความซื่อสัตย์ ด้านทักษะประกอบด้วย 1) มีกระบวนการคิด (คิดอย่างมีเหตุผล แก้ปัญหาได้) 2) รู้จักสังเกตและทำได้ 3) มีทักษะการเรียนรู้ร่วมกัน จากผลการประเมินคุณลักษณะและทักษะที่พึงประสงค์ดังกล่าวโดยให้นักเรียนและเพื่อนประเมินหลังจากนักเรียนจบหลักสูตรของโครงการแล้วได้ผลดังตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 ค่าสถิติพื้นฐานของคะแนนคุณลักษณะและทักษะที่พึงประสงค์และระดับการประเมินจำแนกตามผู้ประเมิน

คุณลักษณะและทักษะที่พึงประสงค์	นักเรียนประเมินตนเอง			เพื่อนประเมิน		
	$\bar{X}$	S	ระดับ	$\bar{X}$	S	ระดับ
ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์	2.58	.28	มาก	2.42	.30	ปานกลาง
ขยันพากเพียร	2.67	.38	มาก	2.42	.43	ปานกลาง
ความมีน้ำใจ	2.48	.53	ปานกลาง	2.35	.46	ปานกลาง
ความร่วมมือและรับผิดชอบ	2.64	.33	มาก	2.58	.39	มาก
ความมีวินัย	2.32	.38	ปานกลาง	2.28	.38	ปานกลาง
รวมทุกด้าน	2.54	.29	มาก	2.43	.25	ปานกลาง
เจตคติต่อการทำอาชีพเกษตร	4.00	.25	ดี	-	-	-

หมายเหตุ เกณฑ์การแปลความหมายคะแนนคุณลักษณะและทักษะยกเว้นเจตคติต่อการทำอาชีพเกษตรใช้เกณฑ์

0.50-1.50	หมายถึง	มีระดับน้อย	0.50-1.50	หมายถึง	มีเจตคติไม่ดีมาก
1.51-2.50	หมายถึง	มีระดับปานกลาง	1.51-2.50	หมายถึง	มีเจตคติไม่ดี
2.51-3.00	หมายถึง	มีระดับมาก	2.51-3.50	หมายถึง	ไม่แน่ใจ
			3.51-4.50	หมายถึง	มีเจตคติที่ดี
			4.51-5.00	หมายถึง	มีเจตคติที่ดีมาก

จากตาราง 1 พบว่านักเรียนประเมินว่าตนเองมีคุณลักษณะและทักษะโดยรวมและพิจารณาในรายด้านในระดับมาก ยกเว้นความมีน้ำใจ มีในระดับปานกลางค่อนข้างมาก และมีเจตคติที่ดีต่อการทำอาชีพเกษตร ส่วนผลการประเมินโดยเพื่อนพบว่า นักเรียนมีคุณลักษณะและทักษะโดยรวมในระดับปานกลาง ยกเว้นความร่วมมือและความรับผิดชอบมีในระดับมาก และเมื่อวิเคราะห์การเพิ่มขึ้นของคุณลักษณะและทักษะดังกล่าว ได้ผลดังตาราง 2 ดังนี้

ตาราง 2 ผลการเปรียบเทียบคุณลักษณะและทักษะที่พึงประสงค์ของนักเรียนก่อนและหลังการใช้หลักสูตร จำแนกตามการประเมินตนเอง และการประเมินของเพื่อน

คุณลักษณะและทักษะที่พึงประสงค์	นักเรียนประเมินตนเอง				เพื่อนประเมิน			
	$\bar{X}_o$	S_o	t	pvalue	$\bar{X}_d$	S_d	t	pvalue
ความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์	.23	.33	3.46	.002	.19	.42	2.08	.050
ขยันพากเพียร	.22	.38	2.92	.008	.11	.61	.77	.453
ความมีน้ำใจ	.34	.60	2.82	.010	.14	.67	.95	.352
ความร่วมมือและรับผิดชอบ	.14	.42	1.69	.105	.29	.53	2.46	.023
ความมีวินัย	.07	.44	.80	.429	.28	.43	2.72	.013
รวมทุกด้าน	.22	.23	4.77	.000	.20	.40	1.98	.068
เจตคติต่อการทำอาชีพเกษตร	.41	.61	3.39	.002				

จากตาราง 2 พบว่าผลจากการประเมินตนเอง นักเรียนมีคุณลักษณะและทักษะโดยรวมและรายด้านเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นด้านความร่วมมือและรับผิดชอบ และความมีวินัย ส่วนด้านเจตคติต่อการทำอาชีพเกษตร พบว่านักเรียนมีเจตคติต่อการทำอาชีพเกษตรดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สำหรับผลการประเมินโดยเพื่อน พบว่านักเรียนมีคุณลักษณะและทักษะเฉพาะด้านความสนใจใฝ่รู้และสร้างสรรค์ ด้านความร่วมมือและรับผิดชอบ และด้านความมีวินัยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ได้พบผลความแตกต่างสำหรับด้านอื่น ๆ

นอกจากนั้นคณะผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์นักเรียนเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนเมื่อเข้าร่วมโครงการ พบว่านักเรียนส่วนมากเห็นว่าตนเองมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องกระบวนการเรียนรู้/การทำงาน คือ รู้จักวางแผนการทำงาน (14 คน) รู้จักปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ (25) รู้จักติดตามการทำงาน (24) และรู้จักปรับปรุงและพัฒนาผลงาน (24) นอกจากนั้นพบว่าตนเองมีความสนใจและตั้งใจเรียนมากขึ้น (23) มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เรียน (20) ในด้านลักษณะ

นิสัย พบว่า ตนเองมีนิสัยดีขึ้น (17) มีความสัมพันธ์กับเพื่อนมากขึ้น (14) มีนักเรียน 3 คนที่รายงานว่าควรมีการปรับปรุงความรับผิดชอบ และนักเรียน 5 คน รายงานว่าต้องปรับปรุงนิสัยให้ดีขึ้น จากการสัมภาษณ์ผู้ปกครองเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุตรหลานหลังจากการเข้าร่วมโครงการ พบว่ามีความสนใจในการเรียนมากขึ้น มีความขยัน รู้จักช่วยทำงานบ้าน และมีความรับผิดชอบมากขึ้น และจากการสัมภาษณ์คณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ผู้นำชุมชน และครู เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนพบว่า นักเรียนมีความสุขในการจัดทำกิจกรรม การจัดนิทรรศการ และมีความสนใจและรักงานเกษตรมากขึ้น นอกจากนั้น คณะกรรมการโรงเรียนได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ต้องการให้โครงการนี้ดำเนินการต่อเนื่องไปอีก เพราะนักเรียนและครูมีความกระตือรือร้นในการเรียนการสอนมากขึ้น ชุมชนและโรงเรียนมีความร่วมมือในการทำกิจกรรมดีขึ้น

**สรุปผลการประเมินโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม
หลักสูตรการเพาะเห็ดและการเลี้ยงไก่ กลุ่มการศึกษานอกโรงเรียน
(อำเภอเวียงสาและอำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน)**

สรุปผลการประเมินจากการตอบแบบสอบถามได้ดังนี้

1. ความคิดเห็นของครู ปอ. ผู้นำชุมชน และนักศึกษาที่มีต่อโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม หลักสูตรการเพาะเห็ดและการเลี้ยงไก่ แสดงไว้ในตาราง 3

ตาราง 3 คะแนนเฉลี่ยของความคิดเห็นที่มีต่อโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม หลักสูตรการเพาะเห็ดและการเลี้ยงไก่ ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อที่	ความคิดเห็น	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	คะแนนเฉลี่ย
1	โครงการวิจัยนี้มีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการพัฒนานักศึกษา ปอ.ที่เป็นเกษตรกร.....	14	22	-	-	-	4.39
2	กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนานักศึกษามีความเหมาะสม.....	10	26	-	-	-	4.28
3	นักศึกษาได้เรียนรู้อาชีพด้วยการลงมือทำจริง.....	23	13	-	-	-	4.64
4	นักศึกษาได้รับการพัฒนาในคุณลักษณะและทักษะต่อไปนี้						
	4.1 การรู้จักตัวเอง (มีความสนใจ ความสามารถ ความถนัด เพียงใด และวางแผนชีวิตของตนได้)	17	19	-	-	-	4.47
	4.2 ความสนใจใฝ่รู้ (ศึกษาข้อมูล แสวงหาความรู้และประสบการณ์ในอาชีพด้วยตนเอง).....	10	24	2	-	-	4.22

ข้อที่	ความคิดเห็น	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	คะแนนเฉลี่ย
	4.3 ความรัก ความภูมิใจในอาชีพ (มี ความสุข ยินดีและปรารถนาในการ ทำอาชีพเกษตรกรรม)	16	20	-	-	-	4.44
	4.4 ความรับผิดชอบ (ตรงต่อเวลา ให้ ความร่วมมือและมีความซื่อสัตย์)	13	22	1	-	-	4.33
	4.5 ทักษะพื้นฐานของการทำงาน (อ่าน ฟัง พูด เขียน และสามารถวางแผน การทำงานได้).....	8	25	3	-	-	4.14
	4.6 ทักษะอาชีพ (หาวิธีเพิ่มผลผลิตและ หาตลาดได้).....	10	25	1	-	-	4.25
5	สื่อการสอน วัสดุที่ใช้เรียนมีความเหมาะสม และเพียงพอ.....	3	26	5	2	-	3.83
6	ระยะเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมมีความ เหมาะสม	10	23	2	1	-	4.17
7	ความรู้ด้านอาชีพ ที่นักศึกษาได้เรียนรู้ไป สามารถนำไปประกอบอาชีพได้	13	22	1	-	-	4.33
8	คุณลักษณะและทักษะที่ได้รับการพัฒนา จากการทำกิจกรรมนั้น นักศึกษา สามารถนำไปใช้ประโยชน์กับอาชีพ เกษตรกรได้	18	18	-	-	-	4.50
9	นักศึกษาสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้จาก หลักสูตร ปอ. ไปเป็นประโยชน์ต่อหมู่ บ้านของตน	12	24	-	-	-	4.33
10	ท่านได้มีส่วนร่วมกับการวิจัยนี้.....	10	25	1	-	-	4.25

จากตาราง (ข้อ 1 – ข้อ 10) จะเห็นได้ว่า คะแนนเฉลี่ยความคิดเห็นจะอยู่ระหว่าง 3.83 – 4.64 ซึ่งอยู่ในระดับที่เห็นด้วยกับโครงการถึงระดับที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง กล่าวคือ โครงการวิจัยนี้มีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการพัฒนานักศึกษา ปอ. ที่เป็นเกษตรกร กิจกรรมที่ใช้มีความเหมาะสม นักศึกษาได้เรียนรู้อาชีพด้วยการลงมือทำจริง นักศึกษาได้รับการพัฒนาในคุณลักษณะ และทักษะทั้ง 6 ด้าน สื่อการสอนและระยะเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม ความรู้ด้านอาชีพ คุณลักษณะและทักษะที่ได้รับการพัฒนาจากการทำกิจกรรมสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ และเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้านของตน และผู้ตอบแบบสอบถามได้มีส่วนร่วมกับโครงการวิจัยนี้

2. โครงการวิจัยย่อยนี้ ให้ประโยชน์แก่กลุ่มต่อไปนี้ เรียงลำดับจาก มากที่สุด (ลำดับ 1) ถึง น้อยที่สุด (ลำดับ 3) ได้แก่

ลำดับ 1 เกษตรกร นักศึกษา ปอ. (2.58)

ลำดับ 2 ชุมชน (2.03)

ลำดับ 3 ครู ปอ. (1.33)

3. ประโยชน์ที่กลุ่มต่าง ๆ ได้รับจากโครงการวิจัยนี้ สรุปได้ดังต่อไปนี้

3.1 ครู ปอ. ได้รับประโยชน์ คือ

- ได้รับความรู้ สามารถนำไปพัฒนาทักษะอาชีพให้กับนักศึกษาได้
- ได้แนวคิดในการทำงานและได้ทักษะในการถ่ายทอดให้กับนักศึกษา
- ได้เรียนรู้การทำงานอย่างมีขั้นตอน
- ครู มีประสิทธิภาพในการทำงานมากยิ่งขึ้น
- ฝึกให้ครูต้องใช้ความคิดในการพัฒนาตนเอง และพัฒนาตัวนักศึกษา ได้เห็นความสำคัญของตัวนักศึกษามากยิ่งขึ้น
- ครูได้รับความรู้ด้านการทำวิจัย และมีโอกาสได้ทบทวนงานที่เคยทำผ่านมา
- ได้ทำงานร่วมกับทีมวิจัยที่มีความเป็นกันเอง และได้รับวิธีการใหม่ ๆ
- ได้สร้างความมั่นใจในการทำงานมากยิ่งขึ้น เพราะการเข้าร่วมวิจัยทำให้ได้พัฒนาการทำงาน โดยใช้วิธีการซึ่งบางอย่างยังไม่เคยทำมาก่อน

3.2 เกษตรกรนักศึกษา ปอ. ได้รับประโยชน์คือ

- ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
- ได้รู้จักการทำงานอย่างเป็นระบบ

- มีความสนใจใฝ่รู้ ได้ความรู้ใหม่ ๆ เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ
- สามารถนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาอาชีพให้ได้ผลผลิตที่ดีขึ้น
- มีความกระตือรือร้นขึ้นมากและนำความรู้ที่ได้จากหลักสูตร ปอ. ไปใช้
- สามารถเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว
- ได้ฝึกการสังเกตการเปลี่ยนแปลง นำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวัน
- ได้รับการฝึกทักษะและฝึกกระบวนการในการทำงานด้านวิธีการที่ชัดเจน
- ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- รู้จักวางแผนการทำงาน การรวมกลุ่มเพื่อการพัฒนาอาชีพ
- นักศึกษาลำดับตัดสินใจประกอบอาชีพด้วยตนเองตามลำพัง
- นักศึกษามีความมั่นใจในการประกอบอาชีพเกษตรมากขึ้น และการดำรงชีวิตในชนบทเพื่อให้สอดคล้องกับการปฏิบัติงานของตน

3.3 ชุมชน ได้รับประโยชน์ คือ

- เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ได้ความรู้ใหม่ ๆ จากครู นักศึกษา
- ได้รับการพัฒนาอาชีพ ก่อให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง
- รู้จักการทำงานเป็นระบบ มีขั้นตอน
- มีส่วนร่วมในโครงการวิจัย เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน
- เศรษฐกิจภายในชุมชนดีขึ้น
- ได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติกิจกรรมและการชักจูงของผู้ปฏิบัติกิจกรรม ปอ.
- ได้มีส่วนรับรู้ในการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มนักศึกษา

3.4 อื่นๆ ได้รับประโยชน์ คือ

- สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้รับไปยังชุมชนใกล้เคียง
- ชุมชนใกล้เคียง หน่วยงานเครือข่าย สามารถมาศึกษาดูงานได้
- มีหน่วยงานอื่นเข้ามาร่วมด้วย ได้แก่ เกษตรตำบล ประมง
- สร้างอาชีพให้กับชุมชน
- ชาวบ้านได้รับประโยชน์ในการพัฒนาอาชีพ
- ครูสามารถนำความรู้ที่ได้จากการร่วมทำวิจัยครั้งนี้ไปพัฒนางานที่ทำอยู่ในปัจจุบัน
- ทำให้ชุมชน นักศึกษา ตื่นตัวในการประกอบอาชีพ

4. ด้านความรู้หรือความพึงพอใจที่มีต่อโครงการในด้านต่าง ๆ สรุปได้ดังนี้

4.1 จุดมุ่งหมายของโครงการ

- พอใจมาก เพราะเป็นโครงการที่ได้รับประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย
- ชี้ให้เห็นถึงวิธีการทางวิชาการ วิธีปฏิบัติ โดยดึงเอาความแตกต่างที่เป็นเชิงบวก มาปรับใช้ในงานอาชีพ
- มุ่งพัฒนาอาชีพให้ชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ
- เป็นการปลูกฝังแนวคิดในการจัดกิจกรรมให้ตรงกับความต้องการของประชาชน
- ทำให้เกษตรกรนักศึกษา ครู สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างสมบูรณ์
- ได้เพิ่มศักยภาพในการทำงานด้านความสุข และความอยู่ดีมีสุขของนักศึกษา

4.2 การดำเนินงาน

- มีการวางแผน มีขั้นตอน มีการดำเนินงานตามแผน มีการวัดผลและประเมินผล ในแต่ละขั้นตอน
- มีการประสานงานกัน และดำเนินไปในแนวเดียวกัน
- ควรมีการจัดทำเอกสารเพิ่มขึ้น
- มีอุปสรรคบ้างเป็นบางครั้ง แต่ได้รับการแก้ไขและช่วยเหลือจากผู้นำชุมชน และนักศึกษา
- เป็นไปด้วยดี แม้บางครั้งการติดต่อสื่อสารอาจล่าช้าไปบ้าง

4.3 การมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

- มีความร่วมมือกันเป็นอย่างดี มีความรับผิดชอบ สามัคคีในกลุ่ม
- คณะผู้วิจัยมีการสอบถามจากนักศึกษาและผู้ปฏิบัติจริง
- ทำให้รู้จักกันมากขึ้น ได้ร่วมศึกษาดูงานด้วยกัน ทำให้มีความสัมพันธ์กันทางด้านจิตใจ
- มีความสนุกสนานในการเตรียมงานให้คณะผู้วิจัยและได้เผยแพร่ความรู้สู่ผู้สนใจ
- มีการทำงานร่วมกันกับทีมวิจัยและสามารถขอคำปรึกษาจากผู้วิจัยได้
- การทำงานค่อนข้างมีความเป็นกันเองมาก
- สามารถทำงานร่วมกันได้ดีมาก ทำให้เกิดความอบอุ่นใจ และเกิดแรงบันดาลใจ พร้อมที่จะทำงานให้กับโครงการทุกเมื่อ

4.4 ผลที่เกิดขึ้นกับตัวท่านเอง

- ได้แนวคิด วิธีการ แนวปฏิบัติที่ชัดเจนเพื่อพัฒนาอาชีพให้ดีขึ้น
- ได้เห็นว่า การปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอน จะส่งผลให้ได้ผลงานดี

- ได้รับความรู้ที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป
- รู้จักสังเกต และทราบวิธีการปรับปรุงพัฒนาตนเอง
- มีความรู้ใหม่ ๆ เข้ามา ทำให้งานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- ครูได้รับความรู้ เทคนิค วิธีการต่าง ๆ สามารถนำมาใช้กับนักศึกษา ซึ่งผลที่เกิดขึ้น ทำให้ครูภูมิใจที่ได้เห็นนักศึกษากล้าคิด กล้าแสดงออก สามารถลงมือปฏิบัติเองได้
- ครูได้เพิ่มศักยภาพในการทำงานให้ดีขึ้น ได้เรียนรู้เทคนิคในการพูด การทำงานจากผู้วิจัย นำไปใช้กับนักศึกษา

4.5 ความสำเร็จของโครงการ

- ประสบความสำเร็จมาก เนื่องจาก ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากทุกคน คณะผู้วิจัยมีความตั้งใจทำงานมาก คณะครู ปอ. ได้นำความรู้ที่ได้รับไปใช้พัฒนางานของตนได้มาก
- ชุมชนให้ความสนใจ และให้ความร่วมมือ
- โครงการนี้จะประสบความสำเร็จหรือไม่อยู่ที่การนำไปปฏิบัติจริงของเกษตรกร
- หน่วยงาน เครือข่าย เข้ามาสนับสนุนมากกว่าที่เคยปฏิบัติ
- สำเร็จแน่นอน เนื่องจากมีเอกสาร หลักฐานประกอบที่ครบถ้วน
- คณะผู้วิจัยมีประสบการณ์และการดำเนินงานเป็นไปด้วยดี ไม่มีข้อบกพร่อง ครู นักศึกษา และผู้เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์มาก
- เนื่องจากระยะเวลาการวิจัยเป็นข้อจำกัด แต่ผลที่ได้รับน่าพึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง

5. ข้อเสนอแนะ สรุปได้ดังนี้

- อยากให้มีคณะวิจัยมาติดตามผลโครงการนี้ตลอดไป
- ขอบประมาณสนับสนุนการวิจัยครั้งต่อไป
- อยากให้มีการทำวิจัยเรื่องอื่น เช่น การปลูกผัก
- ครู ปอ. ไม่มีประสบการณ์ในการทำวิจัย ถ้ามีโอกาสทำวิจัยครั้งต่อไป คิดว่าจะทำได้อย่างคล่องตัว
- เกษตรกรในปัจจุบันส่วนมากยังขาดทักษะในหลาย ๆ ด้าน ควรจะมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนอย่างจริงจัง
- ถ้าจะให้ได้ผลดีควรมีการลงพื้นที่อยู่กับเกษตรกรเลย จะทำให้เกิดความเข้าใจ และเกษตรกรจะเกิดความอบอุ่นและมีมานะเกิดขึ้นอีกมาก

สรุปผลการประเมินการดำเนินการโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม หลักสูตรการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะผู้นำเกษตรในรายวิชา หลักและวิธีการวิจัยตลาดเบื้องต้นของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

การประเมิน

- นักศึกษาเกือบทุกคนรู้สึกภูมิใจ พอใจ สนุกสนานกับการเรียนในวิชานี้ มีอิสระในการออกความคิดเห็น ซึ่งไม่ค่อยมีในวิชาอื่น ไม่น่าเบื่อ ได้ออกไปสำรวจนอกพื้นที่ ลงสนาม ได้มีโอกาสพบปะรู้จักคนมากมาย ได้ใช้ความสามารถของตัวเองเต็มที่ ได้รู้ว่าการปฏิบัติด้วยตนเองทำให้เข้าใจชัดเจนกว่าเรียนตามทฤษฎีเท่านั้น
- นักศึกษาได้เรียนรู้หลายประการ เช่น รู้จักเพื่อน รู้จักตัวเอง ปรับตัวมากขึ้น มีการคิดวางแผนการทำงานเป็นขั้นตอน รับรู้ผลแห่งการกระทำของตนเองว่า ถ้ามีพฤติกรรมใดแล้ว จะได้รับผลตอบแทน เช่น ต้องรับผิดชอบ เมื่อนัดชาวบ้านแล้ว ต้องตรงต่อเวลาอย่าให้เขาคอยนาน จะทำให้การทำงานไม่ดีเท่าที่ควร ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้านหรือเพื่อน ๆ ในกลุ่ม มีความสามัคคี ยอมรับความคิดเห็น ความสามารถ ความถนัดของเพื่อน ๆ มากขึ้น รู้จักการแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน ทำให้กลุ่มทำงานได้รวดเร็วและสะดวกขึ้น เช่น คนพูดเก่งก็รับหน้าที่สัมภาษณ์ คนที่คำนวณเก่งก็คำนวณ วิเคราะห์ข้อมูล
- มีมนุษยสัมพันธ์ดีขึ้น รู้จักการพูดจา กล้าพูดกับชาวบ้าน มีทักษะในการพูดมากขึ้น รู้จักควบคุมตัวเองให้หัดฟังคนอื่นพูด ไม่เอาแต่ใจตัวเองเหมือนเมื่อก่อน

สรุป

จากการประเมินจะพบว่า นักศึกษามีความรับผิดชอบและความอดทนต่อการทำงานเป็นอย่างดี มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อให้เข้ากับกลุ่มหรือทีมมากขึ้น เริ่มที่จะแบ่งงานกันทำ แต่ในลักษณะของการวางแผนงานอย่างเป็นขั้นตอน ยังทำได้ไม่ค่อยดีนัก เนื่องจากหัวหน้าทีมยังไม่รับบทบาทของตนเอง ต่อมาดีขึ้น

นอกจากนั้นจะพบว่า นักศึกษามีความสามัคคี ร่วมใจกันทำงานมากขึ้น รู้จักการแบ่งงานกันทำ ตรวจเช็คจากการสั่งงานในแต่ละครั้ง และสังเกตพฤติกรรมในการเข้ากลุ่มของนักศึกษา และจากการที่นักศึกษากลับมาตามอาจารย์ผู้สอน จึงสังเกตได้ว่านักศึกษาเริ่มมีการวางแผนการทำงาน วางเป้าหมายเป็นข้อๆ ทำงานเป็นระบบ เป็นขั้นตอน มีการวางแผนงาน

สรุปผลการประเมินผลการดำเนินการโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม หลักสูตรการพัฒนาผู้นำที่สื่อมวลชนท้องถิ่นให้มีบทบาทในการเสริมสร้าง คุณลักษณะและทักษะของเกษตรกร

จากการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดทางสังคมโดยให้สื่อมวลชนท้องถิ่นซึ่งในที่นี่จะมุ่งเน้นไปที่ผู้ที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์หมู่บ้านในจังหวัดน่าน นักเรียนที่ทำหน้าที่จัดรายการเสียงตามสายของโรงเรียน ให้เป็นผู้นำเสนอข้อมูลด้านการเกษตรตามเอกสารประชาสัมพันธ์ ข้อมูลด้านการเกษตรที่ผู้วิจัยและประชาสัมพันธ์หมู่บ้านร่วมกันสร้างขึ้น โดยได้ทำการเผยแพร่ข้อมูลเป็นเวลาอย่างน้อย 2 เดือน ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการสอบถามความคิดเห็นของเกษตรกรในหมู่บ้านและนักเรียนที่ได้รับฟังการนำเสนอข้อมูลด้านการเกษตร ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้อ้างานทั้งสิ้น 111 คน ผลการประเมินพบว่าหลังจากที่ได้รับฟังข้อมูลด้านการเกษตรจากการนำเสนอข้อมูลโดยประชาสัมพันธ์หมู่บ้านผ่านหอกระจายข่าวและรายการเสียงตามสายของโรงเรียนแล้ว กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 98.2 รายงานว่าตนเองมีความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรเพิ่มขึ้น กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 96.4 รายงานว่าตนเองได้แบบอย่างในการทำเกษตรกรรม ด้านการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง และการแปรรูปผลผลิตด้านการเกษตร เป็นอย่างมาก ซึ่งกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 94.6 คิดว่าตนเองจะนำความรู้และแบบอย่างที่ได้ฟังไปปฏิบัติตามเมื่อมีโอกาส และจากการสอบถามพบว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 83.3 ได้ดำเนินการตามความรู้และแบบอย่างที่ได้รับฟัง จากผลการสำรวจความคิดเห็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่ได้รับฟังข้อมูลด้านการเกษตรจากเอกสารประชาสัมพันธ์ที่นำเสนอแบบอย่างของการพัฒนาทักษะและคุณลักษณะที่สำคัญด้านการเกษตรนั้น กลุ่มตัวอย่างก็มีแนวโน้มที่จะเกิดทักษะตามที่กำหนดคือ การเป็นคนช่างสังเกต การรู้จักคิดวิเคราะห์ มีกระบวนการคิด การค้นคว้า การทดลองอย่างเป็นระบบ การมองการณ์ไกล การวางแผน การเผยแพร่ความรู้ การมีส่วนร่วมในการคิดและกระทำ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และทักษะการปฏิบัติ ตลอดจนทักษะอาชีพ และนำไปสู่การเกิดคุณลักษณะที่ต้องการปลูกฝังตามที่กำหนดร่วมกัน คือ ความขยัน ความอดทน การคิดริเริ่ม การมีใจรักในการทำเกษตร ความเชื่อเพื่อเพื่อน และ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และในการสำรวจความคิดเห็นครั้งนี้ผู้วิจัยได้สอบถามว่าควรจะมีรายการเผยแพร่ข้อมูลด้านการเกษตรเช่นนี้อีกหรือไม่ พบว่ากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 100 เห็นว่าควรมีการจัดรายการเช่นนี้ต่อไปเพราะเห็นว่าเป็นรายการที่มีประโยชน์ เกษตรกรได้รับความรู้และสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาปรับปรุงงานด้านการเกษตรที่ทำอยู่ตลอดจนนำไปประกอบเป็นอาชีพเสริมได้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทำการติดตามผลและการขยายผลของการดำเนินงานในช่วงระยะเวลาหลังจากที่มีการเผยแพร่ข้อมูลด้านการเกษตรด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้เกี่ยวข้อง

กับการดำเนินการ พบว่า การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวของโครงการวิจัย เป็นที่สนใจของเกษตรกรในชุมชนที่รับฟังและชุมชนใกล้เคียงเป็นอย่างมาก ดังเช่น

รายแรก กรณีบ้านแซ่พลาง จากการสัมภาษณ์และพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 7 บ้านแซ่พลาง เล่าให้ฟังว่าชาวบ้านในหมู่บ้านที่ปลูกบ้านอยู่ใกล้กับหมู่บ้านหนองรังเขาได้ยื่นข้อหาสารประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตรจากหอกระจายข่าวของบ้านหนองรัง ได้มาสอบถามว่าทำไมที่หมู่บ้านไม่จัดทำบ้างเพราะเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการทำเกษตร ทำให้ผู้ใหญ่บ้านสนใจที่จะจัดทำ และได้ติดต่อขอให้ผู้วิจัยช่วยจัดส่งเอกสารประชาสัมพันธ์ไปให้เพื่อจะได้ดำเนินการจัดเสียงตามสายประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตรตามที่ลูกบ้านร้องขอ

รายที่ 2 กรณีบ้านท่าล้อ เกิดจากการคุณเฉลิมพล พลสันติกุล ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ สำนักงานประมงจังหวัดน่าน ซึ่งได้ให้ความสนใจเข้าร่วมโครงการวิจัยตั้งแต่แรกและเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ประชาสัมพันธ์หมู่บ้านในโครงการที่มาร่วมกันสร้างบทพูดประชาสัมพันธ์กล่าวคือหลังจากคณะผู้วิจัยดำเนินการจัดทำเอกสารบทพูดประชาสัมพันธ์เสร็จเรียบร้อยแล้วและได้มอบให้คุณเฉลิมพล พลสันติกุล จำนวน 1 เล่ม หลังจากนั้นคุณเฉลิมพลได้นำแนวคิดการดำเนินการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตรไปเสนอคณะกรรมการบ้านท่าล้อ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่บ้านพักของคุณเฉลิมพลตั้งอยู่คณะกรรมการหมู่บ้านสนใจกิจกรรมดังกล่าวจึงได้มอบหมายให้นายสมบัติ ณ น่าน ประชาสัมพันธ์หมู่บ้านเป็นผู้จัดรายการเผยแพร่ข้อมูลด้านการเกษตรตามเอกสารที่โครงการวิจัยได้จัดทำขึ้น และเกษตรกรในหมู่บ้านให้ความสนใจมาขอข้อมูลไปศึกษาเพิ่มเติม นอกจากนี้คุณเฉลิมพล พลสันติกุล ได้เล่าให้ฟังต่อว่า ได้นำข้อมูลเอกสารด้านการเกษตรที่ได้รับไปเผยแพร่ให้กับนักเรียนในโรงเรียนที่สำนักงานประมงจังหวัดน่านไปทำโครงการเผยแพร่ความรู้ด้านการประมงด้วย

รายที่ 3 กรณีโรงเรียนบ้านแม่ชะนิง จากการสัมภาษณ์ อาจารย์ สมบูรณ์ จงรักษ์ อาจารย์โรงเรียนบ้านแม่ชะนิง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ที่เป็นผู้ประสานงานจัดส่งนักเรียนมาเข้าร่วมประชุมและจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตร อาจารย์ได้เล่าให้ฟังว่า หลังจากโรงเรียนได้ดำเนินการจัดเสียงตามสายประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการเกษตรในโรงเรียน ซึ่งชาวบ้านเกษตรกรที่อยู่ในหมู่บ้านรอบๆโรงเรียน ให้ความสนใจและมาขอข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางในการทำเกษตรของตนเป็นจำนวนมาก

รายที่ 4 กรณีโรงเรียนบ้านไชยสถาน ในการไปเยี่ยมชมการจัดกิจกรรมนิทรรศการโครงการต้นไม้แสนรัก ที่จัดขึ้นเพื่อสรุปผลการเรียนการสอนของกลุ่มประถมศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้ร่วมเยี่ยมชมและมีโอกาสได้พบกับ อาจารย์อรพรรณ ธนามี ผู้ประสานงานและรับผิดชอบในการดำเนินการของ

โครงการวิจัย อาจารย์อรพรรณได้ขออนุญาตจากคณะผู้วิจัยว่าจะขอถ่ายเอกสารเนื้อหาในบทพูด
 ประชาสัมพันธ์ให้กับผู้ปกครองนักเรียนที่มีความสนใจ ซึ่งคณะผู้วิจัยก็อนุญาตและยินดีให้การ
 สนับสนุนในการเผยแพร่ข้อมูลด้านการเกษตรในครั้งนั้นด้วย

จากผลการประเมินและกรณีตัวอย่างที่ยกมานี้ ผู้วิจัยคิดว่าคงจะพอชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จ
 ในระดับหนึ่งที่สามารถนำไปสร้างเป็นหลักสูตรเพื่อการพัฒนาให้สื่อมวลชนท้องถิ่นสามารถจัด
 กระบวนการถ่ายทอดคุณลักษณะและทักษะด้านการเกษตรให้เกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพและ
 ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุปผลการประเมินหลักสูตรการแปรรูปผลไม้เพื่อการพัฒนาคุณลักษณะ และทักษะในกลุ่มเกษตรกร

เกษตรกร ผลการประเมินพบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 8 คน ประเมินว่า กิจกรรมที่จัดขึ้นทำให้เกิดการพัฒนาความรู้จักรวามเป้าหมายในการทำงาน มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความคิดสร้างสรรค์ มีความอดทน มีความใฝ่รู้ มีความกระตือรือร้นที่จะทำสิ่งใหม่

เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ เกษะกิจ และวิทยากร ให้ความเห็นดังนี้

“เป็นโครงการวิจัยที่มีวัตถุประสงค์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง “

“เป็นการให้โอกาส และส่งเสริมคนในชุมชนให้ได้แสดงบทบาทและสนองความต้องการอย่างแท้จริงของชุมชน”

“เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน”

“เปิดโอกาสให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นที่เท่าเทียม”

“ปรับวิธีทำงานร่วมกัน”

“แบ่งการทำงานที่ชัดเจนของทีมงาน”

“โครงการมีความยืดหยุ่นพอที่จะให้ผู้ปฏิบัติงานร่วมสามารถปฏิบัติงานได้อย่างสะดวก”

และมีข้อเสนอแนะว่า

“ผลของการวิจัยสมควรจะต้องเผยแพร่ให้สาธารณชนรับทราบ”

“กลุ่มตัวอย่างยังต้องพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก คงจะต้องพัฒนาให้กลุ่มรู้จักพึ่งพาตนเอง”

“กลุ่มตัวอย่างบางส่วนยังถูกครอบงำด้วยผู้นำ”

หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมทั้งหมดแล้ว นักวิจัยและเกษตรกรได้อภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับโครงการในอนาคตได้ข้อมูลดังนี้

รายบุคคล

ประเด็น 1. จะนำความรู้เรื่องการแปรรูปผลไม้ไปทำอะไรต่อไป

- น้ำมะนาว น้ำมะขาม ไวน์กระเจี๊ยบ ไวน์มะเฟือง ไวน์มะขาม ไวน์ตะขบ
- กล้วยบาบิคิว
- น้ำสมุนไพร
- ปรับปรุงการบรรจุหีบห่อชาใบหม่อน

2. จะช่วยเหลือกลุ่มได้อย่างไร

- ร่วมทำกิจกรรมเมื่อกลุ่มมีความพร้อม
- ปรีกษาหารือร่วมกัน
- อุดหนุน สามีคืในหมู่คณะ ตรงเวลา
- มีความรู้
- วางแผนทำงานร่วมกัน

ความคิดเห็นต่อกลุ่ม

ประเด็น 1. กลุ่มจะทำอะไรดี

- น้ำผลไม้/น้ำสมุนไพร พร้อมดื่ม
- ไวน์กระเจี๊ยบ ไวน์มะขาม ไวน์มะเฟือง
- การผลิตกล้วยบาบิคิว

2. กลุ่มมีความพร้อมด้านใด

- ความร่วมมือจากคนในกลุ่ม
- วัตถุดิบในท้องถิ่น/ราคาถูก
- ความรู้/ความสามารถอยู่บ้าง
- ประสบการณ์จากการเรียนรู้ร่วมกัน

ข้อสังเกตจากนักวิจัย

- กลุ่มบอกว่าถ้ามีเครื่องฉนึกปากขวดแก้ว/พลาสติก กลุ่มจะผลิตน้ำผลไม้พร้อมดื่มภายในชุมชน อ.แม่จริม
- กลุ่มยังไม่คิดลงทุนด้วยตนเอง ยังหวังพึ่งพาจากคนภายนอกทั้งๆ ที่กิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดรายได้
- ความกล้าที่จะลงทุนยังมีต่ำ
- การตัดสินใจอยู่ที่ผู้นำ